

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΟΥΤΟΠΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ

Α'

Δέν πρέπει ή στήλη τούτη νά κλει-
ση τήν έρευνα γιά τó νόημα τής εποχής
μας, πρίν αντίκρυσση και τόν γνωστό
μας, καλοπροαίρετον εκείνον άνθρωπο,
πού, ακούοντας τó χριστιανικό μήνυμα
τών χρόνων μας, τού προσφέρει τήν
συμπάθειά του, τόν έπαινό του, τόν θαυ-
μασμό του ακόμα, μά και τήν έκφρα-
ση τής λύπης του γιατί, λέει, «καλά εί-
ναι αυτά, μά δυστυχώς δέν γίνονται στίς
ήμερες μας. Έπιστροφή στόν Χριστια-
νισμό! Έφαρμογή τού Χριστιανισμού
στίς ήμέρες μας! Ουτοπία! Όμορφη,
βέβαια, αλλά πάντως ουτοπία!»

Είναί τά λόγια τού καλοπροαίρετου,
τών καλοπροαίρετών ανθρώπων, πού έκ-
δηλώνουν έτσι τήν συμμαχία τους μέ τήν
άρνηση. Γιατί συμμαχία μέ τήν αντι-
χριστιανική άρνηση, μέ τόν κάθε λογής
αντιχριστιανικό διωγμό, είναι τά λόγια
αυτά. Και χωρίς μία τέτοια συμμαχία,
χωρίς τήν ήττοπάθεια των καλοπροαι-
ρέτων-λέει-ανθρώπων, ή άρνηση δέν θά
μπορούσε νά κυριαρχήσθι στόν νεώτερον
άνθρωπο. Τά σημερινά έρεϊπια, τά ψυ-
χικά μά και τά σωματικά, είναι, στό τέ-
λος τής αναλύσεως, έργο των ανθρώ-
πων αυτών, πού άνοιξαν, στήν ψυχή
τού ανθρώπου, διάπλατη τήν πόρτα γιά
νά μπή ή άρνηση, ή άρνηση τής πίστε-
ως και μ' αυτήν ή άρνηση τής ζωής.

Στήν πρώτη του εμφάνιση, τó κήρυ-
γμα αυτό τής ασύδοτης άπαισιοδοξίας
είχε τó νόημα, πώς, τάχα, ó συγχρο-
νος άνθρωπος δέν θέλει ν' ακούση καν
τό μήνυμα τó χριστιανικό, πώς τó κή-

ρυγμα πού καλεί στή χριστιανικήν ά-
ναγέννηση είναι καταδικασμένο νά πλα-
νιέται χωρίς έλλίδα στόν παγωμένον ώ-
κεανό τής γενικής άδιαφορίας. Όμως,
τώρα, ó κατακληττικός θερισμός τού
χριστιανικού έργου έκανε, ώστε οί Τει-
ρεσίες τής «καλοπροαίρετης» ήττοπαθεί-
ας ν' αλλάξουν τó περιεχόμενο τής δυσ-
οίωνης προφητείας τους. Τó πηραν ά-
πόφαση, πώς ó Χριστιανισμός κάθε άλ-
λο παρά ξένος πρós τó αίσθημα τής έ-
ποχής μας είναι. Και θέλουν νά μās
βεβαιώσουν ότι, μ' όλον τούτο, ó Χρι-
στιανισμός είναι μία άπραγματοποίητη
ιδεολογία, πώς εμπρακτος Χριστιανι-
σμός είναι ουτοπία γιά τήν κοινωνία
μας. Άκκομπανιάρουν, έτσι, τόν «Άν-
τίχριστο» τού Νίτσε, πού δέν έλεγε δι-
αφορητικά πράγματα, γιά νά έτοιμά-
ση τήν καταστροφή πού έφεραν, στόν
κόσμο και στόν έαυτό τους, οί όπαδοί
και εφαρμοστές των ιδεών του.

Β'

Δέν μπορεί κανείς ν' άρνηθῆ, πώς
οί «καλοπροαίρετοι» αυτοί άρνητές έ-
χουν σ' ένα σημείο δίκιο: Έχουν δί-
κιο νά ζητάν νά δούν τόν Χριστιανι-
σμό όχι μόνο σαν διδαχή μά και σαν
πραγματικότητα, σημερινή πραγματικό-
τητα. Αυτός ó θεός Έδρυτής τού Χρι-
στιανισμού τούς καρπούς έβαλε κριτή-
ριο γιά τó δένδρο, κι' όλη ή Καινή Λι-
αθήκη είναι γεμάτη από έκδηλώσεις
τής βασικής αρχής, πώς δέν είναι καθό-
λου άδικαιολόγητο νά ζητās νά δῆς έμ-
πρακτο στή ζωή τόν Χριστιανισμό. Φα-

νερό, όμως, πώς πρέπει να ζητάς στ' αλήθεια να τον βοηθῆς, μέσα στη σημερινή ζωή, τὸν Χριστιανισμό. Καί πρώτ' ἀπὸ ὅλα, νὰ τὸν ζητάς ἐκεῖ πού εἶναι φυσικό νὰ «επιμένῃς νὰ τὸν βοηθῆς! Κι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν κάνει ὁ περιφημὸς «καλοπροαίρετος» ἄνθρωπος.

Δὲν εἶναι πραγματοποίησιμος, λέει, ὁ Χριστιανισμός! Εἶναι οὐτοπία στὸν αἰῶνα μας! Στὸ βεβαιώνει αὐτό, σὰν νὰ ἔβαλε ὅλα του τὰ δυνατὰ νὰ τὸν ἐφαρμόσῃ καὶ νὰ μὴν μπόρῃσε! Σὰν νὰ μὴν ἐπάσχισε, ἰσα-ἰσα, νὰ χτυπήσῃ τὸν Χριστιανισμό μ' ὅλα τὰ μέσα πὸν μπορούσε ἄνθρωπος νὰ φαντασθῆ, ἀπὸ τὴν πέννα τοῦ «σοφοῦ» ὡς τὸν σαρκασμὸ τῆς «κοσμικῆς κυρίας» κι' ἀπὸ τὴν καθαρὴν, ὡς τὴν κρατικὴν ἐξουσία μὲ τὴν ὑπονόμηση ἢ καὶ τὸν φανερὸ διωγμὸ. Γενεές, τώρα, ἄλλο δὲν κάνει ὁ «μοντέρνος» ἄνθρωπος, παρὰ νὰ χτυπᾷ τὴν χριστιανικὴ πίστη, νὰ κἀνῃ ὅσο μπορεῖ δυσκολώτερο τὸν ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τοῦ χριστιανικοῦ ἥθους. Κι' ἔσπερα, ὁ ἴδιος αὐτὸς «μοντέρνος» ἀρνητὴς ἄνθρωπος, βλέποντας τὰ ἔργα του, τὰ ἔρεϊπια, τὰ συντριμμια, τίς καψάλες, φωνάζει: Νά, βλέπετε, ὁ Χριστιανισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθῆ στὶς ἡμέρες μας!

Γ'

Ὅσο ἡ κακοπιστία αὐτῆ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτῆ ὑποκρισία, δὲν εἶναι τὸ μόνον ἐμπόδιο γιὰ νὰ φανερωθῆ στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο ὁ Χριστιανισμὸς σὰν πραγματικότης. Εἶναι καὶ μιὰ πλάνη, πού κάνει πολλοὺς ν' ἀναζητοῦν τὸν Χριστιανισμό ἐκεῖ πού δὲν εἶναι ὁ προορισμὸς κι' ἡ ἀποστολή του, νὰ τὸν ζητᾶν ἔξω ἀπὸ τὸ πεδίο του κι' ἐπομένως νὰ μὴν τὸν βρίσκουν. Εἶναι ἡ πλάνη νὰ ζητᾶς τὸν Χριστιανισμό στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιβολὴ καὶ δύναμη, εἴτε μὲ τὴ μορφὴ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, εἴτε,

ἀκόμα, σὰν πλειοψηφία ἀριθμητικῆ, ἐκεῖ πού ὁ Χριστιανισμὸς ἀποστολή του ἔχει νὰ εἶναι τὸ «μικρὸν ποίμνιον», ἢ διαλεχτὴ ζύμη, μέσα στὸν ὄγκο τοῦ «φυρμάτους».

Ἔκαμε μεγάλη ζημιὰ στὴν ὅλη προσπάθεια γιὰ τὴν χριστιανικὴ θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ μας τὸ ὄνειρο τοῦ «χριστιανικοῦ κράτους». Πολλές ἀβαιρίες στὸ χριστιανικὸ κήρυγμα, νοθεῖες καταφάερες, ἐγκλήματα ἀκόμα, πῆγαν νὰ βροῦν δικαίωση στὸ «χριστιανικὸ κράτος». Καὶ ξεχάστηκε, πολλές φορές στὴν ἱστορία τῆς χριστιανῶν ὀνῆς, πὼς ἐκεῖ πού τὸ Εὐαγγέλιο βρῖσκει ξεχωριστὴ δυσκολία, ἀνυπερβλήτους σχεδὸν φραγμοὺς γιὰ τὴν ἐμπρακτὴν ἐκδήλωσή του, εἶναι τὸ κράτος.

Δὲν μπορεῖ, φυσικά, νὰ γίνῃ τώρα ἀνάπτυξη τῆς χριστιανικῆς θεωρίας περὶ κράτους. Γεγονός, ὡς τόπο, εἶναι, πὼς ἐκεῖνο πού λέμε «χριστιανικὸ κράτος» δὲν φάνηκε ὡς τώρα στὴν ἱστορία κι' οὔτε φαίνεται, φυσικά, ἀνάμεσα στὰ σημερινὰ κράτη. Προσπάθειες, βέβαια, ἀξιόλογες δὲν ἔλειψαν. Μὲ διάφορα πολιτεύματα, ἀπὸ τὴν μοναρχία τοῦ Βυζαντίου καί, ἀπὸ μὴν ἄποψη, καὶ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὡς τὴν δημοκρατία τοῦ Κρόμγουελ καὶ σὲ ὀρισμένες ἐποχὲς καὶ τὸν ἑλβετικὸν καντονίων, ἔχομε στὴν ἱστορία κράτη, πού θέλησαν καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα μπόρῃσαν, νὰ πλησιάσουν τὴν χριστιανικὴ γραμμὴ. Στὴν κυριολεξία ὅμως, κράτος χριστιανικὸ φαίνεται σὰν κάτι τὸ ἀντιφατικὸ κατὰ τοῦτο, ὅτι, ὅπως καὶ σ' ἄλλην εὐκαιρία ἐτονίσσαμε⁽¹⁾, κράτος θὰ πῆ ἐπιβολή, ἐξαναγκασμὸς, βία, Χριστιανισμὸς θὰ πῆ «ὅστις θέλει». Αὐτὸ, βέβαια, δὲν θὰ πῆ, πὼς τὸ κράτος εἶναι θεσμὸς ἀντίθετος πρὸς τὸν Χριστιανισμό.

(1) Πρὸβλ. τὸ ἄρθρο μας «Χριστιανισμὸς καὶ κομμουνισμὸς» Ἀκτίνες, 1945 σ. 162 ἐπ.

σμό, πώς τὸ Εὐαγγέλιο, μὲ τὸ νὰ μὴν ἀσκή γιὰ τὸν ἑαυτό του τὴν ἐπιβολή, ἀποκλείει τὴν ἐπιβολή αὐτὴ γιὰ τὸ κράτος. Θὰ πῆ ὅμως, πὼς ἡ κρατική ἐπιβολή δὲν ἐστάθηκε ποτὲ μέσο πρόσφορο γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ Εὐαγγελίου. Καί γιὰ νὰ κλείναμε τὸ συντομώτερο ἐνα θέμα, ποῦ μόνο μ' ἄνεση καὶ διεξοδικότητα θὰ μπορούσε νὰ ἐξετασθῆ χωρὶς κίνδυνο παρανοήσεων: Ἄν θέλῃς νὰ δῆς τὸν Χριστιανισμὸ σὰν πραγματικότητα, μὴν τὸν ζητᾷς στὸ κράτος, στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιβολή. Ἔχει, βέβαια, κ' ἐκεῖ τούτην ἢ ἐκείνην τὴν εὐαγγελικὴν τὴν ἐπίδραση, μὰ μὲ τρόπο ἀντανακλαστικὸ. Τὸν Χριστιανισμὸ θὰ τὸν ζητήσης στὸ κύριο πεδίο του: **Στὴν ἐλεύθερη, ἀβίαστη ἐκδήλωσὴ τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος.** Βασισμένος πάνω στὴν ἀνεκτίμητη ἀξία τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, τῆς μᾶς, ἔστω, μόνο ψυχῆς, «δι' ἣν Χριστὸς ἀπέθανεν», ὁ Χριστιανισμὸς πρωταρχικὸ πεδίο ἐφαρμογῆς ἔχει τὸν ἄνθρωπο. Τὸν ἄνθρωπο, ποῦ, ἔσυνειδήτα, μὲ τὴν ἀπόλυτα ἐλεύθερη προαίρεσή του, χωρὶς νὰ ρωτᾷ οὔτε τὸν χωροφύλακα οὔτε τὴν μόδα οὔτε τὰ παλάτια οὔτε τὸν δρόμο, υπεύθυνος μόνο στὴ συνειδήσή του, διαλέγει τὸν δρόμο τὸν χριστιανικὸ κ' ἀγωνίζεται γιὰ νὰ παραμερίσῃ καὶ νὰ υπερπηδήσῃ τὰ μύρια ἐμπόδια, ποῦ ἡ κάθε λογῆς ἄρνηση βάζει μπροστά του.

Δ'

Καί σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα πρέπει νὰ στρέψῃ τὴν προσοχή του, ὅποιος θέλει νὰ δῆ τὸν Χριστιανισμὸ σὰν πραγματικότητα. Γιατί μὰ ἄλλῃ πλάνῃ, δεύτερη μὰ ὄχι μικρότερη, ποῦ ἐμποδίζει πολλοὺς νὰ δοῦν τὸν Χριστιανισμὸ ζωντανὸ καὶ ἐμπρακτο στὶς ἡμέρες μας, εἶναι τούτη:

Παρακολουθοῦμε τὸν χριστιανὸ ἀγωνιστὴ τοῦ καλοῦ ἀγῶνα, περίεργοι νὰ δοῦμε ποτε τάχα ὁ ἀγωνιστὴς θὰ φθάσῃ στὸν ἐμπρακτο Χριστιανισμὸ, ξεχνώντας, πὼς αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ὁ ἐμπρακτὸς Χριστιανισμὸς: Ὁ καλὸς ἀγῶνας. Τούτῃ ἢ δυστυχησμένη, ναυαγιασμένη, ἠθικὰ χρεωκοπημένη μοντέρνα κοινωνία, ποῦ ὄχι ἀνέχεται μὰ δικαιολογεῖ καὶ χειροκροτεῖ κάθε βρωμιὰ, ἢ κοινωνία ποῦ κάνει τὸ πᾶν γιὰ νὰ δυσκολέψῃ τὸν ἀγωνιστὴ, νὰ τοῦ μπερδέψῃ τὰ πόδια, νὰ τοῦ μολύνῃ ἀκόμα τὸν ἀέρα ποῦ ἀναπνέει, τούτῃ ἢ κοινωνία ἔσπα, ὑπερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, σὲ ὑποκριτικὰ διαμαρτυρίες, σ' ὄνομα τῆς ἀπόλυτης ἰδεατῆς τελειότητος, ἢ σαρκιάζει μὲ κινισμὸ τὸν ἀγωνιστὴ, ποῦ ἔχει ἀκόμα πάνω του τὰ στίγματα τὰ δικά της, ὅμοια μ' ἐκείνων, ποῦ σὲ πιταίλζει πρῶτα μὲ βούρκο, κ' ὑπερα σὲ κατηγορεῖ ἢ σ' ἐμπαίζει γιὰτὶ εἶσαι, λέει, λερωμένος! Καί ἔξχνά ἢ κοινωνία αὐτῇ, ἔξχνάμε ὅλοι μας καμιά φορὰ, πὼς ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ στίγματα δείχνουν, πόσο ἀγῶνας, ὄχι σὰν λόγια, μὰ σὰν πραγματικότης, ἐχρειάσθηκε γιὰ νὰ μὴν εἶναι ὁ ἀγωνιστὴς ὀλότελα ἓνα μὲ τὸν βούρκο. Δὲν συλλογιζόμαστε, πὼς ἀκριβῶς ὁ δραματικὸς αὐτὸς ἐσωτερικὸς ἀγῶνας, ποῦ μᾶς τὸν φανερώνει, στὴ μεταφυσικὴ προοπτικὴ του, ὁ Παῦλος⁽²⁾ κ' ἀπ' ἐκείνους ἐμπνευσμένους τὸν τραγουδοῦ ὁ Ρακίνας⁽³⁾ καὶ μᾶς τὸν δείχνει μ' ἀπαράμιλλη ζωντάνια στὸν σύγχρονον ἄνθρωπο ὁ Ο' Νήλ μὲ τὸν Τζῶν Λόβιγκ⁽⁴⁾, πὼς αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ εὐγενικὴ πάλη μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ κακοῦ ποῦ φαυλαίνουν μέσα μας, αὐτὴ εἶναι ἐμπρακτὸς Χριστιανισμὸς.

(2) Πρὸς Ρωμαίους, κεφ. ζ' στίχ. 22-23.

(3) Στὸ γνωστὸ ποίημά του: Le combat du Chrétien.

(4) Στὴς «Μέρες δίχως τέλος».

νισμός και μάλιστα στην δυναμικότερή του εμφάνιση! Ξεχνάμε, πώς ο άληθης, ο εγκληματίας, ή δύστυχη παραστροφημένη γυναίκα, ο παραπλανημένος άνθρωπος που στρέφει προς τον Στανρό κι' άργοςέφνει προσιμένα κι' αματωθαμένα τὰ πόδια πάνω σ' ένα δρόμο, γεμάτον βράχια και βούρκοις κι' άγκάθια του «πολιτισμοῦ» μας, ξεχνάμε πώς ο άνθρωπος αυτός είναι αγωνιστής. Πώς στην πορεία του, την σκληρή βραδυκίνητη πορεία, πορεία, ίσως, γεμάτη πτώσεις και λιγοθυμίες ακόμα, ζῆ τον Χριστιανισμό, που του δίνει τη δύναμη να συνεχίσει τόσο δύσκολη πορεία. Πώς ο άνθρωπος αυτός είναι ο Χριστιανισμός, σάν πραγματικότης, σημερινή πραγματικότης. Πώς αυτός συμβάλλει για την αναγέννηση της ανθρωπότητος ασύγκριτα περισσότερο από τὸ λαρδόπουλο, που σκορπίζει στους τέσσαρες άνέμους γενεῶν πολιτιστική κληρονομία, κι' από τους διάφορους πνευματικούς «ηγέτες», που έφεραν την πλήρη πνευματική αδιταμίωση σ' ένα μεγάλο μέρος του λαοῦ μας.

Όταν, λοιπόν, κανείς αναζητᾷ τὸν Χριστιανισμό σάν σημερινή πραγματικότητα, ξέρει πώς αναζητᾷ τὸν άγωνα, τὸν αγωνιστή. Κι' όποιος τὸν αναζητήσει, τὸν βρίσκει. Πρέπει νάσαι κανείς δλότεια άκοινωνήτος, για να μη βλέπει μέσα στην κοινωνία μας τὸν Χριστιανισμό σάν άγωνιστική πραγματικότητα, να φανερώνεται, τότε έδω, και τότε εκεί, σάν πυρήνας που εκτρέφει μιάν υπέροχη αντίσταση στη σαπίλα και τὸν πνευματικὸ θάνατο. Κι' είναι ο αγωνιστής αυτός ο μεγάλος δημιουργός, ακόμα κι' αν είναι μικρός στής κοινωνίας τὰ μάτια, ο μικρός, ο common man, που δέν τὸν πρόσεξαν οί «σοφοί και συνετοί» που, όμως, όπως πολὺ σωστά παρατηρεῖ σε μιὰ περισπούδαστη, αλήθεια, εργασία του, ο Jacques Mari-

tain⁽⁵⁾, ο άγώνας του, τὸ έργο του, είναι μιὰ πνευματική κατάκτηση με άπειρη άξία. Κι' είναι, ακόμα, ο άνθρωπος αυτός, έλεγχος άσίγητος για κεινους, που έχοντας τέτοια άγωνιστικά παραδείγματα μπροστά τους, αντί να τ' άκολουθήσουν, μένον στο τέλος της σαπίλας, συζητώντας αν είναι ή δέν είναι πραγματοποιήσιμος ο Χριστιανισμός.

Ε'.

Μά ή εκδήλωση αυτή δέν φανερώνεται μόνο στο άτομο. Ο Χριστιανισμός έχει, βέβαια, τὸ ατομικὸ στοιχείο, γιατί δίνει στην ανθρώπινη προσωπικότητα τη δύναμη να τραβήξει τὸν δρόμο της ανεξάρτητα από τὸν πλήθος τὸν δρόμο. Μά ο Χριστιανισμός δέν είναι ατομισμός, με την έννοια, που δείχνει αντίθεση στο σύνολο. Δέν μπορεί τώρα να αναπτυχθῆ έδω τούτο τὸ θέμα (τί κριμα που, κάθε τόσο οκονιάβομε στην κλεψύδρα, όταν τόσο μεγάλα θέματα βλέπομε να προσβάλλουν τὸν δρόμο της έρευνάς μας!) θέμα που έξω από την χριστιανική παράταξη δέν μπορεί να τὸ λύσει ούτε ο ατομισμός ούτε ο Universalismus του τύπου του Othmar Spann, ούτε φυσικά άλλα συστήματα, μακρύτερα ακόμα από τὸν Χριστιανισμό. "Ας λεχθῆ τούτο μόνο: Πώς, αν κρατικός Χριστιανισμός είναι κάτι που δέν έγινε ούτε γίνεται, κι' αν, ακόμα, ο Χριστιανισμός δέν είναι ζήτημα πλειονοψηφίας, όμως κοινωνικός Χριστιανισμός είναι πραγματικότης, κι' έχει την εκδήλωσή του πάλι εκεί, που εκδήλωσή της έχει ή ελευθερη, άβίαστη προσωπικότης. Στα κοινωνικά εκείνα μορφώματα,

(5) Στο βιβλίο του: Christianisme et Démocratie, που εξέδθη τὸ 1943 στη Νέα Υόρκη.

που συνδετικό υλικό έχουν την ελεύθερη βούληση του κάθε μέλους.

Μιά τέτοια κοινωνική εκδήλωση, είναι ο γάμος, ή οικογένεια. Εκδήλωση κι' αυτή του Χριστιανισμού, σαν πραγματικότητας αγωνιστικής. Έχει, βέβαια ν' αγωνισθῆ ἡ χριστιανική οικογένεια, ν' αγωνισθῆ ὄχι μόνο με τὸ κακό που τὴν τριγυρίζει, με τὸ κακό περιβάλλον, με τὴν κακὴ προπαγάνδα, μα και με τὸ κακό, με τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία που εἶναι μέσα σὲ κάθε ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη της. Στίβος ἀγωνιστικὸς κι' ἡ οικογένεια, κι' ἡ χριστιανικὴ οικογένεια, εἶναι ὡς τόσο πραγματικότης, ζωντανὴ πραγματικότης καὶ γιὰ τῆς περασμένες γενεές μα καὶ γιὰ τὴ γενεά τῆ δική μας. Κι' ἂν δὲν ἦταν ὁ στίβος αὐτὸς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνα πραγματικότης ἀδιάφραστη, τότε ἡ οικογένεια, ἡ περιφημὴ ἑλληνικὴ οικογένεια, θά'χε δλάκερη μαζευτῆ στοῦ δικαστηρίου τίς αἰθουσες, ὅπως τὴν εἶδαν οἱ ἀναγνώστες σ' ἕνα ἄλλο ἄρθρο⁽⁶⁾, καὶ τὴν βλέπουν δὰ κάθε μέρα...

Τί νὰ προχωρήσωμε στὴς ὄλες ἐκδηλώσεις χριστιανικῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος; Στὴ χριστιανικὴ φιλία (συγκρίνετέ τὴν με τῆς «φιλίες» τῶν «κοσμικῶν» σαλονιῶν!) στὴ χριστιανικὴ συναδελφωσύνη καί, πάνω ἀπὸ ὅλα στὴ χριστιανικὴ συνεργασία γιὰ σκοποὺς ἱεροῦς με ποικίλες μορφές, ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν Ἀδελφότητα με τὴν διοκληρωτικὴν ἀφιέρωση, ὡς τὴν χριστιανικὴν μαθητικὴν ὁμάδα, καὶ τὴν ἀδιαμόρφωτὴ ἀκόμα χριστιανικὴ συντροφιά. Ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὴν Ἑλλάδα, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν πλανήτη τοῦτο, ἀπλώνει σήμερα τὴν δυνάμη του ὁ Χριστιανισμός, ὄχι μόνο σὰν κήρυγμα, μα

καὶ σὰν ζωντανὴ ἐμφάνιση. Ἐμφάνιση, βέβαια, ἐν ὄστροκίνοις σκευεῖσι. Με ἀδυναμίες, με λάθη, με ἀνθρώπινα, πολὺ ἀνθρώπινα. Μὰ με ἀγῶνα ἱερό, εἰλικρινῆ, δλόψυχο, με πορεία τόσο περισσότερο ἀξιοθαύμαστη, ὅσο περισσότερο σκληρῆ κι' ἐπιπονη εἶναι!

Βέβαια, ἡ πραγματικότης αὐτὴ δὲν ἔχει ἀκόμα τὴν ἔκταση που θὰ ἔπρεπε. Μὰ ἔχει ἔκταση θαυμαστὴ καὶ καταπληκτικὴ ἀκόμα, ἂν σκεφθῆ κανεὶς πόση προσπάθεια ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀποστασία γιὰ νὰ μὴν μορῆς νὰ βρῆς τὸν Χριστιανισμό ζωντανό πουθενά! Τί εἶχε γραφτῆ σὲ ἑφημερίδες, σὲ βιβλία, τί εἶταν «σοφοί» καὶ «ἡγέτες», ἐπιστήμονες, λογοτέχνες, πολιτικοί, θεολόγοι, κληρικοί, κυβερνήτες, δικτάτορες, ἔμποροι τῆς καθαριδίνης, τῶν κάθε λογῆς ναρκωτικῶν μεταφράτες, τί ἔκαμαν, τί μέσα ἔβαλαν σ' ἐνέργεια, ἀπὸ τὴν διασωμώδηση καὶ τὸν σαρκασμό, ὡς τὸν διωγμὸ καὶ τὴ φυλακὴ, τί δυνάμεις ἐκινήτοποίησαν, γιὰ νὰ μὴν τὴν ἔχομε μπροστά μας τὴν πραγματικότητα αὐτὴ, τὴν σημερινὴ χριστιανικὴ πραγματικότητα!

Κι' ὅμως νὰ τὴν! Στέκει παντοῦ, ἀπλώνεται κι' ἀπλώνει τὴν ζωογόνα ἐλίδρασή της σ' ὅλα τοῦ λαοῦ τὰ στρώματα. Στὴν πόλη καὶ στὸ χωριό, στὸ ἐργαστήρι καὶ στὸ γραφεῖο, στὸ χωράφι, στὸ νοικοκυριό, στὴν καλύβα, στὴν πολυκατοικία, στὸ νηπιαγωγεῖο, στὸ Πανεπιστήμιο, στὸ μικρομάγαζο, στὸ δημόσιο γραφεῖο, στὴν ἔδρα τοῦ δικαστοῦ, ἀκόμα, στὸ κελλὶ τοῦ καταδίκου που τώρα βλέπει τὸ φῶς τῆς ζωῆς καὶ μεταδίδει τὴ ζωὴ αὐτὴ καὶ στὸν δῆμό του, ὅσο κι' ἂν αὐτὸ δίνει στὰ νεῦρα τοῦ Unamuno⁽⁷⁾. Παντοῦ θὰ τὸν συναντή-

(6) Βλέπε τὸ ἄρθρο Τασίας Νορικῆ: «Ἡ οικογένεια στὸ Δικαστήριον», «Ἀκτίνες» 1946, σελ. 229 ἑπ. (τεύχος 58).

(7) Ὁ Unamuno στὸ ἑβδομο κεφάλαιο τῆς «ἀγωνίας τοῦ Χριστιανισμοῦ» βρῖσκει σὰν τρωτὸ σημεῖο, ἀκριβῶς αὐτὸ που εἶναι ἡ δυνάμη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πῶς τὸ προσκλητήριό του ἀπευθύνεται σὲ πλούσιους

σης τὸν Χριστιανισμό, ζωντανή, χαροπή, δυνατή πραγματικότητα, θὰ τὸν δῆ, ὅποιος θέλει νὰ τὸν δῆ, καμμιὰ φορά κι' ὅποιος δὲν θέλει, θὰ τὸν αἰσθανθῆ, ὅποιος δὲν ἔχει κατανήσει, ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴ προκατάληψη, τυφλὸς τὰ τ' ὦτα τὸν τε νοῦν τὰ τ' ὄμματα, καμμιὰ φορά κι' αὐτὸς ἀκόμα!

ΣΤ'

Οὐτοπία, ἐτόλμησαν νὰ ποῦν, ὁ Χριστιανισμός! Καὶ δὲν εἶναι, μᾶς εἶπαν, οὐτοπία..., ἡ ἄρνηση τοῦ Χριστιανισμοῦ! Ἡ ἄρνηση, ποὺ ἀλλάζει μορφή κάθε μέρα, ἢ μᾶλλον πολλές φορές τὴν ἡμέρα, γιατί καμμιὰ ἀπὸ τίς μορφές ποὺ παίρνει δὲν ἀντέχει στὸ φῶς μιᾶς δόκλειρης μέρας!

Εἶναι, λένε, οὐτοπία, νὰ περιμένουμε, μέσα σ' ἓνα πλαίσιο χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ τὴν ζωντανὴ ἐπιστήμη, ποὺ θὰ εἶναι ἔκφραση ἀληθινὰ πνευματικῆς ζωῆς. Καὶ δὲν εἶναι οὐτοπία νὰ περιμένουμε τὴν λύτρωση ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, ποὺ θὰ μᾶς ἐφοδιάσει μὲ τ' ἀπαράμιλλα, σ' ἀλήθεια, μέσα, γιὰ ν' αὐτοκτονήσουμε ὅλοι μαζί οἱ ἄνθρωποι σὲ μιὰ μόνη στιγμή. Εἶναι οὐτοπία ν' ἀναζητοῦμε τὸν γιαντὸ, ποὺ ἡ πίστη θὰ τοῦ ὀλοκληρώσει πνευματικὰ τὴν ἰσρὴ ἀποστολὴ του μπρὸς στὸ κρεβάτι τοῦ πόνου. Καὶ δὲν εἶναι, λέει, οὐτοπία, νὰ περιμένουμε ἐξήγωση τῆς ὑγείας τοῦ λαοῦ ἀπὸ ἓνα γιαντὸ, ποὺ θὰ τὸν ἔχουμε ὑποχρεώσει νὰ μὴν

καὶ φτωχοῦς, δούλους καὶ τυράννους, ἐγκληματίες καὶ χριεῖς καὶ δημοφῶνες... καὶ τοὺς ἐνώνει ὅλους αὐτοὺς στὸ θάνατο τοῦ Ἀυτοκτονισμοῦ, τῆς μεταμόρφωσης, τῆς νέας ζωῆς, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸν τάφο τοῦ κακοῦ, ὅποια ἐκδήλωση κι' ἂν ἔχη πάρει. Ἄν αὐτὸ λέγεται «ἀδυναμία», καύχημα γιὰ τὸν χριστιανὸ ἢ ἀδυναμία αὐτῆ. Νὰ δούμε μόνο, τί ἀρῆσε γιὰ καύχημα, στὴ νοσηρότητα τῶν Ὑπανημο, ἢ δοκιμασία τοῦ πολέμου τούτου!

βλέπη στὸν ἄρρωστο, παρὰ ἓνα ἀντικείμενο ἐπεξεργασίας, ὅπως, περίπου, ὁ παπουτσῆς τὸ παπούτσι του! Οὐτοπία εἶναι νὰ ζητᾶμε μιὰ τέχνη γεμάτη θεία πνοή, δυναμώτερα καὶ ὀδηγητέρα... καὶ δὲν εἶναι οὐτοπία νὰ περιμένουμε τὴν πνευματικὴν ἀναγέννηση τοῦ λαοῦ μας ἀπὸ τὴν τέχνη τῶν 33333 ἀκαταλαβίστικων στίχων, τῶν σουρρεαλισμῶν καὶ τῆς κάθε λογῆς πνευματικῆς πτωμαίνης! Οὐτοπία εἶναι ν' ἀποζητᾶμε τὸ σχολεῖο μὲ τὸν πνευματέμφορο ὀδηγητὴ δάσκαλο, ποὺ ψυχὴ καὶ νοῦ καὶ σῶμα τοῦ παιδιοῦ θὰ μορφῶνῃ, μεταγγίζοντάς του ἀπὸ τὸν δικό του θησαυρό. Καὶ δὲν εἶναι, λέει, οὐτοπία, νὰ περιμένουμε προκοπὴ ἀπὸ τὸν ἀρνητὴ δάσκαλο, ποὺ καλεῖται νὰ μεταδώσει ὅ,τι ὁ ἴδιος δὲν ἔχει, τὸν δάσκαλο ποὺ ξέρεῖ νὰ ἐμπαίξῃ καὶ νὰ περιφορῶνῃ ὅ,τι ἀνώτερο καὶ δοιο, μὰ τίποτ' ἄλλο δὲν ἔχει νὰ προσφέρει, ἀπὸ τὴν ἄρνηση, ἀπὸ τὸ κενόν, ἀπὸ τὸ μηδενικό, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πνευματικὴ του συγκρότηση. Εἶναι, λοιπόν, οὐτοπία, νὰ ζητᾶμε νὰ θεμελιώσουμε πάνω στὴν Πίστη τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀνύψωση, ποὺ μᾶς εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ζήσουμε σὰν λαός, σὰν ἔθνος. Καὶ δὲν εἶναι, λοιπόν, οὐτοπία, χίμαιρα κι' ἐγκλημα κι' αὐτοκτονία, νὰ τὴν ζητᾶμε τὴν ἀνύψωση αὐτὴ χωρὶς θεμέλια, ἢ μὲ θεμέλιο τὴν... ψυχανάλυση⁽⁸⁾ καὶ μάλιστα στὴν χυδαία μορφή τῶν διαφόρων «εὐλαϊκισμῶν» καὶ σεξολόγων. Δὲν εἶναι, λέει, οὐτοπία, νὰ ἐμπιστευέσαι τὴν ὑπαρξή σου, τὴ ζωὴ σου, τῆς ὄνειροπολήσεις σου γιὰ

(8) Ὁ Freud στὸ βιβλίον του Die Zukunft einer Illusion (στὴ γαλλικὴ ἐκδοσις: L'avenir d'une illusion) ἀκριβῶς αὐτὸ ἐπιστηροῖζει, πὸς στὴ θέση τῆς θησκευίας τὴν πνευματικὴ ἔξαρση θὰ φέρῃ ἡ ψυχανάλυση, ἐνὸ ταυτόχρονα λέει πὸς ἡ ψυχανάλυση παίζει ὅποιο ρόλο καὶ ὁ ἀπειροστικὸς λογισμὸς! (ἴδε σελ. 99 τοῦ γαλλικοῦ κειμένου).

μιάν ανόρθωση κρατική, κοινωνική, οικονομική, να τὰ ἐμπιστεύεσαι ὅλα αὐτὰ σὲ κρατικούς λειτουργούς, σὲ πολιτικούς, σὲ κυβερνήτες, κάνοντας ἔκκληση στὴν συνείδησή τους, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἔπεισες, πῶς αὐτὸ ποὺ λέμε «συνείδηση» εἶναι μιὰ λέξη χωρὶς περιεχόμενο, τὸ πολὺ τεχνικὸς ὄρος. Εἶναι οὐτοπία, νὰ καταφεύγουμε στὴν Πίστη, ποὺ εἶναι τὸ πλημύρισμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Καὶ δὲν εἶναι, λέει, οὐτοπία, νὰ ζητάμε τὴ δύναμη τῆς ζωῆς στὴν ἀπιστία, στὴν ἄρνηση, στὴν πνευματικὴ νέκρα!

Οὐτοπία, εἶπαν, ὁ Χριστιανισμός! Μά...μὰ ἂν ὁ Χριστιανισμός εἶναι οὐτο-

πία, τότε τὸ μόνο ποὺ δὲν εἶναι οὐτοπία, εἶναι τὸ σημερινὸ μας κατάντημα κι' ἡ φυσικὴ του συνέχεια: Ὁ ὄλεθρος, ὁ θάνατος, ὁ ἐκμηδενισμὸς τοῦ παντός.

Μὰ αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ ἐκμηδενισμὸς, αὐτὸς εἶναι ἡ οὐτοπία!

Γιατί πραγματικότης εἶναι ἡ ζωὴ. Καὶ πραγματικότης εἶναι ἀκόμα ἡ σ τ ρ ο φ ῆ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ σύγχρονου μισοπολιθῆμου ἀνθρώπου, πρὸς τὴν Πηγὴ τῆς Ζωῆς.

Κι' αὐτὴ ἡ στροφή εἶναι π ρ α γ μ α τ ι κ ὴ τ ῆ ς.

Ἡ σπουδαιότερη πραγματικότης γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα τῆς ἐποχῆς μας!

Π. ΜΕΛΙΤΗΣ

Δ Η Μ Α Σ

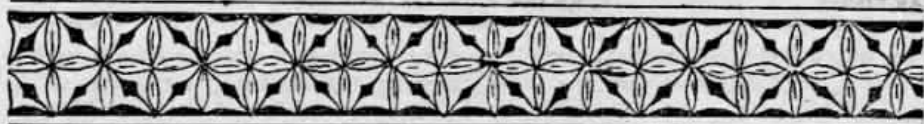
«Δημᾶς γὰρ με ἀγκατέλειπεν, ἀνακῆσας τὸν νῦν αἰῶνα
καὶ ἀπορεύθη εἰς θασσαλονίκην» (Β' Τιμόθ. δ' 10).

Τὸ κήρυγμα τοῦ Ἐσταυρωμένου,
ἐκλιπόμενον τὴν καρδίᾳ τοῦ
Νοεῖωσαι κοντὰ Του μοναχῆ,
πῶς βρίσκειται ἡ χαρὰ κι' ἡ εὐτυχία...
Καὶ γίνεται τοῦ Παύλου βοηθός.
(Εἶναι ψυχῆς πολλῆς,
ὅσοι διψοῦν τὴ σωτηρία,
κι' ἔχει τὸ ἔργο «συνεργεῖς»
ἀνάγκη πλῆθος).
Γι' ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ,
ἀπαραιτῆς γονιούς,
φίλους παθμητοῦς,
οπίτι, πατρίδα, ἀγαθὰ,
κι' ἀκολουθίαι, δικὸς Του στρατιώτης.
Πλᾶξ στὸν Παῦλο, τὸν κλητὸ,
στοῦς «ἀδελφοῦς», τὸν Μάρκο,
τὸν Λουκᾶ τὸν ἱατρό,
μοῦθε! κι' αὐτὸς σιὰ Ἐθνη
γιὰ τὴν πίστη,
σιὰ στήριγμα
τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ...

.. .. .
Μὰ ξεφνικὰ, τὰ περασμένα
ὁ Δημᾶς ἀναπολεῖ...
Ἄφινει κλυτερός κωκῶνας
νὰ σαρώσῃ τὴν ψυχὴ τοῦ,
πόθος γιὰ ἔνοχες χαρῆς,
τῆς ἡθελῆς, ποὺ δίνει ὁ «νῦν αἰῶνας».
Καὶ πέρνει μὲν ἀπόφαση φριχτὴ:
μ' αὐτῆς, τὰ οὐράνια ν' ἀνταλλάξῃ...
Τὴν χάρι ἀρνιέται τοῦ Χριστοῦ,
τὸν δασκαλό του ἀίνει μοναχόν,
καὶ γιὰ τὴ Σαλονίκη
ἔκαίνος φεύγει, φεύγει...

Πῶς τρέμω Θεὲ μου,
τὸ φευγιό αὐτὸ τὸ φοβερό,
κάθε φορὰ ποὺ ἀδυναμῆς,
νὰ σφίγγουν νοιῶμα τὴν ψυχὴ μου!

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ BYZANTION

I

Ὁ διεξερχόμενος τὴν ἱστορίαν τῶν λογίων, οἱ ὅποιοι ἤκμασαν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς πτώσεως καὶ τοῦ τελευταίου βυζαντινοῦ φρουρίου, παρατηρεῖ τὴ ἐξῆς χαρακτηριστικόν: Πάντες οἱ κατὰ τὴν ὑπερχλιετὴ ταύτην περίοδον διακρίθοντες διὰ τὴν πολυμάθειαν ἄνδρες δὲν εἶναι μόνον ἀπαράμιλλοι ἀπολογηταὶ καὶ ζηλωταὶ ἀνυπέβλητοι τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ βαθεῖς μελετηταὶ τῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀπὸ αὐτοῦ ἀντλοῦν διαρκῶς νέας πνευματικὰς δυνάμεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ Ἑθνισμοῦ ὡς θρησκευτικῆς πεπλανημένης, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν εὐρυτάτων ὀριζόντων τοῦς ὁποίους τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα διήνοιξεν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἦτο λοιπὸν δυνατόν αὐτοὶ οἱ μελετηταὶ καὶ θαυμασταὶ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ὄλων τῶν ἄλλων λαμπρῶν ἀστέρων τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας νὰ ἀγνοήσουν τὴν Οὐρανίαν ἢ νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος πρὸ τοῦ σιωπηλοῦ μεγαλείου τοῦ στερεώματος λαός, ὅστις συγχρότερον παντὸς ἄλλου συγχρόνου του ὕψωνε πρὸς αὐτὸ τοῦς ὀφθαλμούς του καὶ τὴν καρδίαν του; Βεβαίως ὄχι. Τοῦναντίον μάλιστα, ὄχι μόνον δὲν ἠγνοήθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀλλ' εὐρύτατα ἐκαλλιεργεῖτο ὑπ' αὐτῶν ἢ ἐπιστήμη τοῦ Οὐρανοῦ καὶ σχεδὸν δὲν ἀπαντᾷ βιογραφία ἀνδρὸς ἐγκρατοῦς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας εἰς τὴν ὁποίαν νὰ

μὴ ἀναφέρεται πάντοτε ὡς τίτλος ὑψίστης τιμῆς καὶ ὡς ἐνδειξὶς ἐξόχου πνευματικῆς μορφώσεως ἢ περὶ τὴν Μαθηματικὴν καὶ Ἀστρονομίαν ἀσχολία. Ὡς εἶναι εὐνόητον περὶ τὴν Ἀστρονομίαν ὡς ἐπιστήμην ἠσχολεύοντο ὅσοι ἦσαν ἐγκρατεῖς τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Φιλοσοφίας, τὰς κινήσεις ὁμῶς τῶν ἀστέρων παρηκολούθουν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐπιζητούντες ἐξ αὐτῶν νὰ προέδουν τὰ μέλλοντα καὶ συνδυάζοντες διάφορα οὐράνια φαινόμενα πρὸς τὰ ἐκάστοτε γηγονότα νὰ συναγάγουν συμπεράσματα καὶ νόμους πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένης Μαγικῆς.

Ὡς ἦτο φυσικὸν καὶ ἡ Ἀστρονομία, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ θετικαὶ ἐπιστήμαι, ἤκμασεν εἰς τοὺς αὐτοὺς κήπους, εἰς τοὺς ὁποίους ἤρθησαν καὶ τὰ λοιπὰ ἀνθη τοῦ Βυζαντινοῦ πνεύματος. Δι' αὐτὸ βλέπομεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν συναγωνιζομένην τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Τραπεζοῦντα ἀμφισπῶντοσαν τὰ πρωτεῖα πρὸς τὴν Βασιλίδαν τῶν πόλεων. Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἐνῶ ἀκόμη ἐπεκράτει κατὰ τὸ πλεῖστον ὁ ἐθνισμὸς ἤκμαζον μεταξὺ ἄλλων ὡς διδάσχημοι ἀστρολόγοι δύο διδάτκαλοι τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραδάτου ἢ Ἀποστάτου, ὁ Μάξιμος ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Μάξιμος ὁ Ἐφέσιος (1). Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰουλιανὸς ἦτο ἐγκρατέστατος τῆς Ἀστρονομίας καὶ μάλιστα ἐνθερμος ὀπαδὸς καὶ ὑποστηρικτῆς τῆς ἡλιοκεντρικῆς θεωρίας.

(1) Ἄ. Γ α ζ η: Ἑλλ. Βιβλιοθήκης, τόμ. 2ος, σ. 94 ἔς.

Τὸ γεγονός ἐστὶν ὅτι ὁ Ἰουλιανὸς, ὅπως πιθανῶς καὶ οἱ προημινηθευθέντες διδάσκαλοι αὐτοῦ, ἐπέροσθησαν τὴν θεωρίαν τοῦ Ἀριστάρχου ἀποτελεῖ πολὺτιμον μαρτυρίαν τοῦ ὅτι ἡ θεωρία αὐτὴ οὐδόλως εἶχε περιέλθει εἰς λήθη. Τούναντιον μάλιστα, παρὰ τὴν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ἐπικράτησιν τῆς γεωκεντρικῆς θεωρίας, ἥτις εἶχεν ἐδραιωθῆ χάρις εἰς τὸ ἀσάλευτον κύρος τοῦ Πτολεμαίου, φαίνεται ὅτι ὑπῆρχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουλιανοῦ, ἔστω καὶ ὡς μειοψηφία, θιασῶται τῆς διδασκαλίας τοῦ Σαμίου Ἀστρονόμου.

Ἐτερος ἐπίσης διάσημος ἀστρολόγος ὑπῆρξε Παῦλος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὅστις ἤκμασε περὶ τὰ 378. Οὗτος συνέγραψεν «Ἐισαγωγὴν εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν» ἦτοι τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῶν ἀστερισμῶν. Τοῦ συγγράμματος τούτου ὑπάρχουν καὶ σχόλια ὑπὸ τινος Χριστιανοῦ. Πρὸ τούτου ἔμως ἤκμασεν εἰς τῶν περιφθίμων μαθηματικῶν καὶ ἀστρονόμων, ὁ Θεών ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἦτο καὶ μέλος τοῦ περιφθίμου Μουσείου, φημιζόμενος «διὰ τὰ τῶν Μαθηματικῶν καὶ Ἀστρονομικῶν αὐτοῦ γνώσεων».

Ὁ Θεών περιέγραψεν ἐκλειψὶν Πλίσιου, τὴν ὁποίαν παρετήρησε τὸ 368. Ἐκ τῶν πολυτίμων συγγραμμάτων του οὐκ ὄνται: Α') ἡ Ἐκδοσις, Β') τὸ Ἡμερολόγιον ἢ Ἐφημερίς καὶ τεμάχιον ἐκ τοῦ πρὸς ἰδίαν του χρῆσιν ὑπομνήματός του εἰς τὸν πρόχειρον κανόνα τοῦ Πτολεμαίου, Γ') Σχόλια εἰς Ἄρατον καὶ Δ') Ἐπιόμημα ἦτοι σχόλια εἰς τὴν Πτολεμαίου Μεγάλην Σύνταξιν. Τὸν Θεῶνα ἐλάμπρυνον σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ δόξα τῆς περιωνύμου ἐπὶ πολυμαθεῖς (Ὑγατρός του Ἰππατίας. Ἡ περιφθίμος αὐτὴ νεοπλατωνικὴ φιλόσοφος ἐδίδασκεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Μαθητὴς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Συνέσιος, ὁ μετέπειτα ἐπίσκοπος Πτολεμαῖδος εἰς τὴν Κηρηναϊκὴν

τῆς Ἀφρικῆς (370-415), ὁ ὁποῖος ἐγκωμιάζων τὴν Ἰππατίαν εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ὠνόμαζεν αὐτὴν «μητέρα, ἀδελφὴν, διδάσκαλον καὶ ἄπαν ἔτι τίμιον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα» (2).

Ἀπὸ τοῦ Θεῶνος καὶ ἐξῆς ἀκολουθεῖ σειρά διασημῶν μαθηματικῶν καὶ ἀστρονόμων, οἱ ὅποιοι συνεχίζοντες εἰς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τὴν δόξαν καὶ τὸ κλέος τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀποτελοῦν πραγματικῶν ἐκ μαργαριτῶν περιδέρατων, διὰ τὸ ὅποιο ἐλλόγως καὶ σήμερον σεμνύνεται τὸ ἔθνος μας. Καὶ τοῦτο διότι οὐδὲν τῶν συγχρόνων πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς μας προγόνους ἔθνος ἔχει νὰ καταδείξῃ τόσα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς θὰ ἐξήλευσαν ὅσοι ἐξακολουθοῦν κακοδοῦτως νὰ κατηγοροῦν τὸ Βυζάντιον.

Ἐκ τούτων θὰ ἀναφέρω μόνον τοὺς κυριωτέρους καὶ ἐν συντομίᾳ.

Πρῶτος κατὰ σειράν ἐρχεται ὁ Πάππος, ἕνας ἀπὸ τοὺς διασημωτέρους Ἀλεξανδρινούς μαθηματικούς καὶ ἀστρονόμους. Ἐξῆς περὶ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος. Ἀκολουθεῖ ὁ περὶ τὸ 396 ἀκμάσας Δίδυμος, ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας, διαπρεπῆς διδάσκαλος τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ πρῶστάμενος τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱεροῦ διδασκαλείου. Αὐτὸς ἐνῶ ἦτο ἀκόμη τετραετής ἔχασε τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν του. Τοῦτο ἔμως δὲν τὸν ἠμποδίσαι νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὰς ἐπιστήμας, διότι καὶ τυφλὸς ἀκόμη διὰ τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ἀγγιγῆς ἐξέμαθε καλῶς τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Διαλεκτικὴν, πρὸς δὲ τούτοις τὴν Γεωμετρίαν, τὴν Ἀριθμητικὴν καὶ τὴν Ἀστρονομίαν καὶ τὰς λοιπὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Σωζόμενος, ὁ ὁποῖος λέγει περὶ αὐτοῦ: «Ἐν τούτῳ δὲ καὶ παντοδαπὴ σοφία ἦκει, ποιητὰ τε καὶ ῥήτορες, ἀστρονομία τε καὶ γεω-

(2) Migne, P. G. 66. 1352.

μετρία καὶ ἀριθμοὶ καὶ δόξαι φιλοσόφων»⁽³⁾. Ἐπεταὶ κατὰ σειράν ὁ ἐκ Καππαδοκίας Φιλοστόργιος ζήσας τὸ 364-425.

Ἐτερος περιώνυμος φιλόσοφος ὑπῆρξεν ὁ Πρόκλος (410-485) ὅστις ἀνήκειν εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ἐκλεκτικῶν. Ὁ Πρόκλος ἤρχισε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατόπιν δὲ πρὸς συμπλήρωσιν αὐτῶν ἀπήλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του σώζονται μεταξὺ ἄλλων: 1ον) τὸ περὶ Κινήσεως, ἧτοι Στοιχεῖα Φυσικῆς εἰς δύο βιβλία, 2ον) ἡ Ὑποτύπωσις Ἀστρονομικῶν ὑποθέσεων ἐκ τῶν τοῦ Ἰπάρχου, Ἀριστάρχου καὶ Πτολεμαίου, 3ον) Περὶ Σφαιράς ἧτοι περὶ Οὐρανίων κύκλων, 4ον) Παράφρασις εἰς τὰ 4 βιβλία τοῦ Πτολεμαίου περὶ ἐπιτροπῆς τῶν Ἀστρων⁽⁴⁾.

Δεῖγμα κάποιας κινήσεως γύρω ἀπὸ τὰς τότε ἐπικρατούσας κοσμογονικὰς θεωρίας καὶ τάσεις τῶν πνευμάτων πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν Πτολεμαϊκῶν καὶ τῶν ἀρχαιότερων δοξασιῶν περὶ τοῦ Σόμπαντος θὰ ἴδῃνατο τὴν θεωρηθῆναι ὁ περὶ τὸ 547 ἀκμάσας Κοσμάς ὁ Ἰνδικοπλεύστης, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς ἦτο ἔμπορος, βραδύτερον δὲ περιδληθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἐπεχείρησε διάφορα ταξείδια διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἐπεσκέψθη τὴν Αἰθιοπίαν, τὰς Ἰνδίας καὶ ἄλλας ἀνατολικὰς χώρας καὶ συνέγραψε τὸ ἐκ 12 βιβλίων ἀποτελούμενον σύγγραμμα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Τοπογραφία Χριστιανική». Ὁ Κοσμάς ισχυρίζεται ὅτι ἡ γῆ δὲν εἶναι σφαιρική, ἀλλὰ ἐξηπλωμένη, καὶ ὅτι ὁ οὐρανὸς ὡς καμάρια ἴσταται ἄνωθεν αὐτῆς καὶ ἐπι-

στηρίζεται εἰς τὰς ἄκρας αὐτῆς. Ὁ φιλόσοφος Σιμπλίσιος (549) ἐγεννήθη εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν παρὰ τοῦ Ἀμμωνίου, μετὰ τοῦ ὁποῦ ἐξετέλει τακτικῶς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις. Ὁ Σιμπλίσιος ἦτο περιπατητικὸς, ἀλλ' ἠσπάζετο καὶ τὰς ἄλλας φιλοσοφικὰς θεωρίας, ὅπως τὴν τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Στωϊκῶν. Ἀγωνιζόμενος γὰρ συνδυάσῃ τὰ διάφορα ταῦτα φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ ἐπιθυμῶν γὰρ ἀποφυγῆ τὰς τῶν ἄλλων ἀνωφελεῖς φιλονεικίας, συνέλεγε ὡς μέλισσα πᾶν τὸ ὠφέλιμον καὶ τοιοῦτοτρόπως κατέστησε τὰ βιβλία του ταμεῖον πολυτήμων θησαυρῶν καὶ περιέσωσε τὰς γνώμας τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Ἐκ τῶν συγγραμμάτων του, εἰς τὰ ὅποια εὐρίσκονται πλουσιώταται πηγὰὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, σώζονται μεταξὺ ἄλλων, ὑπόμνημα εἰς τὰ 8 βιβλία τῆς Φυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ εἰς τὰ 4 βιβλία τοῦ αὐτοῦ περὶ Οὐρανοῦ.

Ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, ἧτοι τὸν 7ον αἰῶνα, ἀκμάζει ὁ διάσημος μαθηματικὸς Ἦρων, ὁ ὁποῖος παρατήρησεν ὅτι «οἱ ἀπλαεῖς ἀστέρες ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Πτολεμαίου μέχρι τῶν ἡμερῶν του ἐπτά βαθμοὺς ὀπισθοδρόμησαν, τὸ ὅποion ἀκολουθεῖ εἰς κάθε τέσσαρας αἰῶνας». Μεταξὺ τῶν εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενων συγγραμμάτων καταλέγονται: 1ον) τὸ περὶ Λέξεων Γεωμετρικῶν καὶ Στερομετρικῶν, 2ον) Τὸ περὶ Μέτρων καὶ 3ον) τὸ περὶ Γεωδαισίας. Συνέγραψεν ἐπίσης καὶ τὸ περὶ πολιορκητικῶν καὶ ἕτερον ἔργον περὶ πολεμικῶν μηχανῶν.

Ἀργότερον συναντῶμεν τὸν Λέοντα τὸν μετέπειτα Ἀρχιερέα Θεσσαλονίκης τὸσον δεινὸν περὶ τὰ Μαθηματικὰ καὶ τὴν Ἀστρονομίαν, ὥστε ἡ φήμη αὐτοῦ, ἐξεληθοῦσα τῶν ὄρων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἔφθασε μέχρι τῆς Βα-

(3) K. X. Ἀμάντου: Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τόμ. Α'. Ἀθήναι 1939, σ. 55.

(4) E. Hoppe: Mathematik u. Astronomie im klassischen Altertum, Heidelberg, 1911, σ. 427 ff.

γδάτης όπου ο φιλόμουσος χαλίφης των 'Αράβων 'Αλ. Μαμούν, πληροφορηθείς από κάποιον μαθητήν αυτού άιχμαλωτισθέντα υπό των 'Αράβων, περί του Λέοντος, τον εκάλεσεν εις Βαγδάτην υποσχόμενος εις αυτόν άμυθήτους άμοιβάς. 'Ως αναφέρει η Ιστορία, ο Λέων δέν έδέχθη ούτε την πρόσκλησιν ούτε τας δελεαστικάς προσφοράς, αλλά λύσας τὰ προβλήματα, τὰ όποια δέν ήδυνήθησαν να λύσουν οι περί τον Χαλίφην σοφοί απέσπασε τον έτι μείζονα θαυμασμόν αυτού.

Περί τὸ 890 άκμάζει ο μέγας Φώτιος, ο πράγματι πανεπιστήμων. Διά τας φιλοσοφικάς και μαθηματικάς του γνώσεις, έχουν γραφή τόσον πολλά, ώστε θά ήτο άσκόπον να ένδιατρίψωμεν έδώ περί τον διαπρεπή συγγραφέα της Μυριόβιβλου, τον από πρωτοσπαθαρίου άναλθόντα εις τον Πατριαρχικόν θρόνον και πρό τούτου ήγηθέντα πρεσβευτήν του αυτοκράτορος προς ζένας αΐλάς.

'Αλλ' όπως πάσα έξαρσις της δράσεως του Φωτίου άποτελεί άτελές σκιαγράφημα της μεγάλης ταύτης φυσιογνωμίας, τοιουτοτρόπως, προκειμένου και περί της έξόχου εκείνης διανοίας του Μιχαήλ του Ψελλού, του 11ου αΐωνος, πώς έπαινος θά ήτο κατώτερος της πραγματικότητος. 'Ο δεύτερος αυτός 'Ατλας των γνώσεων ήτο ως φαίνεται προωρισμένος δια να υποστηρίξη την προς κρημνισμένον βαινουσάν παιδείαν εις τὸ Βυζάντιον. 'Ο Ψελλός, κλίνων προς μάθησιν από νεαρωτάτης ήλικίας, κατέλιπε και πατρίδα και συγγενείς και ήλθεν εις 'Αθήνας, όπου έσπούδασε μετά ζήλου πέν είδος μαθήσεως. 'Ακολούθως επέστρεψεν εις Κ) πολιν και άναδέχθη την καθέδραν της φιλοσοφίας επί Κωνσταντίνου του Μονομάχου. 'Εκ των συγγραμμάτων του σώζονται μεταξύ άλλων Ιον) Πραγματεία εις τας 4 μαθηματικάς διδασκαλίας: εις την 'Αριθμητικήν;

Μουσικήν, Γεωμετρίαν και 'Αστρονομίαν και 2ον) 'Υπόμνημα εις τὰ 8 βιβλία της Φυσικής του 'Αριστοτέλους.

Περί τὰ τέλη της Λατινοκρατίας άναμφίνεται ο Γεώργιος ο 'Ακροπολίτης (1220-1282) και ο μοναχός Βαρλαάμ.

'Από του 1295-1359 έμφανίζεται Νικηφόρος ο Γρηγοράς έξ 'Ηρακλείας του Πόντου. Αυτός έδιδάχθη την Ρητορικην παρά του Πατριάρχου 'Ιωάννου του Γλυκέως και την 'Αστρονομίαν από Θεόδωρον τον Μετοχίτην. 'Ο Γρηγοράς έσημείωσε μεγάλας προόδους εις την 'Αστρονομίαν και ειδικώς περί τὰ ήμερολογιακά ζητήματα και έννεκα τούτου μεγάλως έτιμήθη υπό του Αυτοκράτορος 'Ανδρόνικου του Παλαιολόγου, ο όποιος άπένειμεν εις αυτόν τὸ όφφίκιον του Χαρτοφύλακος. 'Ο Νικηφόρος Γρηγοράς, αντιληφθείς τὸ σφάλμα του 'Ιουλιανού ήμερολογίου συνέστησε δι' ύπομνημάτος του προς τον Αυτοκράτορα 'Ανδρόνικον διόρθωσιν αυτού, ή όποια άτυχώς δέν άπετολμήθη εκ φόβου έξεγέρσεως του άμαυθός έχλου. Τοιουτοτρόπως ή τιμή της τοιαύτης μεταρρυθμίσεως έπεφυλάχθη μετά δύο και πλέον αΐωνας εις την Δυτικην 'Εκκλησίαν εις τὸ πρόσωπον του Γρηγορίου του ΙΓ', από του όνόματος του όποιου τὸ ήδη και παρ' ήμιν έν χρήσει νέον ήμερολόγιον καλείται Γρηγοριανόν. Μεταξύ των συγγραμμάτων του Γρηγορίου περιλαμβάνεται τὸ περί Πασχαλίων και πραγματεία περί άστρολάβου, ήτοι όργάνου χρησιμεύοντος προς προσδιορισμόν της θέσεως των άστέρων επί της Ούρανιου σφαίρας. Κλείων την σεμνήν αυτήν παράταξιν των διασημοτέρων έργατων της επιστήμης των άστρων είσέρχομαι εις την έξερεύνησιν των σπουδαιότερων κέντρων, εις τὰ όποια προσήρχοντο οι έπιθυμούντες να μνηθούν εις τὰ μυστήρια του ουρανού.

'Ενωρίς ή 'Αστρονομία ήρχισε να δι-

δάσκαται ἀπὸ καθέδρας ὄχι μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον. Ὡστὼ βλέπομεν αὐτὴν διδασκομένην μετὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν Μαθηματικῶν εἰς τὸ περιώνυμον Πανδιδακτήριον, ὅπερ ἴδρυσεν τὸ 422 ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναῖς, γενομένη σύζυγος τοῦ αυτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτῆς μετονομασθεῖσα εἰς Εὐδοκίαν. Ἐκτοτε καλλιεργεῖται ἐκ παραλλήλου εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν Οἰκουμένην Σχολὴν τῆς Κων. πόλεως ἀφ' ἑτέρου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Εἰκονομαχίας ἡ Ἀστρονομία διδάσκαται εἰς τὴν διάσημον Σχολὴν τοῦ Ναοῦ τῶν 40 Μαρτύρων ὑπὸ τοῦ προμνημονευθέντος μαθηματικοῦ Λέοντος, βραδύτερον δὲ εἰς τὴν ἀνιδρυθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βάρδα ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Γ' Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τὴν σεβαστὴν προμήτορα τῆς πνευματικῆς ἡμῶν μητρὸς «Πατριαρχικῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς».

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα ὑπάρχουν καὶ ἰδιωτικαὶ ἀνώτεραι σχολαὶ αἱ ὅποια συναγωνίζονται τὰ ἐπίσημα Πανδιδακτήρια καὶ ἀργότερον ἐξελίχθησαν εἰς τὰ Universalia, δηλ. τὰ Πανεπιστήμια. Αὐτὰ ἦσαν κάτι ἀνάλογον πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῆς προχριστιανικῆς ἐποχῆς. Τοιαύτη π. χ. ἦτο ἡ Σχολὴ τοῦ Ι. Μαυρωποῦ, διδασκάλου τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ (11 αἰών), ἡ σχολὴ τοῦ Ἰλανοῦδου, τοῦ Γρηγορά, τῶν Χρυσσαγαράδων, τοῦ Βρυενίου καὶ ἄλλων. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀναφέρει, ὅτι τὸ Βυζάντιον ἐθεωρεῖτο ὁ κατ' ἐξοχὴν τόπος τῶν γραμμάτων ποῦ ἔτρεφεν «ἄνδρας ἐπιστήμονας» μὲ πολυάριθμα διδασκῆτρια καὶ μὲ τοιοῦτους καθηγητάς, ὥστε νὰ μετακκλῶνται εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ μεταδώσουν τὴν ἀληθινὴν σοφίαν εἰς τοὺς μόλις τότε ἐκ τῆς βαρ-

βαρότητος ἐξερχωμένους λαούς. Ἐπίσης τὰ συγγράμματα τῶν Βυζαντινῶν σοφῶν μεταφράζοντο εἰς τὰ Ἀραβικὰ καὶ ἐκυκλοφόρουν εὐρύτατα εἰς διαφόρους Σχολὰς τῆς Δύσεως, ὅπως π. χ. εἰς τὴν Ἰατρικὴν Σχολὴν τοῦ Σαλέρνου⁽⁵⁾.

Κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα, ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, ἀναζωογονεῖται καὶ πάλιν ἡ καλλιέργεια τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Ἀστρονομίας. Ἀλλὰ τὴν φορὴν αὐτὴν ἡ ἔδρα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν δὲν εὐρίσκεται πλέον εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Αυτοκρατορίας. Τὸ Βυζάντιον ἀσχλεῖται μὲ τὴν κλασικὴν φιλολογοίαν καὶ αἱ θετικαὶ ἐπιστῆμαι αὐξάνουν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα. Εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὑπάρχει ἤδη καὶ λειτουργεῖ κανονικῶς Ἀνωτέρα Σχολὴ Θετικῶν Ἐπιστημῶν. Τὸ πληροφοροῦμεθα αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἀνδρέου Λιθαδηνοῦ, ὅστις «πῶθεν συνεχόμενος μελέτης ἀστρονομικῶν μαθημάτων» ἀποφασίζει νὰ μεταβῇ εἰς Τραπεζοῦντα, διότι ἐκεῖ αἱ ἀστρονομικαὶ σπουδαὶ ἐτύγχανον ἰδιαίτερας ἐπιμελείας. Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, καὶ ὁ Ἀρμένιος σοφός, Ἀνανίας ὁ Σιρακηνός, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ τελειοποιηθῇ εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν Μαθηματικῶν, μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλ' ὅμως πάντες εἰς τὴν πόλιν ταύτην τὸν ἡλεγχον διότι ἐπεχείρησε τόσον μακρὰν ὁδοπορίαν μεταίως, ἀφοῦ κάλλιστα ἤδύναντο εἰς τὴν πλησιαιτέραν πρὸς τὴν πατρίδα του Τραπεζοῦντα νὰ εὕρη διδασκάλους κατὰ πολὺ ἀρμοδιωτέρους.

Ἡ Σχολὴ τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν ἔφθασεν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Τραπεζοῦντος ὡς ἔδρας αὐτοκρατορίας καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀλεξίου τοῦ Β' (1297-

(5) Μ. Στεφανίδου: Ἱστορία τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀθήναι 1938 σελίς 215-16.

1330) καὶ Ἀλεξίου τοῦ Γ' (1349-1390).

Τὰ κατὰ τὸν φιλόμουσον τοῦτον ἡγεμόνα ἱστορεῖ Μιχαὴλ ὁ Πανάρετος, ὁ πρωτονοτάριος, ὅστις ἔγραψεν «χρονικόν» εἰς τὸ ὅποιον ἐκθέτει τὰ ἀπὸ τοῦ 1340 γεγονότα. Εἰς αὐτὸ ὁ Πανάρετος ἀφηγεῖται «τὰ κατὰ τὴν ὀλικὴν ἔκλειψιν Ἥλιου, ποῦ συνέβη κατὰ μῆνα Μάϊου ε' ἡμέραν β' τοῦ ἔτους 1361 οἷα οὐκ ἐγένετο ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γενεᾷ, ὥστε ἐφάνησαν καὶ ἀστέρες ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐκράτησαν ὄραν α' ἡμίσειαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς κυρ-Ἀλέξιος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἡ κυρὰ Εἰρήνη καὶ τινες τῶν ἀρχόντων καὶ ἐγὼ (ὁ Μιχαὴλ Πανάρετος) σὺν αὐτοῖς εὐρέθημεν κατὰ συγκαιρίαν ἐν τῇ κατὰ τὴν Ματσούκαν μονῇ τῆς Σουμελάς, ποιήσαντες δεήσεις πολλὰς καὶ παραλήψεις» (6).

Μεταξὺ τῶν περιφήμων καθηγητῶν τῆς Σχολῆς ταύτης συγκαταλέγονται ὁ Γρηγόριος ὁ Χιονιάδης, ὁ κληρικὸς Μανουὴλ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Λουκίτης. Οἱ τρεῖς οὗτοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἰς ἄκρον τιμώμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλεῦς ἐπιδίδονται ἰδιαζόντως εἰς τὴν Ἀστρονομίαν. Εἰς Τραπεζοῦντα ἐγένετο μεγάλη κίνησις περὶ τὰς ἀστρονομικὰς σπουδὰς. Εἰς μίαν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τὸν Λουκίτην ὁ Χιονιάδης λέγει ὅτι προτρέπει τοὺς νέους τοῦ Βυζαντίου νὰ μεταβοῦν εἰς Τραπεζοῦντα καὶ ἀκούσουν τὰ μαθήματα τοῦ Κωνσταντίνου Λουκίτου.

Ἐκ τῶν προσηνημονευθέντων σοφῶν ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ Χιονιάδης, ὅστις, μεταβάς εἰς τὴν Περσίαν κατ' ἐν-

τολήν τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐξέμικθε τὴν Περσικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ Περσικὰ συστήματα ἐκ τοῦ σύγγεγυς ἐμελείησε, συνέλεξε δὲ καὶ περσικὰ βιβλία πολλὰ (7). Ἀναμφιδόλως τὰ βιβλία ταῦτα συνελέγησαν χάριν τῆς ἐν Τραπεζοῦντι Σχολῆς, διότι διὰ τῆς μελέτης αὐτῶν ἀνεδείχθη ὁ Τραπεζοῦντιος κληρικὸς Μανουὴλ, ὁ ὁποῖος ἐμύησεν εἰς τὴν Περσικὴν σοφίαν τὸν ἱατρὸν Γεώργιον τὸν Χρυσοκόκην.

Ἄλλ' ὁ μογλὸς πάσης τοιαύτης πνευματικῆς κινήσεως ὑπῆρξεν ὁ περιώνυμος Κωνταντῖνος ὁ Λουκίτης ἢ Λουκίτης. Οὗτος ἐμμήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Β' διὰ τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ Πρωτονοταρίου καὶ Πρωτοβεστιάριου. Ὁ Ἰωάννης Λαζαρόπουλος, ὁ μετέπειτα Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος ἀναδειχθεὶς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωσήφ, ὀνομάζει αὐτὸν «λόγῳ μέγαν καὶ πράγματι». Ὁ Θεόδωρος ὁ Ἰρακινὸς ποικιλοτρόπως ἐγκωμιάζει τὸν Λουκίτην εἰς τὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας τοῦ ἀπέστειλε καὶ τὸν ὀνομάζει «γλυκοφραδῆ Πρωτοβεστιάριον, ἀριστον ἄνδρα καὶ λιγὸν Τραπεζοῦντιῶν ἀγορητὴν».

Παρὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐξεπαιδεύοντο οἱ πανταχόθεν εἰς Τραπεζοῦντα προστρέχοντες πρὸς σπουδὴν τῆς Ἀστρονομίας νέοι, ὡς ὁ Λιβαδηνός, μαρτύριον τῶν γοργῶν προόδων τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ πόνημα αὐτοῦ τὸ περιέχον προρησεις ἀστρονομικὰς διὰ τὸ ἔτος 1336, δηλαδὴ χρονολόγιον ἢ Almanac, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, ὅπερ συνέγραψε τὸ 1335 δηλαδὴ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν εἰς Τραπεζοῦντα ἄφιξίν του.

Χάρις εἰς τὰς ἐνδελεχεῖς προσπάθει-
ας τῶν σοφῶν τούτων καθηγητῶν συνετελέσθη τὸ γεγονός ποῦ διαπιστοῦ ὁ Κρουμβάχερ: «Ἦτοι ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς περσικῆς ἐπιρροῆς, ἡ ἐπάνοδος δηλ. εἰς τὰς ἀρχαίας ἐλληνικὰς τῆς ἐπιστήμης πηγὰς καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς περσικῆς ἐπιδράσεως τῆς ὁποίας ἡ ἐκ-

(6) Μ. Παναρέτου Χρονικόν Ν. Ε. 4, 282 § 29 Fallmerayer, Orig. Frag. II 28-29 § 29 καὶ Μητρ. Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου: Ἡ Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος, Ἀθήνα, 1933 σελ. 327.

(7) Ἰω. Παπαδοπούλου: Γρηγορίου Χιονιάδου τοῦ ἀστρονόμου ἐπιστολαί, Θεσσαλονίκη 1929.

τασις δύναται να κριθῆ σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἀπὸ μαρτυρίαν τοῦ Νικηφόρου Γρηγοῤῥα, κατὰ τὴν ὁποίαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1328-1341 ἐνεφανίσθη εἰς Τραπεζοῦντα εἶδος ἀστρολογικῆς αἰρέσεως ἀναπτυχθεῖσης ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κατὰ καιροὺς εἰς Τραπεζοῦντα προσφυγόντων Περσῶν. Ἦδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχον ἀρχίσει νὰ καταφθάσῃ εἰς Τραπεζοῦντα πρόσφυγες Ἰέρσαι, οἱ ὅποιοι φεύγοντες τοὺς εἰς τὴν χώραν τῶν διωγμῶν τῶν πυρολατρῶν ὑπὸ τῶν κυριάρχων τῶν Μωαμεθανῶν μετέφεραν εἰς τὴν ξένην τὴν ἤθη, τὴν θρησκείαν καὶ τὰς δεσιδαιμονίας τῶν καὶ ἐπέδρων δι' αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀπλουστερῶν καὶ ἀφελεστερῶν. Ὡς φαίνεται αἱ γραφαὶ τῆς ἀστρολογικῆς ταύτης αἰρέσεως⁽⁸⁾ καὶ τερατολογίας, τὴν ὁποίαν οἱ ὄπαδοί της ἐνεφάνισον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀστρονομικῆς ἐπιστήμης, ἐφθασαν ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Βυζάντιον, «ὄφρως τε καὶ κορυζῆς οὖσαι μεσαι καὶ προρρήσεων δοαὶ μειρακώδεις καὶ ἀγενεῖς», ὡς χαρακτηρίζει αὐτὰς ὁ Γρηγοῤῥας⁽⁹⁾. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα οἱ τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπαγγελόμενοι «ἀγενεῖς τινας καὶ μειρακώδεις κροτοῦσι θορύβους, καὶ ταῦτα τῶν Περσῶν καὶ Χαλδαίων μετιέναι φάσκοντες ἐπιστήμην, διασύροντες οὕτω τὸ τῆς ἐπιστήμης χρηστὸν».

Τρανὸν δείγμα τοῦ ὅτι μέχρι τῆς ἀλώσεως δὲν παρημελήθησαν αἱ σπουδαὶ ἐν Τραπεζοῦντι εἶναι ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως ἐμφάνισις ἀνδρῶν ὡς τοῦ Καρδινάλιου Βηρσαρίωνος, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δοσιθέου, τοῦ Ἀμειρούζη καὶ ἄλλων. Δυνάμεθα δὲ ἀδιστακτικῶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι πάντες οἱ ἐν Ἑσπερία

Ἑλληνες καθηγῆται τῆς Γεωγραφίας, τῶν ὁποίων τὰ μαθήματα τόσον χρήσιμα ἀπέδωκαν εἰς τοὺς τολμηροὺς θαλασσοπόρους τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως, ἀναμφιδόλως θὰ προήρχοντο ἐκ Τραπεζοῦντος. Καὶ τοῦτο διότι αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι πρὸ πολλοῦ εἶχον ἤδη παραμεληθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, τότε δὲ αἱ Μοῦσαι πανταχόθεν διωκόμεναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων, οὐδαμῶ ἄλλοῦ ἐθεραπεύοντο πλην τῆς Τραπεζοῦντος ἵνα καὶ ἐκείθεν μεταπηδήσουν εἰς τὴν Δύσιν.

Ἄλλὰ καὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν πῶσιν τῆς Τραπεζοῦντος καὶ μέχρις αὐτῶν ἀκόμη τῶν τελευταίων χρόνων δὲν ἔπαυσαν ἐπιζῶντες ὀλίγοι τινὲς σπινθήρες ἐκ τῆς παλαιᾶς τηλαυγοῦς ἐστίας. Ἀπόδειξις τοῦτου εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ ἐκ τῆς ἐπαρχίας Χαλδαιᾶς (ἐξ Ἀργυρουπόλεως) ἔλκοντος τὴν καταγωγὴν ἀειμνήστου καθηγητοῦ μου ἐν τῇ Μ. τοῦ Γένους Σχολῆ, Δημοσθένους Οἰκονομίδου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπύθοντο εἰς τὴν πατρίδα του παλαιαὶ οἰκίαι, τῶν ὁποίων αἱ ὀροφαὶ ἀντὶ παντός ἄλλου κοσμημάτων ἔφερον διαφόρους ἀστρονομικὰς παραστάσεις ὡς π. χ. τὸν Ζωδιακὸν Κύκλον, τὸν Ἥλιον, τὸν Ἰναστρον οὐρανὸν κλπ. Ἐπίσης κατὰ τὴν αὐτὴν πηγὴν διεκρίνοντο πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας δι' εὐχέρειαν περὶ τοὺς λογισμοὺς, δυσανάλογον πρὸς τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν μὲν μορφοῦσιν των, καὶ διὰ τὴν εὐκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἔλυον διάφορα προβλήματα σχέσιν ἔχοντα πρὸς ζητήματα τῆς Μηχανικῆς καὶ Ἀρχιτεκτονικῆς ἐπὶ τῇ βάσει μεθόδων ἀσφαλῶς ἐκ παραδόσεως μεταδοθεισῶν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων πρὸς τοὺς νεωτέρους.

ΣΤ. ΠΛΑΚΙΔΗΣ

Καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας εἰς τὸ Παναπιστήμιον Ἀθηνῶν.

(8) Μητρ. Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου: Μν. ἔργ. σ. 358.

(9) Νικ. Γρηγοῤῥα: Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, Τόμ. Α'. 9, 11 σ. 447.

(Συνεχίζεται)

ΜΙΑ ΕΙΡΗΝΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΕΒΡΟ ΩΣ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Ένα προσκλητήριο που ακούσθηκε από διάφορα μέρη της Ελλάδος έγινε, το περασμένο καλοκαίρι, ή αίτια να οργανωθή μια πνευματική εξόρμησι, για να φέρη στην Ελληνική επαρχία, στην πόλι: μιά και στο χωριουδάκι, τον παλιμό της πνευματικής ζωής που κέντρο της έχει την πρωτεύουσα, μιά πηγή της έχει το χωριουδάκι όσο και την Αθήνα. Χρόνια τώρα έρχοταν ως την Αθήνα της πνευματικής πείνας ή φωνή, το παράπονο ακόμα, γιατί δεν έρχοταν στο πονεμένο χωριό, στην δοκιμασμένη κωμόπολι, στην βασανισμένη επαρχιακή πόλι: ή πνευματική εφοδιοπομπή, που την έλλειψή της δεν μπορούσε να την αναπληρώσουν ούτε της Ούγγρα τὰ εξόδια, ούτε καμμιά κρατική πρόνοια. Μά τελευταία το παράπονο ακούσταν ζωηρότερα. Η επαρχία μας ζητούσε νάρθη κάποιος από την Αθήνα, κάτι να μᾶς φέρη κι' εμᾶς από την πνευματική ζωή που γίνεται εκεί. Η ύλική δυστυχία δεν έπνιγε, στον ευγενικό τουτο λαό, μᾶς Ισα-Ισα θέρειε την πνευματική πείνα και σαν προσβολή, σαν βρισιά ακούσταν οποιαδήποτε έκφρασι αμφιβολίας, μήπως οι βιωτικές δυσκολίες δεν αφήνουν ακόμα τόπο για πνευματικά ενδιαφέροντα. «Νομίζετε λοιπόν ότι δεν είμαστε άνθρωποι με ψυχή, με καρδιά, με πνευματικές ανάγκες, επειδή ή Ούγγρα δεν μπόρεσε ακόμα να μᾶς δώσει τι χρειαζόμαστε; Έλατε-έλατε και κατά μᾶς. Μή φοβάστε. Καμμένα είναι τὰ σπίτια

μας από τον κατακτητή, όμως γι' αυτό ή καρδιά μας φλογίζεται περισσότερο, να πάρη τή δύναμι που θά τήν κάνη να σταθῆ, να δῆ ζωή, χαρά, που θά νικήσῃ τον πόνο, και τὰ έρείπια, και την δρφάνια και τίς δυσκολίες της διατροφής».

Σ' ένα τέτοιο ιερό προσκλητήριο, πῶς μπορούσε κανείς ν' αντισταθῆ; Τὰ «Συνεργαζόμενα Χριστιανικά Σωματεία» στον «Απόστολο Παῦλο» έκριναν χρέος τους να κάμουν τι μπορούσαν. Έστειλαν έντυπα, βιβλία, περιοδικά, όλα αυτά δίπλα στον Ιεροκήρυκα που έτρεχε όπου τοῦ ἦταν δυνατό. Μά αυτά άνοιγαν περισσότερο την όρεξι, εδυνάμωναν την φωνή της άγιας πείνας. Χρειαζόταν μιά συστηματικώτερη εξόρμησι, επαφή άμεσώτερη από το έντυπο, μεγαλύτερη σ' αριθμό από τον εργατή του κηρύγματος. Κι' έτσι ή χριστιανική νεολαία έκλήθηκε σέ μιάν ειρηνική εκστρατεία, της δόθηκε ή έντολή να σκορπισθῆ στην Ελλάδα, να φέρη το μήνυμα της: χαράς, την άμεση πνευματική επαφή του κέντρου και προς το πιο μακρυσμένο κώταρο του λαϊκού μας οργανισμού. Η «Χριστιανική Φοιτητική Ένωσις» μᾶς και νεώτερα μέλη της «Χριστιανικής Ένώσεως Έπιστημόνων», νέοι και νέες με χριστιανική φλόγα στην ψυχή μαζεύθηκαν ένα απόγευμα του Φεβρουαρίου κ' έλαβαν την απόφασι. Θά επιχειρήσουν αυτοί την Ιερήν εκστρατεία που ζητά ο έλληνικός λαός.

*
Μα το έγχειρημα ήταν πολύ δυσκολότερο, παρά όσο θα μπορούσε κανείς να φαντασθεί στην άρχη. Μια τέτοια εξόρμησι χρειάζοταν όργανοισι προσεκτική κι' εξαιρετική, σωστό στρατηγικό σχέδιο που θα προβλέψη όλα, από το θεματολόγιο των όμιλιών που θα γίνουν και τη σχετική προπαρασκευή, ως το ταξιδευτικό σχέδιο, το κίνηνο, που χρειάζεται μα δεν βρίσκεται, τα στοιχειώδη ταξιδιωτικά εφόδια ακόμα και το αντιτυφικό έμβολιο που χρειάζοταν για την αντιμετώπισι πιθανής μόλυνσεως. Και σ' όλα αυτά, κεινο το απόγειο του Φεβρουαρίου που άπεφασίζαμε το έγχειρημα βρισκόμαστε στό... απόλυτο μηδέν. Την απόφασι την πήραμε έντελώς ξαφνικά, πρώτη φορά γινόταν τέτοιο πράγμα, όλη ή όργανοισι έπεφτε σ' ανθρώπους, που την υπερχόπως έχουν σαν μόνημι πιά κατάστασι, κι' αν πήτε και για τα οικονομικά που χρειάζοταν να γίνουν τόσες χιλιάδες χιλιόμετρων εκεί ήταν κι' αν ήταν, που δεν είχαμε τίποτε το θετικό. Το μόνο που υπήρχε, ήταν ό έρως πόθος να ύπακούοισι στην προσταγή του λαού που μάς καλούσε. Κι' ή πίστις, ότι τα εμπόδια θα υπερνικηθούν. Κι' αρχίζοισι...

*
Στό μικρό διάστημα που μετολαβεί, τό έντελώς ανεπαρκές από την απόφασι ως την εκτέλεσι, καταστρώνονται τα σχέδια της Ιεραποστολικής εξορμήσεως και εκπαιδεύονται οι νέοι και οι νέες, επιστήμονες και φοιτηταί. Άμέσως μετά τό Πάσχα-τίς πρώτες ήμέρες του Μαΐου-ξεκινούν οι πρώτες άποστολές γυναικών: Δύο άποστολές στην Πελοπόννησο, μία στην Θεσσαλία και μία μεγάλη στην Β. Ελλάδα. Σε λίγες μέρες ξεκινούν και των άνδρων στίς ίδιες και σε άλλες περιφέρειες της Ελλάδος, όλες σαν πρωτοτάξειδα χελιδόνια, που φέρουν τό ά-

νοιξιάτικο μήνυμα της χριστιανικής χαράς, για ν' ακολουθήσουν σε λίγες πάλι ήμέρες νέες άποστολές και των δύο φύλων.

Οι σιδηροδρομικοί σταθμοί των Άθηνων και οι αποβάθρες του Πειραιώς συχνά γίνονται μάρτυρες σκηνών, που ποτέ ίσως άλλοτε δεν είχαν ξαναδει: Πολλοί άλλοι νέοι και νέες κατευοδώνουν αυτούς που φεύγουν, για τό εύλογημένο έργο της πνευματικής πορράς. Είναι γελαστοί, χαρούμενοι, άποφασιστικοί, υπερήφανοι για την άποστολή τους, κι' εκείνοι που φεύγουν, άλλα κι' εκείνοι που μένουν, γιατί ξέρουν πως δεν θ' άργήση κι' ή δική τους ή σειρά. Σάν στρατός ειρήνης ξεκινούν για τίς ειρηνικές μάχες του πνεύματος, άμέσως μόλις τελείωσαν οι μάχες οι καταστρεπτικές της ύλης.

«Με χαρούμενη την όψι
και με μάτι λαμπερό,
για κινούργιες μάχες πάμω
στη: ειρήνης τον καιρό!»

τραγουδούν ζωηρά με τα τραγούδια τους. Κι' οι διαβάτες κι' οι ταξιδιωτές κυττάζουν έκστατικοί και ζητούν πληροφορίες, γι' αυτό που δυσκολεύονται να πιστέψουν. Το ότι επιχειρούσαν επίπονα και κοπιαστικά και επικίνδυνα ταξείδια μόνο και μόνο, για να επικοινωνήσουν με τον λαό των επαρχιών και των χωριών, με διαλέξεις, όμιλίες, διάφορες άλλες συγκεντρώσεις και μαθήματα σε όλες τίς ήλικίες, ήταν με την αλήθεια, κάτι τό πολύ περίεργο, για την σημερινή εποχή μας, που διακρίθηκε για τον άτομισμό της.

*

Τά Χανιά, τό Ρέθυμνο, τό Ηράκλειο κι' άλλες πόλεις και χωριά της Κρήτης, όλόκληρη ή Πελοπόννησος από τό Ταίναρο ως τον Κορινθιακό κι' από τό Σκύλαιο ως τό Ιόνιο. Τ' άσπρα νησιά του

Αιγαίου καὶ ἡ Εὐβοία· ὀλόκληρη ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα καὶ ἡ Θεσσαλία ὡς τὰ ψηλά βουνά της· ἡ αἵματοβαμένη Ἡπειρος καὶ ἡ πονεμένη Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη ἕως τὰ ἀκρότατα σημεῖα τὰ ἑλληνοαλβανικά, ἑλληνοσερβικά, ἑλληνοβουλγαρικά σύνορα, σ' ὀλόκληρη τὴν βασιανισμένη Ἑλλάδα, στὰ βουνά της καὶ στὰ λαγκάδια, στὶς πεδιάδες καὶ στὶς ἀκρογυαλιές της ἀντήχησε ἡ φωνὴ τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ λυτρωμοῦ, ἡ φωνὴ πού πρὶν δυὸ χιλιάδες χρόνια πρωταντήχησε στὴ γῆ, ἡ φωνὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μὲ ὄχι μικρὴ λύπη σημειώνουμε πῶς ἔμειναν καὶ μερικὰ μέρη πού στάθηκε σχεδὸν ἀδύνατο νὰ πᾶνε ἀποστολές· ὅπως εἶναι τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου, μερικὲς πόλεις τῆς Ἡπείρου καὶ λίγα νησιά τοῦ Αἰγαίου μαζὶ μὲ τὰ ἡρωϊκὰ Ἑλληνικὰ Δωδεκάνησα. Στάθηκε ἀδύνατο γιὰ φέτος· ἦσαν ἄλλωστε καὶ ἡ πρώτη ἐξόρμησις· ἄλλη εὐκαιρία ἴσως, μὲ τὸ δίκιο τους νὰ ἀπαιτήσουν προτεραιότητα.

*

Ὁ τρόπος πού ὑποδέχτηκαν σχεδὸν παντοῦ τὶς ἀποστολές εἶναι ἐπιθεδαιωτικὸς τῆς στροφῆς πρὸς τὴν πηγὴ τῆς ἀλήθειας πού σημειώθηκε στὴν σκέψι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πρῶτα-πρῶτα τοῦ δόθηκε μιά εὐκαιρία νὰ δείξῃ μὲ τὸν πῶς συγκινητικὸ τρόπο τὸ βαθὺ καὶ πηγαῖο αἰσθημα τῆς φιλοξενίας, τὴν πατροπαράδοτη αὐτὴ ἑλληνικὴ ἀρετὴ. Κυριολεκτικὰ δὲν ἤξεραν πῶς νὰ δείξουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους, τὴν ἀγάπη, τὴν ἀβολὴ στοργὴ τους, πρὸς τὰ μέλη τῶν ἀποστολῶν. Τὰ σπίτια πού τοὺς φιλοξένοῦσαν (καμιμὰ φορὰ γιὰ ἑβδομάδες ὀλόκληρες) τὸ θεμελοῦσαν τιμὴ τους καὶ καύχημα. Κι' ὅταν ἄλλοι κατ' ἄνωγον νὰ τοὺς πάρουν στὸ δικό τους, ἔστω καὶ γιὰ ἓνα μεσημέρι, τὸ πίστευαν ὡς ἐνδειξὴ ἰδιαίτερης εὐνοίας. Τὸ πλοῦσιον σὲ ἐφευρετικότητά ἑλληνι-

κὸ μυαλό, εὗρισκε χίλιους δυὸ τρόπους, τοὺς πῶς ἀπίθανους, μὰ καὶ γι' αὐτὸ συγκινητικούς, νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν θαυμασμό καὶ τὴν ἐκτίμησίν του.

Ἐκεῖνο πού τοὺς ἔκανε κατάπληξι ἦταν κυρίως τὸ πῶς τόσο νέοι καὶ νέες, χωρὶς νὰ ἔχουν κανένα συμφέρον, χωρὶς ὑπερβόουλη σκέψι καμιμὰ, ἀψηφούσαν τὰ πάντα, μόνο καὶ μόνο, γι' αὐτούς. Κι' ὅταν τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς διαμαρτύρονταν, γιὰ τὶς τόσες περιποιήσεις, ἀπαντοῦσαν:

—Σεῖς ἀφήσατε τὰ σπίτια σας, καὶ ἤρθατε ὡς ἐδῶ πάνω σὲ μᾶς, πού μᾶς ἔχουν ὅλοι ἐγκαταλείψει, χωρὶς νὰ ὑπολογίσετε κόπους καὶ κινδύνους· καὶ μεῖς νὰ μὴ σᾶς περιποιηθοῦμε;

Στὴν Χίο τὸ πλοῖο φθάνει στὶς 2 μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Καὶ 20 ἄνθρωποι ἀγγρυνοὶ ὅλη τὴ νύχτα περίμεναν στὴν προκυμὰ μὲ ἀνθοδέσμες τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς. Στὸ Ρέθυμνο καὶ στὸ Ἡράκλειο, σωστὸ συλλαλητήριο. Τὸ Ἔβρο καὶ στὴν Θεσσαλονίκῃ, στὴν Ἐδεσσα, στὴν Δράμα, στὴν Καβάλλα, στὴν Ἀλεξανδρούπολι, στὴ Νιγρίτα, στὴν Καρδίτσα, στὰ Τρίκκαλα, στὴν Λαμία, στὴν Ἐρμιόνη, στὴν Τρίπολι, τὴ Σπάρτη, τὸ Αἴγιο, στὰ κατακαμένα Καλάδρυτα καὶ ἄλλοι, πού δὲν ἐπαρκεῖ ὁ χώρος ν' ἀναφερθοῦν. Κι' ἂν σὲ ἄλλες πόλεις καὶ χωριά ἡ ὑποδοχὴ δὲν ἦταν αὐθόρμητη καὶ ἐνθουσιώδης, ἦταν συγκινητικὸς ἕμως ὁ χωρισμὸς, πού προξενοῦσε τέτοια λύπη, τέτοιο πένθος ἀκόμα, πού νόμιζε κανεὶς πῶς κάποιο προσφιλέστατο ὄν ἔχαναν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί.

—Γιατί φεύγετε τόσο γρήγορα; Θέλαμε νὰ χαροῦμε μαζὶ ἀκόμη περισσότερο τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας πού μᾶς δέχνατε...

Κι' ὅλα αὐτὰ ἐδειχναν τὴν βαθειὰ ἐντύπωσιν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, πού ὅταν εἶδαν καὶ ἄκουσαν, ἄλλαξαν ἐντελῶς στάσι καὶ συναισθηματὰ καὶ ἐξεδή-

λωσαν ἐλεύθερα ἐκεῖνο πού ἐνοικίωσαν.

Οἱ κατὰ τόπους ἀρχές, καὶ ἰδιώτες ἀκόμα, συνέβη συχνὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἀπορία τους καὶ νὰ διαμαρτυρηθοῦν, ὅταν τοὺς ζητοῦσαν ἄδεια οἱ ἀποστολές γιὰ τὶς διαλέξεις καὶ τὶς ὁμιλίες. Ὑστερα ἡμῶς...

—Εἴμαστε στὴ διάθεσί σας· σὲ τί θὰ μπορούσαμε νὰ σᾶς βοηθήσουμε κ' ἑμεῖς;

"Ένας γυμνασιάρχης στὴν Σπάρτη, ὄχι ἀπλῶς θερμοπαρακαλεῖ τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς νὰ πᾶνε ἐκανεπιτηρημένως νὰ μιλήσουν στὰ παιδιά, ἀλλὰ τὰ συνοδεύει ὁ ἴδιος στὶς ὁμιλίες καὶ στὸ Κατηχητικό. Κι' ἀριερώνει τὶς ἐλεύθερες ἀπὸ μαθήματα ὥρες του στὴν ἐξυπηρέτησι τῆς ἀποστολῆς. Ἄλλοι ὁ γιατρός καὶ ὁ δικηγόρος καὶ ὁ δάσκαλος καὶ ὁ ἑμπορος καὶ ὁ ἐργάτης ἀφήνουν τὶς δουλειές τους, γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν κι' αὐτοὶ τοὺς φιλοξενουμένους τους. Ἡ κλειψύδρα τοῦ χώρου δὲν ἐπιτρέπει δυστυχῶς ν' ἀναφερθοῦν οὔτε ἐλάχιστα ἀπὸ τὸ πλήθος τῶν περιπτώσεων, πού εἰχον ἀνάγκη τὴν ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς προσπαθείας ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Σὲ ἀρκετὲς πόλεις οἱ ἄνδρες ἐκλείναν καὶ τὰ μαγαζιά τους, γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὶς διαλέξεις καὶ τὶς ὁμιλίες.

Συγκινητικώτερο ἡμῶς ἦταν αὐτὸ πού γινόταν στὶς γεωργικὲς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, ὅπου δυστυχῶς ἐπικρατεῖ ἀκόμη ὁ ἐγκληματικὸς θεσμός, ἡ γυναῖκα νὰ ἐργάζεται σκληρότερα ἀπὸ τὸν ἄνδρα. Ἐκεῖ ἀναγκαστικὰ οἱ διαλέξεις κι' οἱ συγκεντρώσεις γινόταν 8-9 τῆ νύχτα, γιὰτὶ ἐκεῖνη τὴν ὥρα γύριζαν ἀπὸ τὰ χωράφια. Κατάκοπες καὶ κουρασμένες ἄφιναν τὰ δρεπάνια καὶ τὰ τσαπιά τους στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ σχολείου κι' ἔτρεχαν ν' ἀκούσουν, αὐτὰ πού γιὰ πρώτη φορά, ὅπως ἔλεγαν, ἀκούγαν. Σὲ πολλὰ μέρη ἦταν χαρακτηριστικὴ ἡ προθυμία καὶ ἡ δίψα τῶν ἄν-

θρώπων, πού λαχταροῦσαν ν' ἀκούσουν κάτι πού δὲν θὰ ἦταν πιά πολιτικὴ καὶ λίρες, ἀλλὰ ἐκεῖνο τὸ ἄλλο, πού θὰ ἱκανοποιῶσε τὶς βαθύτερες πνευματικὲς ἀνάγκες τους.

Ὁ πνευματικὸς λιμός, ὁ λιμός «τοῦ ἀκούσαι λόγον Κυρίου» τοὺς εἶχε γίνει περισσότερο αἰσθητὸς στὴν διάρκεια τῶν μαῦρων χρόνων τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς καὶ τοὺς εἶχε δημιουργήσει τὸν βαθύτερο πόνο.

Περιοχὲς ὀλόκληρες πού εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ τὸ κράτος, ἄνθρωποι πονεμένοι καὶ βασανισμένοι, ἄνθρωποι πού πίστευαν ὅτι δὲν τοὺς θυμῶταν κανεὶς πιά, ἔτριβαν τὰ μάτια τους ἀπὸ ἐκπληξι καὶ συγκίνησι. Γι' αὐτὸ πού ἔδλεπαν.

"Όταν οἱ φοιτητὰ ἔφθασαν-ἀφηφῶντας τοὺς σοβαροὺς κινδύνους-ἔως τὰ φυλάκια, στοὺς ἀποξεχασμένους κι' ἐγκαταλειμμένους ἡρωϊκοὺς ἀκρίτες μας, γράφτηκαν μερικὲς σελίδες πολὺ συγκινητικῶς.

—Εἴμαστε δέκα τέσσερες μῆνες συνέχεια ἐδῶ στὴν ἐρημιὰ καὶ ποτὲ δὲν ἤρθε κανεὶς νὰ ρωτήσῃ τί γινόμεσθε, ἢ ἂν θέλουμε τίποτε· οὔτε κι' αὐτὰ τ' ἀδέλφια μας· καὶ ἤρθατε σεῖς νὰ μᾶς ἐπισκεφθῆτε ἐδῶ ἐπάνω στὰ κατσάβραχα!

Κι' ἤθελαν νὰ μοιραστοῦν μαζί τους τὸ φαγητό τους, ἀφοῦ δὲν εἶχαν τίποτα ἄλλο νὰ τοὺς προσφέρουν. Ἔτσι ξέρει ὁ ἑλληνικὸς λαὸς νὰ δείχνῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του, ὅταν τὴν νοιώθῃ.

Τοῦτο τὸ ἄρθρο ὡς πᾶρη τῆ θέσι κι' ἐνὸς δημόσιου ἐπαινοῦ καὶ μιᾶς εὐχαριστίας, γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς πόλεις καὶ τοὺς ἀνθρώπους, πού ἔδειξαν στὶς ἀποστολές μας τὴν φιλοξενία, τὴν προθυμία, τὴν ἀγάπη, τὴν ἀναγνώρισι καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη.

*

Μέσα στὴν γενικὴ ἡμῶς σχεδὸν αὐτὴ ἁρμονία-μὲ λύπη τὸ σημειώνουμε-δὲι παρατηρήθησαν καὶ μερικὰ... κρούσματα

δυσαρμονίας, πού χτυποῦν ἀκόμη περισσότερο ἀκριβῶς, γιατί ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις. Στὴν Δημητσάνα μὲ τοὺς τόσους κατοίκους, ἂν καὶ ἔγιναν ἐπανελλημιμένες εἰδοποιήσεις, δὲν ἐπῆγαν στὴν διάλεξι παρὰ μονάχα... εἴκοσι γυναῖκες! Κι' ἔρχεται σὲ τόση ἀντίθεσι μὲ ἄλλα μέρη, πού μετέφεραν κάποια γυναῖκα καὶ σὸ φορετο-βαρεῖὰ ἀρρώστεια τὴν εἶχε γιὰ πάντα καταδικάσει-γιὰ νὰ μὴ μείνη κι' ἐκεῖνη σὸ σπίτι χωρὶς ν' ἀκούσῃ!... Στὸν Ἀμπελωνα Λαρίσης βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη οἱ φοιτητὰ νὰ ἐφαρμόσουν μιὰ θλιθερῆ ἐντολή τοῦ Κυρίου: « καὶ θε εἰάν μὴ δέξῃται ὑμᾶς μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι ἐξω τῆς οἰκίας ἢ τῆς πόλεως ἐκεῖνης ἐκτινάξτε τὸν κοινορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν ». Ὁ Λαγκαδάς μὲ μιὰ χαρακτηριστικὴ ψυχρότητα πού ἔδειξε, ἀποτελεῖ φαινόμενο, μοναδικὴν ἐξαίρεσι στὴν πολὺ θερμῇ ἀτμόσφαιρα, πού ἐπικρατοῦσε σ' ὁλόκληρη τὴν ἄλλη Βόρεια Ἑλλάδα. Ἴσως ὅμως, γιατί δὲν δοκιμάστηκε ἀπὸ τὸν πόνο ὅπως ἄλλες περιοχές. Καὶ δυὸ τρεῖς γυμνασιάρχαι καὶ μερικοὶ κρατικοὶ υπάλληλοι (*) ἀποτελοῦν τόση ἀντίθεσι, μὲ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴν ἀντίδρασί τους, στὴν αὐθόρμητη προθυμία καὶ διευκόλυνσι τοῦ ἄλλου πλήθους τῶν συναδελφῶν τους.

Καὶ κάπου ἄλλου ἀκόμη τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς ἔμειναν νηστικά, γιατί κανεὶς δὲν προθυμοποιήθηκε νὰ τοὺς πάρῃ σὸ σπίτι του, ἐνῶ ἐξ ἄλλου στάθηκε κι' ἀδύνατο νὰ εὑρουν κάτι ν' ἀγοράσουν.

(*) Κι' ἓνα χαριτωμένο: Στὴν Ἐδεσσα, σ' ἓνα ἐργοστάσι μὲ δικτακασίαις ἐργάτριαις, πού εἶχαν παρακαλέσει τίς φοιτητρίαις μασ νὰ τίς ἐπισκεφθοῦν καὶ νὰ τοὺς μιλῆσουν, ὁ διευθυντής τοῦ ἐργοστασίου ἀνέταξε τὴν πιὸ ἄκαμπτη ἀρνησι, μ' ὅλο πού καλά τοῦ ἐξηγήθηκε γιὰ τί πράγμα ἐπρόκειτο. Δικαιολογία: Γιὰ νὰ «ἦν ξεσηκωθοῦν τὰ μυαλά τῶν ἐργατριῶν!

Ἄλλὰ εἶπαμι: Αὐτὰ ἀποτελοῦν μεμονωμένες ἐξαιρέσεις, πού κάθε ἄλλο παρὰ ἀδυνατίζουν τὸν κανόνα: Κι' ὁ κανόνας εἶναι ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, σὰν γῆ κατάξερη ἀπὸ χρόνια, σὰν ἐλάφια διψασμένα ἐσκυψαν μὲ λαχτάρα τὸ κεφάλι καὶ ρούφηξαν ἀπληστα τὸ νερὸ τῆς ζωῆς, πού ἀξιόθνηταν νὰ προσφέρουν, ὅλοι αὐτοὶ οἱ εὐλογημένοι νέοι.

Ἴσως ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ θὰ νόμιζε κανεὶς πὺς οἱ ἐξορμήσεις αὐτῆς τῶν φοιτητῶν καὶ φοιτητριῶν δὲν ἀπείχαν καὶ πολὺ ἀπὸ τὰ ταξείδια ἀναφυχῆς. Θὰ ἦταν ὅμως κανεὶς ἀρκετὰ μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἂν πίστευε ἓνα τέτοιον πράγμα.

Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ἡ συγκοινωνία δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποκατασταθῆ ἔπειτα ἀπὸ τίς πολεμικὰς καταστροφάς. Ἡ ἡσυχία καὶ ἡ τάξι σὲ πολλές περιοχές, ἰδίως στὴν Βόρεια Ἑλλάδα, εἶναι ἀρκετὰ ἀκόμη ἀσταθῆ καὶ κλονισμένη. Σὲ ἄλλες πάλι περιοχές τὰ σπῆτια εἶναι κατεστραμμένα ἀπὸ τὴν ὀρητικὴν θύελλα καὶ δὲν ἦταν εὐκολο νὰ μείνουν πουθενὰ οἱ ἀποστολῆς γιὰ φιλοξενία καὶ βρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νὰ μείνουν μέσα σὲ γκρεμίσματα ἢ σὲ καμμιὰ ἀποθήκη. Ὅχι σπάνια χρειάστηκε νὰ πεζοπορήσουν πολλές ὄρες κάτω ἀπὸ τὸν καιτερὸ ἦλιο τοῦ καλοκαιριοῦ, γιὰ νὰ πᾶνε ἀπὸ τὸ ἓνα σὸ ἄλλο χωριό, ἢ νὰ διασχίσουν βουνὰ καὶ πεδιάδες μὲ τὸ προαιώνιο μεταφορικὸ μέσο τῆς ὑπαίθρου, τὸ γαϊδουράκι.

Καὶ ὅλα αὐτὰ ἦταν αἰτία μᾶλλον γιὰ χαρὰ καὶ δύναμι καὶ θάρρος σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς νέους καὶ τίς νέαις. Τὸ θλιθερὸ μόνον ἦταν, ὅτι συνήτησαν κι' ἐμπόδια καὶ δυσκολίας, πολλές φορές, ἀπὸ ἐκείνους ἀκριβῶς, πού, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀξιώματος πού κατεῖχαν, ἔπρεπε πρῶτοι νὰ διευκολύνουν καὶ νὰ βοηθήσουν μὲ

κάθε μέσον τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς. Εἶναι μιὰ ὀλιθερῆ διαπίστωση, μιὰ ὀλιθερῆ γι' αὐτοὺς μονάχα· γιατί οἱ ἀποστολῆς ἔκαναν τὸ ἔργο τους καὶ χωρὶς τὴν δική τους διευκόλυνσι.

*

Δὲν πρέπει νὰ τελειώσῃ τοῦτο τὸ ἄρθρο χωρὶς νὰ γραφοῦν λίγες γραμμὲς ἰδιαίτερες, γιὰ τὸν μεγάλον ρόλον ποὺ ἔπαιξε ἡ γυναίκα, ὡς ἐπιστήμων καὶ ὡς φοιτήτρια, στὴν ἱεραποστολικὴ αὐτὴ πρώτη ἐξόρμησι τοῦ καλοκαιριοῦ ποὺ πέρασε.

Πολλὲς «χειραφετημέναι» σύγχροναι γυναῖκες ἐξήλεψαν αὐτὸ ποὺ ἔκαναν ὅλες αὐτὲς οἱ χριστιανῆς νέαι.

Ἴσως θὰ ἦταν καλύτερα, ἀντὶ γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλο, νὰ γραφῆ ἡ γνώμη κάποιου, ποὺ ἀπλῶς παρακολούθησε ἀπὸ μακριὰ αὐτὴ τὴν εἰρηνικὴ ἐξόρμησι:

—Οἱ γυναῖκες κίνησαν οὐρανὸν καὶ γῆν μετ' τὸ φεμινιστικὸν κίνημα, γιὰ τὴν περίφημη χειραφετήσιν τους καὶ τὴν ἐξίσωσίν τους μετ' τὸν ἄνδρα. Κι' ὁ μεγαλύτερος φεμινισμὸς κι' ἡ πραγματικὴ χειραφετήσιν τους βρίσκειται μέσα στὸν Χριστιανισμὸν. Ποιὰ ἀπ' ὅλες αὐτὲς, ποὺ θέλουσι νὰ λέγονται χειραφετημέναι γυναῖκες, ἔκανε αὐτὸ ποὺ κάνουν αὐτὲς οἱ δεσποινίδαι; Νὰ γυρίζουσι ἐντελῶς μονάχαι, ἐλευθῆραι, ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα, ἄγνωστοι σχεδὸν ἀνάμεσα σὲ ἀγνώστους μέσα σὲ τόσους κινδύνους· ν' ἀντιμετωπίζουσι ἀρχαί καὶ ἐξουσίαι, καὶ λιθοβολισμὸν σὲ μιὰ περίπτωσι, ν' ἀνεβαίνουν σὲ βήματα γιὰ διαλέξεις καὶ ὁμιλίαι, καὶ νὰ γίνονται παντοῦ σεβαστῆς! Ποῦ ξανακούστηκε τέτοιο πρᾶγμα!... Καὶ ὅμως, ξανακούστηκε! Πάλι ὅμως μέσα στὴν αἰωνόβια ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

"Ὅμοια κι' αὐτὴ σὰν τὸν ἄνδρα φοιτητὴ καὶ ἐπιστήμονα, ἀψηφᾷ κάθε κόπον καὶ κίνδυνον καὶ κακουχίαν σκαρφαλώνει

στὰ βουνά, διασχίζει ἐκτάσεις, φθάνει ὡς τίς πιὸ ἀπομακρυσμέναι γωνίαι τῆς Ἑλλάδος, γιὰ νὰ φέρῃ τὸ μήνυμα τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας καὶ παρηγορίας στὶς ἀποξέχασμέναι καὶ πολυθασανισμέναι περισχῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἐρχεται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μετ' τὴν γυναῖκα τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ὑπαίθρου· καὶ κυρίως μετ' τὴν νεα·σκόδει μετ' ἀγάπην καὶ στοργὴν ἐπάνω ἀπὸ τὰ ζητήματα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ τὴν ἀπασχολοῦν, βλέπει τίς ἀνάγκαι καὶ τὴν σκληρότητα τῆς ζωῆς τῆς· τὴν διαφωτίζει μετ' τὴν ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν διαφώτισιν, τὴν τονώνει, τὴν ἐνισχύει, τὴν παρηγορεῖ, τὴν μορφώνει, τὴν ἐκπολιτίζει.

Κι' ἡ γυναῖκα τῆς ὑπαίθρου τὴν ἐνοίωσε βαθειὰ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασίν της, τὴν χριστιανικὴν χειρονομίαν της καὶ μετ' χίλιους δυὸ λεπτοὺς καὶ συγκινητικοὺς τρόπους προσπάθησε νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγνὴν κι' αὐθόρμητον εὐγνωμοσύνην της.

*

Τώρα ποὺ δημοσιεύεται τοῦτο τὸ ἄρθρον ἡ εἰρηνικὴ ἐκστρατεία ἔχει τελειώσει· σ' ὀλόκληρην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ νέαι κι' οἱ νέαι, ποὺ τὴν πραγμάτωσαν γύρισαν στὴν ἀφετηρίαν τους.

Ἡ κριτικὴ ποὺ ἔγινε ἐπάνω σ' ὅλη τὴν ἐργασία ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἔργου· κριτικὴ αὐστηρὴ καὶ ἀμερόληπτη ἦταν βέβαια στὶς βασικὰ καὶ κεντρικὰ γραμμὰς, κριτικὴ πραγματικῆς εδολογίας καὶ ἐπιτυχίας.

Κανεὶς ὅμως δὲν ἀμφισβητεῖ, ὅτι θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ κατὰ πολὺ καλύτερη ἢ προσπάθεια αὐτὴ.

Κανεὶς δὲν ἰσχυρίζεται, ὅτι δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ μίαν ἀκόμη πιὸ συστηματικὴν ὀργάνωσιν. "Ὅτι μερικὲς ὁμιλίαι καὶ διαλέξεις δὲν θὰ μπορούσαν ν' ἀναποκρίνωνται καλύτερα μετ' τίς βαθύτεραι καὶ πιὸ ἀμεσῆς ἀνάγκαι τοῦ λαοῦ. Ἀκόμα

αναγνωρίζει κανείς, ότι το χρονικό διάστημα που ξμεινε σε κάθε μέρος ή αποστολή, ήταν πολύ μικρό και δυσανάλογο με τις ανάγκες και την δίψα των ανθρώπων.

Και ή έλλειψη θμως και ή αδύνατη πλευρά κάθε άλλο παρά ελαττώνει την γενική θριαμβευτική επιτυχία και εύλογία. Και ή μελέτη και ή κριτική των αδυναμιών έγινε άφορμή, από τώρα να καταβάλλεται προσπάθεια, ώστε όσο είναι δυνατό, να μὴ επαναληφθούν σ' άλλη ευκαιρία.

*

Τέλειωσε, για φέτος τουλάχιστον, ή ιεραποστολική αυτή προσπάθεια. Και άρχισε-και έπρεπε ν' άρχισή-κάτι άλλο: οι σκέψεις που γεννώνται-και έπρεπε να γεννηθούν-από τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας.

Αυτό που έγινε το καλοκαίρι που μόλις πέρασε έδειξε μ' ένα τρόπο που δέν δέχεται αντίρρηση-κι' άπ' αυτούς τους προκατειλημμένους-ότι σήμερα πιά, έπειτα από την ανεμοζάλη του πολέμου, ή ανθρωπότητα όλόκληρη-ειδικότερα ο λαός ο έλληνικός-κάτι ζητά. Κάτι που δέν θα είναι πιά πολιτική και λίρες. Κάτι που θ' ανταποκρίνεται στις βαθύτερες πνευματικές ανάγκες του ανθρώπου, που τις έκαναν άκόμη πιο βαθείες οι πολεμημένοι καιροί, που περάσαμε και περνάμε.

Ο έλληνικός λαός έδειξε, άκόμη μια φορά, την ψυχική ανωτερότητα του' έδειξε άκόμη μια φορά, ότι είναι λαός άνωτερος που άποζητά το άνωτερο. Με μια μονάχα δικαία άπαίτηση: ότι θέλει

καλούς οδηγούς. Ο έλληνικός λαός θέλει και εκτιμά και σέβεται τους καλούς οδηγούς. Να το πούμε πιο καθαρά: θέλει χριστιανούς οδηγούς, που θα του διδάξουν και θα του δείξουν, έμπρακτη και ζωντανή την χριστιανική αλήθεια, την άγάπη την χριστιανική. Θέλει να του τονώσουν το μακραιμένο ήθικό του, για ν' ανταπεξέλθω στις τεράστιες και προβληματικές δυσκολίες της εποχής μας. Θέλει να του ξαναναστήσουν μέσα του το πεσμένο νόημα της ζωής, της ευτυχίας, της χαράς.

Κι' ο οδηγός αυτός-το απέδειξε το φταιγόν καλοκαίρι-δέν είναι άνάγκη να είναι ο πολιτικός του ήγέτης ούτε καμιά φίρμα που φαντάζει. Μπορεί κι' ο νέος επιστήμων κι' ο φοιτητής κι' ή φοιτήτρια ν' αναλάβουν αυτόν τον ρόλο, άρχει να φωτίξω την ψυχή τους το φώς της αιωνιότητας.

Αν σηκώση κανείς τα μάτια του, θ' αντικρύση χώρες λευκές, έτοιμες, που περιμένουν τον θεριστή περιμένουν. Η δουλειά πολλή. Κι' οι εργάτες που θα μαζέψουν τον έτοιμο θερισμό λίγοι. Κι' όση πιο πολλή δουλειά τόσο κι' οι ευθύνες μας μεγάλες. Καιρός να δουλέψουμε. Να δουλέψουμε και να δουλέψουμε όλοι, πολύ.

Οι εύλογημένοι αυτοί νέοι, έμπνευσμένοι από τα λόγια των μεγαλύτερων τους, συνέχισαν με τρόπο θαυμαστό το βιβλίο της σωτηρίας της Ελλάδος, που άλλοι πριν άπ' αυτούς το είχαν άρχισει. Ο δρόμος άνοιχθηκε. Περιμένει κι' άλλους που θα πορευθούν βαδίζοντας στην άποστολή. Την ευγενέστερη άποστολή του ανθρώπου.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΙ ΤΟΥ 1946

Αυτές ή μέρες είναι σαν τις πρώτες πρώτες,
ή 'Αποστολή μας είναι δόξα ζηλευτή.
"Ας προχωρήσουμε ένωμένοι και πιστοί,
δπως ξεκίνησαν οι πρώτοι σου στρατιώτες,

να δημολογήσουμε, σ' 'Ανατολή και Δύση,
πως είναι τ' όνομά σου αλήθεια και ζωή.
Πράοι και σταθεροί μες στην όχλοβοή,
μά ποιός, λοιπόν, μπορεί από Σε να μας χωρίσει,

"Όχι! Τίποτε δέν μπορεί να μας τρομάξει,
κι' άν, ίσως, είναι λίγο δύσκολα ή αρχή,
νιώθουμε δύναμη κι' αγάπη στην ψυχή.
Τό ξέρουμε, στό τέλος θάρθουν όλα έν τάξει.

Κύριε, διψάνε οι άνθρωποι για τ' όνομά σου,
ώς πότε θα σηκώνεις μόνος τόν Σταυρό;
"Έχουμε χρέος άπέναντί σου φοβερό,
να τρέξουμε κοντά σου, να σοῦ ποῦμε: στάσου!

ήρθαμε σήμερα τά έκατομμύρια νέοι
ψαράδες, μάρτυρες, άπόστολοι στη γή.
"Εσῦ πού γιάτρεψες τήν κάθε μας πληγή,
κι έμεις, έμεις οι Σίμωνες οι Κυρηναίοι...

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

Θά ήταν έξω απ' την αλήθεια εκείνος που θά ισχυριζόταν ότι στην νεότερη Ελλάδα δεν καταβλήθηκαν προσπάθειες για τὸ εκπαιδευτικὸ πρόβλημα. Καὶ ὄχι ἀπλῶς προσπάθειες ἀγῶνας ἔγινε, πού ἀναστάτωσε τὸν τόπο μας μὲ τὸ μελάνι καὶ μὲ τὸ λόγο, ὅπως μαρτυροῦν τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια. Ἀγῶνας μὲ ἀξιώσεις βαρύθρους, νὰ δώσῃ στὰ παιδιὰ μας μιὰ ζωντανή καὶ οὐσιαστικὴ παιδεία, νὰ χαρίσῃ τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἐλευθερία. Δὲν πρόκειται τὸ ἄρθρο αὐτὸ νὰ ἐξετάσῃ, ἀν στὴν πραγματικότητα ὅλες αὐτὲς οἱ προσπάθειες ἔφεραν τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς εἶχαν τάξει. Αὐτὸ τὸ διαπιστώνει ὁ καθένας στὸ στίβο τῆς ζωῆς. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ κριτικὴ τῶν θεμελίων ὄλων αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν ἢ καλύτερα τῆς ἐλλείψεως θεμελίων. Τὴν κριτικὴ αὐτὴ δὲν θά τὴν κάνουμε ἑμεῖς. Θά δώσουμε τὸ λόγο σ' ἓνα πρωταγωνιστὴ τῆς παιδαγωγικῆς πού εἶναι ἀπ' τοὺς λίγους ἀρμόδιους νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ ζητήματα αὐτά, στὸν Fr. Förster (1).

Ὁ Φαῖρστερ εἶναι γνωστὸς ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ μνημειώδη παιδαγωγικά, ψυχολογικά καὶ κοινωνιολογικά του συγγράμματα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ σθεναρὰ στάσι πού πήρε ἀπέναντι στὴ γερμανικὴ νεοειδωλοκρατία τοῦ ναζισμοῦ, βαδίζοντας γι' αὐτὸ τὸν δρόμο τῆς ἐξορίας.

(1) Στοιχεῖα γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Φαῖρστερ μπορεῖ νὰ βρῆ ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης στὴ μονογραφία τοῦ Π. Μπρατσιοῦ του: Αἱ παιδαγωγικαὶ ἀρχαὶ τοῦ φιλοσόφου καὶ παιδαγωγοῦ Φ. Φ. Ἀθῆναι 1937. Βλέπε καὶ σχετικὸ σημεῖωμα τῶν «Ἀκτίων» ἀρ. 7, 1939.

Ἐκεῖνο πού δὲν ἔχει κανεὶς νὰ φοβηθῆ, ὅταν παρακολουθῆ τὸν συλλογισμό τοῦ μεγάλου παιδαγωγοῦ, εἶναι ἡ προκατάληψι. Δὲν ὑπάρχει ἀντικειμενικώτερος κριτὴς ἀπὸ τὸν Φαῖρστερ. Κι' αὐτὸ τὸ διαπιστώνει καθένας, ὅταν μελετήσῃ τὴν ἱστορία του. Παιδί τῆς ἐποχῆς του ὁ Φαῖρστερ, μεθυσμένος ἀπὸ τὸ ἀθεϊστικὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος του, ὄχι ἀπλῶς ἐπίστεψε, μὰ καὶ ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν ἄβηθ παιδαγωγικὴ. Ἡ ἀγωνιστικὴ του φύσι τὸν ἔκανε τὸν μεταρρυθμιστικώτερο τῶν μεταρρυθμιστῶν. Μὰ ἦταν κατὰ βάθος ἀγνὸς ἰδεολόγος. Κι' ἓνας τέτοιος δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ βρῆ μιὰ μέρα τὴν αλήθεια. Ἡ πλοῦσια ἐσωτερικὴ του πείρα καὶ παιδαγωγικὴ, ἡ ἔντονη παρατήρησις τῆς ζωῆς κι' ἀκόμη ψυχολογικὲς καὶ κοινωνιολογικὲς μελέτες, τὸν ἀνάγκασαν νὰ ἀναγνωρίσῃ «τὴν πλήρη ἀνεπάρχεια κάθε παιδαγωγικῆς, πού δὲν βασίζεται στὴ χριστιανικὴ θρησκεία». Πλουτισμένος ἀπὸ τὴν πνευματικὴ αὐτὴ πορεία, ὁ Φαῖρστερ δὲν ξεχνάει ποτὲ τοὺς σταθμοὺς τῆς πολυκύμαντης ἐπιστημονικῆς ζωῆς του. Ἡ ἐπιδοὺς κάθε μελέτης του εἶναι μιὰ ἐξομολόγησις. «Ὁ συγγραφεὺς τῶν ἔρευνῶν αὐτῶν, γράφει κάπου, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη σκέψι καὶ ἀπ' ὅλες τὶς πλάνες τῆς ἀθρησκῆς ἠθικῆς παιδαγωγικῆς. Ὅχι τὼ χρόνια στὴ Ζυρίχη κι' ἀργότερα στὴ Λουκέρνη ἔκαμε φροντιστήρια γιὰ νέους, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ νὰ κατοχυρώσῃ τὶς θεωρητικὲς του πεποιθήσεις στὸ σημεῖο αὐτό. Ἡ συγκεντρωτικὴ στροφὴ στὰ προβλήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ παιδαγωγικὴ παρατήρησις τὸν ἔκαμαν γ' ἀναγνω-

ρίση ὅτι εἶχε πέσει σὲ πλάνη καὶ ὅτι ἡ ἀληθινὴ γνώσι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ὁ ἀντίστοιχος ριζικός τρόπος γιὰ νὰ καθοδηγηθῇ ἡ ἀνθρώπινη θέλησι μόνο στὴ χριστιανικὴ θρησκεία βρίσκεται. Ὁ συγγραφεὺς πιστεύει ἀκράδαντα, ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ νεώτεροι παιδαγωγοὶ ποὺ βαδίζουν κατὰ παρόμοιο τρόπο ἀπὸ τὸ ἀφηρημένο στὸ συγκεκριμένο, θὰ κάμουν τὸν ἴδιο ἐξελικτικὸ δρόμο».

Μὲ τὸ προνομιούχο αὐτὸ παρελθὸν καὶ μὲ τὴ μέθοδο ποὺ ὑποδηλώνουν οἱ τελευταῖες του λέξεις βαδίζει ὁ Φαίρστερ στὴν κριτικὴ του. «Ὅχι μὲ ἐπιστημονικὲς φόρμουλες καὶ ψυχολογικὰ πειράματα τοῦ ἐργαστηρίου-αὐτὰ τὰ θεωρεῖ κοροϊδίες. Ὅπλα του εἶναι ἡ βαθειὰ γνωριμία μὲ τὸ «ἐγὼ» καὶ ἡ ἔντονη παρατήρησι τῆς ζωῆς, ἡ μακρὰ ψυχικὴ συγκέντρωσι πάνω στὰ γεγονότα τοῦ «ἐσωτερικοῦ γίνεσθαι». Γι' αὐτὸ μερικὰ σημεῖα δὲν θὰ τὰ καταλάβῃ ὁ ἀναγνώστης, ποὺ ἐπὶ πολὺν καιρὸ ἔχει βγῆ ἀπὸ τὸν ἐσωτερικὸ τοῦ κόσμου καὶ κατοικεῖ στὰ χάνια ξένων ἀφηρημένων ἰδεῶν-γράφει κάπου.

*

«Μπορεῖ κανεὶς πραγματικὰ χωρὶς θρησκεία νὰ φτιαχῆ χαρακτήρα; Μπορεῖ ἡ κοσμικὴ ἠθικὴ διδασκαλία ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἠθικὴ ἀγωγή ποὺ στηρίζεται σὲ θρησκευτικὲς βάσεις; Εἶναι σὲ θέσι ἡ νεφελώδης θρησκευτικότης καὶ ὁ μοντερνοποιημένος, οὐδετεροποιημένος καὶ ἀπὸ κάθε μυστήριον ἀπογυμνωμένος Χριστιανισμὸς ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν ἐπίδρασι ποὺ ἀσκούσε μέχρι σήμερα στὴ διαμόρφωσι τοῦ χαρακτήρος ἡ ἀνάθευτη θρησκευτικὴ διδασκαλία;»

Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα, ὅπως τὸ θέτει ὁ Φαίρστερ στὸ βασικὸ σύγγραμμά του «Religion und Charakterbildung». Ἔτσι βρισκόμαστε ἐμπρὸς στὸ πρόβλημα τοῦ ἐρξάτς. Τί ἔγινε δηλαδῆ; «Πρὸ ἐνός καὶ πλέον αἰῶνος διάφοροι κύκλοι

ἐκυριεύθηκαν ἀπὸ τὴν ἐντύπωσι, ὅτι οἱ μέχρι τότε θρησκευτικὲς πηγὲς θυνάμειως γιὰ τὴν ἠθικὴ συνοχή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας ἐστέρεψαν ἐντελῶς λόγω τῆς προόδου τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Ἐχρειάζόταν λοιπὸν κι' ἐδῶ ἕνα ersatz, ὅπως καὶ γιὰ τὰ κάρβουνα ποὺ κοντεύουν νὰ σωθοῦν...».

Πῶς νὰ μὴ θυμηθῆ κανεὶς στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅλους ἐκεῖνους τοὺς καλοθελητὰς ποὺ τοὺς ἔκαιγε ὁ πῦθος νὰ βροῦν ἕνα θεμέλιο τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγῆσεως; Οἱ «Ἀκτίνες» εἶχαν ἀπασχοληθῆ ἄλλοτε μὲ τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὴν κούφωτητά ἐνός ἐξ αὐτῶν, τοῦ ἀνεκδιηγήτου Bayet⁽²⁾. Μὰ εἶναι καὶ τόσο ἄλλοι οἱ θιασῶτες τῆς «ἐλεύθερης ἠθικῆς». Εἶναι πρῶτα-πρῶτα ὁ Auguste Comte, ποὺ μὲ τὴν περίφημη «Reconstruction sans Dieu» ἔκαμε τὴν πρώτη ἀπόπειρα θεμελίωσεως τῆς ἠθικῆς σὲ ἐξωθρησκευτικὲς βάσεις καὶ συγκεκριμένως στὴν κοινωνιολογία. Ἐπειτα ἔρχεται ὁ Ἐρθέρτος Σπένσερ ποὺ θέλει νὰ βάλῃ... φυσικοεπιστημονικὲς βάσεις στὴν ἠθικὴ. Καὶ ἀκολουθεῖ χορεία ὀλόκληρη θεμελιωτῶν τῆς ἠθικῆς (οἱ καντιανοὶ Payot καὶ Seailles, ὁ L. Bourgeois μὲ τὴν «solidarité» κ. ἄ.) ποὺ ὁ καθένας τους προσπάθησε καὶ σὲ ἄλλο θεμέλιο στὴν ἠθικὴ τὴν ἠθικὴ διαπαιδαγωγῆσι, μὰ δὲν ἔκαμαν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἀδειάσουν καὶ νὰ ἀπογυμνώσουν τὴν ἠθικὴ ἀπὸ κάθε ἠθικὴ ἔννοια. Ἡ ὅπως ἔκαυχᾶτο ἕνας, πῶς συνεπῆς ἀπ' αὐτοὺς, νὰ κάμουν «une morale sans obligation, ni sanction!» (Guyau). Καὶ τὰ ἔγourα αὐτὰ πορίσματα μιᾶς ἀμφίβολης ἐπιστήμης ἔσπευσαν οἱ πολιτικάντηδες νὰ τὰ βάλουν στὸ γαλλικὸ σχολεῖο γιὰ νὰ διαμορφώσουν... προσωπικότητες, τίς προσωπικότητες τῆς ἀθεῖας καὶ τῆς ἠθικῆς ἀκαταστασίας.

(2) Ἴδε ἀρθρο Δ. Πυργιώτη, «Ἐλευθερία ἠθικῆς» Ἀκτίνες 1938 σελ. 258 ἔπ.

Τί βλέπει κανείς στα έργα όλων αυτών των ήθικολόγων; Μιά ήθικη αερώδη και ανεδαφική, ξένη προς τη ζωή, νεκρή και χωρίς πνοή ζωής, χωρίς τον ήθικό ένθουσιασμό που αποτελεί την κινητήρια δύναμη. Μιά ήθικη αναμικτή, ανίκανη να δώσει την κατηγορική προσταγή που δίνει η θρησκεία με το θείο κύρος της. Μιά ήθικη που ξέχασε τι θά πη χαρακτήρ. Και χαρακτήρ κατά τον Φαίρστερ σημαίνει «πρωτοβουλία του πνεύματος απέναντι στον εξωτερικό κόσμο, απαλλαγή της θελήσεως από τα δεσμά των αισθήσεων, ανύψωση της ψυχής πάνω από τη δικτατορία της στιγμής». Θαυμάζει κανείς ακόμη την αφέλεια, την επιστημονική ολιγάρκεια και τον υλιετταντισμό των συστημάτων αυτών. Και μαζί με τον Φαίρστερ μπορεί πώς στη ρεαλιστική εποχή μας έγιναν τέτοια κατασκευάσματα που δεν στέκουν καθόλου στο σφυρί της πραγματικότητας.

Και το ακόμη τραγικότερο, τα διάφορα ήθικοπαιδαγωγικά συστήματα, προσπαθώντας να κάμουν μιάν εξωθησκειυτική ήθικη, κατήντησαν να κάμουν μιάν όλως διόλου εξωθητική θεμελίωση ήθικού φαινομένου. Πώς είναι δυνατόν να θεμελιωθή η ήθικη στην «κοινωνική τάξη» ή στον αγώνα περι ύπάρξεως; Και όμως αυτό έκαμαν ο Κόντ και Σπένσερ. Μιά τέτοια όμως οπισθοδρόμηση σε εξωτερικές χονδροειδείς τελολογίες κατέστρεψε ό,τι ζωντανό υπήρχε μέσα στη θέληση, μετέθεσε τις βάσεις του ήθικού από τα βάθη της προσωπικότητας στην πεζότητα του εξωτερικού κόσμου. Έτσι έχάθηκε η πραγματική «έμπνευσι» στην ήθικη, η έμπνευσι εκείνη που μετέβαλλε το άπλο και πεζό σ' ένα μυστήριο της έσωτερικής ζωής, που έκανε τη νίκη του έαυτου μας και τη θυσία όχι ένα άπλο φόρο στους κοινωνικούς δρους της ύπάρξεως, αλλά συγχρόνως μιάν ανά-

σταση της πνευματικής ζωής, μιάν νίκη της προσωπικότητας επάνω στην άπλη φύσι.

Με τον τρόπο αυτό μηχανοποιήθηκε η συνείδησι. Η συνείδησι μέσα στην «ελευθερη ήθικη» δεν είναι πιά ο ναός που όμιλει η θεότης, κατά τα λόγια του Φαίρστερ, αλλά ένα μουσειο, που είναι αποταμιευμένες οι αναμνήσεις και η πείρα του παρελθόντος. Με τον τρόπο αυτό το ήθικό περισσότερο ξεριζώνεται παρά που θεμελιώνεται. Η ήθικη προσταγή μοιάζει τότε με μιάν αστυνομική διαταγή ή ένα φορολογικό διάταγμα. Είναι σαφέστατη αλλά τί μ' αυτό; Δεν μας ένθουσιάζει διόλου. Γιατί το χάσμα ανάμεσα στην ήθικη διαφώτισι και στην ήθικη κινητοποίηση είναι πολύ μεγάλο και η ανεξάρτητη ήθικη δεν μπορεί να το γεφυρώση. Δεν άκοις από το στόμα της το στιβαρό εκείνο «θέον». Άκοις μάλλον το «πώς» και το «γιατί» που κράζουν οι κουρούνες, σύμφωνα με μιάν περικοπή του Νίτσε.

Ειδικότερα για την κοινωνική θεμελίωση της ήθικης, παρατηρεί ο Φαίρστερ: Πώς μπορεί η στοιχειώδης έννοια του «κοινωνικού», η άπλη άλληλογγύη προς την κοινωνία, να μην οδηγήση σε πλήρη έλειψη χαρακτήρος, στην διαφθορά, στο ψέμμα, στην τεμπελιά, όταν δεν ύπάρχη στην ψυχή καμμιά ανώτερη αρχή προσωπικής σταθερότητας;... Πώς μπορεί η έννοια της «άνθρωπότητος» (Κόντ) να ενεργήση πραγματικά σαν έμπνευσα δύναμη για τον καλένα, ώστε να τον κάνει να χαλιναγωγήση τα πάθη του, να πη το «όχι» στις όρμές του και να θυσιάση τον έγωισμό του πρόθυμα και ταπεινά, στα μικρά και στα μεγάλα; Πώς μπορεί αυτό το μίγμα άγριότητας και άγνωμοσύνης, άλαζονείας και αδυναμίας, συμπόνιας και σκληρότητας, που ονομάζεται άνθρωπότης, να συνταράξη πραγματικά τη συνείδησή μας, να

τὴν ἔξαγγίση καὶ νὰ τὴν δυναμώσῃ, ὅπως εἶναι σὲ θέσι νὰ τὸ κάνῃ ἢ πίστι στοῦ Θεοῦ; Αὐτὴ ἡ ἔννοια τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐκείνη δύναμι, πού θὰ ἐπηρεάσῃ κατευθύνοντας καὶ διαφωτίζοντας, τὰ πῶ ἀπόκρυφα ἑλατήριά μας; Μπορεῖ αὐτὸ τὸ χάος καλοῦ καὶ κακοῦ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν τρομερὴ σύγχυσι τοῦ ἑσωτερικοῦ μας; Ἐπιπλεονάζει μὴ ἐφήμερη, γήινη ζωὴ αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ὅτι δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ἐργασθῇ. Τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ πλάνη τοῦ παρουσιάζονται τότε ὡς μικροπράγματα. Πρὸς τί τόσος ἀγῶνας, ἂν ἡ ζωὴ μας εἶναι μιά στιγμὴ; Γιατί τόση ἀπεγνωσμένη ἀντίστασι, ἐφ' ὅσον κυβερνοῦν τὰ εἰδωλα-ἔνστικτα; Ἐφ' ὅσον ὅλες οἱ ἠθικὲς καὶ μὴ ἠθικὲς ἀξίες εἶναι ἀνταντακλάσεις τῆς βιολογικῆς μας προσαρμογῆς στὰ κοινωνικὰ συμφέροντα;

Ἄν θέλωμε νὰ εἶμαστε ρεαλισταί, πρέπει νὰ τὸ χωνεύσωμε: ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοήσῃ γιατί πρέπει νὰ θυσιάσῃ τὲς τέρφεις του, τίς ἀπολύσεις του, τὸν ἀρριβισμό του γιὰ λογαριασμό κάποιου ἀσυλλήπτου, μακρυνοῦ κοινοῦ συμφέροντος πού τοῦ τάξει ἡ solidaritῆ τοῦ Bourgeois ἢ ἡ humanitῆ τοῦ Comte: ἐνὸς συμφέροντος πού ἴσως δὲν θὰ προαχθῇ καὶ πολὺ μὲ τὴ δική του ἀνταπάρρησι, γιατί, ἀπλοῦστατα, κάποιος ἄλλος θὰ δρέψῃ τὸ μῆλο πού αὐτὸς ἄφησε. Καὶ μᾶς τὸ δείχνει αὐτὸ ἡ ἱστορία. Παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι σὲ ἐποχὰς χωρὶς εὐρεῖς θρησκευτικούς ὀρίζοντας, ὅπου ἐδέσποζε μιά θρησκεία τοῦ παρόντος, κάθε προσπάθεια ἐστειρεῖτο βάρους καὶ ὀλοκληρώσεως. Ὅταν δὲν ἐργάζεται κανεὶς sub specie aeternitatis, καταλήγει ὁ Φαίρστερ, ὅταν δὲν θέτῃ τὸ ὄρατό σὲ συνάρτησι μὲ τὸ ἀόρατο, ὅταν δὲν νοιώθῃ τὴν εὐθύνη μᾶς ἀνωτέρως κλήσεως, τότε ὅλα τὰ ἐμπόδια καὶ οἱ πειρασμοὶ τῆς γῆς ἀποκοτοῦν μίαν ἀκκ-

τάσχατη ἐπιρροή σὲ κάθε ἀτομικὴ προσπάθεια.

*

«Θὰ ἐγκαθιδρύσωμε στὸν κόσμο τὴν κυριαρχία τοῦ λογικοῦ, ἀπηλλαγμένου ἀπὸ ὅλες τίς προκαταλήψεις καὶ τὰ δογματικὰ συστήματα, θὰ φέρωμε μίαν ἠθικὴ ἀνώτερη καὶ ἀσφαλέστερη ἀπὸ τὴν παλῆα, γιατί ἡ ἠθικὴ μας στὴ ρίζεταί στὴ γνῶσι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως».

Τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ γάλλου χημικοῦ Berthelot, λόγια πού ἀπετέλεσαν τὸ φλάμπουρο τῆς ἐλευθέρης ἠθικῆς, κατήχησαν ἴσα-ἴσα ἡ τραγικὴ εἰρωνεία τῆς. Καυχίθηκε ἡ ἐλευθέρη ἠθικὴ, πὼς στηριζόταν στὴ γνῶσι τοῦ ἀνθρώπου. Πέταξε ὡς ἀχρηστο κουρέλι τὴν ψυχολογικωτάτη χριστιανικὴ ἠθικὴ, νομίζοντας, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Σοπενχάουερ, ὅτι θὰ μπορούσε, μὲ τὴ γνῶσι τῶν κινήσεων τοῦ βατράχου καὶ τῆς γαλβανικῆς μπαταρίας, νὰ διαφωτίσῃ τὸν ἄνθρωπο. Ὅσον ὁ ἄνθρωπος, «αὐτὸ τὸ ἀγνωστο», νὰ ἦταν ἓνα κύτταρο ἢ ἓνα κοινωνικὸ νοῦμερο.

Ἔτσι, κυλισμένη στὸν κατήφορο μᾶς εὐκολῆς καὶ αὐτοπιστικῆς αισιοδοξίας, ξέχασε ἡ ὑπετίμησε ὅπως διόλου τίς σκοτεινὲς καὶ ἀδύνατες πλευρὰς τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἀγνόησε ἐντελῶς τὴ δαιμονικὴ δύναμη τοῦ μαϊμουῦ καὶ τῆς σάρκας. Οὔτε λέξη δὲν βρίσκεται στὰ ἐπιπόλαια ἐγχειρίδιά της γιὰ τὸν τραγικὸ διχασμὸ τῆς προσωπικότητος, πού ἀνέκαθεν ἀποτελεῖ τὴν βάσι κάθε διδασκαλίας γιὰ τὴ συνείδησι. Ἄν ὁ Παῦλος ἔμεινε κλασικὸς μὲ τὸ «βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῇ νόμῳ τοῦ νοῦς μου», σ' αὐτὰ ἡ ἐλευθέρη ἠθικὴ δὲν ἔδωσε μιά πεντάρα.

Μὲ ζωηρὰ χρώματα παριστάνει τὸ κατάντημα αὐτὸ ὁ Φαίρστερ. Στὶς ὀπτικὰς ψευδαπάτας τῶν ἀθέων παιδα-

γωγῶν, ἀντιπαράβαλλε τὴν βαθύτατη ψυχολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ, στὴν ὁποίαν εἶναι ἀποταμιευμένη πείρα καὶ ἀποκάλυψι αἰώνων. Τοὺς καλεῖ νὰ ζυγνήσουν καὶ ν' ἀντικρῶσουν ρεαλιστικά τὸν ἠθικὸν κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. «Ὅσο περισσότερο, λέγει, στραφόμεθα ἀπὸ τὰ ἀφηρημένα στὴν συγκεκριμένη ἀνθρώπινη φύσι μέσα μας καὶ στοὺς ἄλλους, ὅσο περισσότερο ἐμβαθύνουμε στὸ σκοτεινὸ αἶνιγμα τοῦ ἐγωῖσμοῦ, στὸ διχασμὸ τῆς θελήσεως, στὴ δυναμικὴ τῶν παθῶν, στὴν ψυχολογία τοῦ πειρασμοῦ, τόσο καθαριώτερα ἀναγνωρίζομε πόσο λίγο τὰ μοντέρνα ἐρξάτε ταιριάξουν στὰ γεγονότα καὶ στὶς ἀνάγκες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Βγῆτε ἀπ' τὸ σχολεῖο τοῦ σοφολογιωτατισμοῦ, συνεχίζει ὁ Φαῖρστερ, καὶ ἔλατε νὰ φοιτήσετε στὸ σχολεῖο τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς ἀνθρώπινης παρατηρήσεως. Γνωρίστε τὸν ἄνθρωπον, τὸν ἄνθρωπον! Πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίσωμε τί εἴμεθα προτοῦ νὰ ἐννοήσωμε τί πρέπει νὰ κάμωμε: Χωρὶς τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα, λείπει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἡ δύναμις νὰ θέσῃ νόμον στὸν ἑαυτὸ του, μένει παθητικὸς ἀπέναντι στὴ ζωὴ καὶ στὸν ἑαυτὸ του».

Ἄλλ' ἂς μὴ νομίση κανεὶς ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ Φαῖρστερ καταστὰ ἀπὸ τὸν ὀπτιμισμὸ στὸν πессιμισμὸ. Τοὺς δύο αὐτοὺς κινδύνους τοὺς διαβλέπει πολὺ καλά. Φοβάται καὶ τοὺς δῆθεν ρεαλιστὰς τύπου Σοπενχάουερ ποὺ δὲν βλέπουν πλὴρὰ μόνον ψυχικὴ ἀθλιότητα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἰδεαλιστὰς ποὺ κλείνουν τὰ μάτια στὸ ἀνθρώπινο ἠθικὸν δράμα. Ἡ σύνθεσις, τονίζει ὁ Φαῖρστερ, βρίσκεται στὸν Χριστιανισμό. Ἡ Ἁγία Γραφή, πῶς μοντέρνα καὶ ἀπ' τοὺς δύο αὐτοὺς τύπους, λύνει αὐτὴν τὴν αἰώνια ἀντινομία: συνδυάζει τὴ βαθύτερη γνῶσις τῆς ψυχικῆς ἀθλιότητος μὲ τὴν πιὸ ἐλπιδοφόρον δύναμι γιὰ τὴν ἀνόρθωσι. Εἶναι «ἡ μόνη ψυχολογία καὶ ἡ μόνη ἠθικὴ», ὅπως ὡμο-

λόγησαν οἱ 83 εὐρωπαῖοι νευρολόγοι καὶ ψυχίατροι τὸ 1927. Ἡ, ὅπως ἔλεγε ἀρνητικὰ ὁ Πασκάλ, χωρὶς πίστι στὸ Θεὸ δὲν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ ἔστιν, ἂν τὸν γνωρίσῃ, δὲν μπορεῖ ν' ἀνθέξῃ ἀτενίζοντας τὴν ἀθλιότητά του.

*

Δὲν εἶναι μόνον ἡ ψυχολογία ποὺ δείχνει τὴ γήμνια τῆς ἀθέου ἠθικῆς παιδαγωγικῆς. Καὶ ἡ νεώτερα ψυχολογία π. α. π. ε. υ. τ. ι. κ. ἡ (β) ἔχει ἀρχίσει νὰ ἐπιβεβαιώνη αὐτὲς τίς ψυχολογικὰς ἀληθείας μὲ τίς ἀναπότρεπτες συνέπειαι τῆς θεραπευτικῆς πράξεως. Ὁ νεώτερος ψυχοθεραπευτὴς δὲν μπορεῖ νὰ κἀνῃ χωρὶς τὴν ἐνεργητικὴν ἐπίδρασιν τῶν πνευματικῶν δυνάμεων στὴ θεραπεία τῶν ψυχοπαθῶν. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ δώσῃ στὸν ἄρρωστο μὲ ἀψηλὴ αὐτοσυνείδησι, μὲ γερὴ πίστι στὴν πνευματικὴν του δύναμιν καὶ ἀφοῦ ἐξασφαλίσῃ αὐτά, τότε μόνον νὰ προβῇ στὴν θεραπεία τῶν διαφόρων διαταραχῶν. Ποῦ ἄλλοῦ ὁμοῦ θὰ βρῇ ἓνα τέτοιον θεμέλιον; Ἡ πείρα ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου, ἀπαντᾷ ὁ Φαῖρστερ, μᾶς βεβαιώνει, ὅτι γιὰ τὴν ἐνέργειαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖ ἓνα σπουδαιότατον θεμέλιον, πολὺ πῶς ἀπαράιτητον ἀπ' ὅτι εἶναι ἡ ἀνατομικὴ βάση στὴν ἐγκεφαλικὴν μας ζωὴ. Καὶ δὲν εἶναι μακρὰ ἡ ἐποχὴ ποὺ ἡ πρακτικὴ σημασία τῆς μεταφυσικῆς ἐμπνεύσεως γιὰ τὴ θέλησιν θὰ ἐνισχυθῇ μὲ νέας ἐντελῶς ἀπόψεις. Γιατὶ ὅποιος ἀσχολεῖται στὴν πράξι μὲ τίς ἀναρίθμητες διαταραχὰς τῆς βουλήσεως, θὰ αἰσθανθῇ ἀμέσως τί σημασία ἔχει γιὰ τὴν ὅλη διάρθρωσιν τῆς μὲ ἀψηλὴ ἰδέαν περὶ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τῆς πραγματικότητος του καὶ τῆς δυνάμεώς του.

(β) Βλέπε γιὰ τὸ σχετικὸ βιβλίον τοῦ Jung, Ἄκτινες, 1916, σ. 178 ἔξ.

Στὸ ἴδιο συμπέρασμα μᾶς ὀδηγεῖ καὶ ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ ἐγκληματίου. Εἶχε ὅλο τὸ δίκιο ὅταν σηκώθηκε στὸ Α' δι-εθνὲς συνέδριο τῆς ἠθικῆς παιδαγωγικῆς τὸν Λονδίνο ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ «στρατοῦ τῆς σωτηρίας» ἔναντιόν τῶν θεωρητικῶν τῆς ἀθρησκου ἠθικῆς καὶ τοὺς ἐξήγησε νὰ δοκιμάσουν τίς διδα-σκαλίες τοὺς ἀνάμεσα στὰ σλάμς, στοὺς ἐγκληματίες καὶ στοὺς ἀλκοολικούς. Τί μπορεί νὰ προσφέρῃ σ' αὐτοὺς ἡ ἄθεος παιδαγωγία, «ἡ ἠθικὴ τῶν καλῶν πολι-τῶν πρὸς τοὺς καλοὺς πολίτας»; Πῶς μπορεί νὰ ἀντιμετωπίσῃ τίς ἀπειρες δυσ-κολίες πού παρουσιάζει ἡ ψυχασύνθεση τοῦ ἐγκληματίου, τὴν ψυχικὴ παραλυ-σία, τὸ αἰσθημα τῆς μειονεκτικότητος καὶ τῆς ἀπομονώσεως ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ σύνολο, τὴν ἀνικανότητα πρὸς ἀνέγερ-σι. «Ἡθικὴ χωρὶς θρησκεία εἶναι κατηγόρια χωρὶς ἀ-νόρθωσι, εἶναι ἀλήθεια χω-ρὶς βοήθεια καὶ συμπόνια», τονίζει ἐπιγραμματικὰ ὁ μεγάλος παι-δαγωγός. Μπορεῖ τόσα νὰ εἰπῇ ἡ ἄθεη ἠθικὴ, «ὅταν γίνῃς ἕνας ἄλλος ἄνθρω-πος, θὰ μπορῆς νὰ προσέχῃς στὸν ἑαυ-τό σου! Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ δίκιο του θὰ ἐκπλαγῇ γιὰ τὸ πρωτοφανὲς αὐ-τὸ «παράδοξο»: (4). «Μὰ ἀκριθῶς γιὰ νὰ γίνω ἕνας ἄλλος, πρέπει νὰ εἶ-μαί ἤδη ἕνας ἄλλος καὶ κάποιος πρέπει νὰ μοῦ τὸ εἰπῇ καὶ νὰ μὲ σηκώσῃ πάνω ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μου... Ἐγὼ δὲν μπορῶ!»

Μὰ ἐδῶ ἀκριθῶς-στὴ διαπαιδαγώγη-σι τοῦ ἐγκληματίου-πού κορυφώνεται ἡ ἀνικανότης τῆς ἀθέου παιδαγωγικῆς, δι-αλάμπει Ἰσα-Ἰσα ἡ δύναμις τῆς θρησκεί-ας. Ποιὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς χριστιανι-κῆς παιδαγωγίας ἐδῶ; Ἡ ἠθικὴ, μὲ τὴν ἀπλὴ διαφώτισι, ρίχνει χάμω τὸν ἄν-θρωπο χωρὶς νὰ τὸν ξανασηκώσῃ ἡ θρη-

σκεία τὸν ρίχνει κι' αὐτὴ, καὶ μάλιστα ἀκόμη βαθύτερα, στὸ τελευταῖο σικλο-πάτι τῆς συντριβῆς, ἀκριθῶς γιὰ τὴ ἀ-λήθεια τῆς εἶναι πολὺ πιὸ διαυγέστερη ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἠθικῆς-ἀλλὰ συγχρόνως ὑψώνει τὸν ἀληθινὰ μετανοημένον ξανά στὸν οὐρανό: «Σήμερα μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῇ παραδείσῳ». Καί, ὅπως λέγει ὁ Η. Bergius, «ἔλοι ἐκεῖνοι πού γνωρίζουν κα-λὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀθλιότητα καὶ τὰ ἄν-θρώπινα πάθη καὶ πού οἱ μελέτες τοὺς δὲν περιορίζονται σὲ βιβλία καὶ συζητή-σεις τοῦ σαλονοῦ. ἔχουν ὡς πρῶτο ἄξι-ωμα, ὅτι μόνον ἡ θρησκεία δίνει τὴ δύ-ναμι γιὰ τὴ ριζικὴ μεταστροφή τοῦ χα-ρακτῆρος».

Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ πείρα πού μᾶς δίνουν οἱ κοινωνικὲς ἐρευνες. Ἐργασί-α δεκαετιῶν στὸν τομέα τῆς κοινωνικῆς προνοίας σὲ διάφορες χῶρες ἀπέδειξε ὅτι ἔξω ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ζωὴ τῆς πί-στεως καὶ τῆς ἀγάπης δὲν μπορεί κα-νεὶς ν' ἀναζητήσῃ ἀληθινούς κοινωνικούς ἐργάτες μὲ αὐτοθυσία. Νομίζομε ὅτι μὲ μόνον τὸ αἰσθημα τῆς κοινωνικῆς ἀλλη-λεγγύης μπορούμε νὰ κάνομε κοινωνι-κούς ἐργάτες καὶ ἴσως χωρὶς ὑπερκοινω-νικὰ ἐνδιαφέροντα δὲν γίνεται κοινωνικὴ ἀναδημιουργία. Μὲ «κοσμικούς ἀνθρώ-πους» δὲν γίνονται «ἠρωτικὰ ἔργα», το-νίζει εἰδικὸς συγγραφεὺς, ὁ Picht.

Καὶ ὄχι μόνον ἡ κοινωνικὴ πρόνοια, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα ἡ κοινωνικὴ παι-δαγωγικὴ μὲ τὸ στόμα γνωστῶν κοινω-νιολόγων ὅπως ὁ ἀγγλὸς Benjamin Kidd καὶ ὁ ἀμερικανὸς Chatterton Hill πιστοποιεῖ τὸ ἀπαράτητο τοῦ θρησκευ-τικοῦ θεμελίου. Μακριὰ ἀπὸ τὴν παλιὰ θεωρία ὅτι ἡ θρησκεία ἐξαλείφεται μὲ τὴν ἀνάπτυξι τῆς κοινωνίας, ὁ πρῶτος ὑποστηρίζει ὅτι «ὅσο περισσότερο ἐξελί-σσεται ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, τόσο περισσό-τερο ἀναπτύσσεται ἡ θρησκεία». Καὶ ὁ δεύτερος στὸ βιβλίον του «ἄτομο καὶ κρά-τος» τονίζει ὅτι «ὁ ὀρθολογισμὸς δὲν εἶ-

(4) Ὁ Φ. παραθέτει τὴ λέξη στὰ Ἑλλη-νικά.

και σε θέσι να θεμελιώση μιάν αληθινή αυτοπροσφορά και αυτοθυσία του ατόμου απέναντι στην κοινωνία». Και προσθέτει: την βαθυστόχαστη παρατήρησι ότι «γαρή κοινωνική ζωή πηγάζει στα ζώα απ' το ένστικτο, στους ανθρώπους είναι θρησκευτική εκδήλωσης».

Έτσι η άθεη θεμελιώσει της ήθικης διαπαιδαγωγήσεως αποδείχθηκε από παντού ένα μεγάλο ψέμα. Και είνε μυριόστομη ή όμολογία της αποτυχίας που ρχεται να δώσει απάντησι στις αισιόδοξες επαγγελίες του Bayet και του Berthelot. Είναι ή φωνή της πραγματικότητας που κράζει. Την ακούμε από τα στόματα των θιασωτών της. «Χωρίς Θεό δέν κατορθώσαμε μέχρι τώρα καμία αποτελεσματική ήθικη ή να οικόδομήσωμε. Η κριτική φιλοσοφία αποξήρανε τις καρδιές μας. Ό,τι παρουσιάζεται σήμερα σαν ανεξάρτητη, επιστημονική, όρθολογιστική ή θετικιστική ήθικη, είναι μόνο μιá παρωδία, ένα απομεινάρι της θρησκευτικής ήθικης», όμολογούσε μετά από μακρά πείρα και παρατήρησι ό γάλλος σοσιαλιστής και ιδρυτής του λαϊκού πανεπιστημίου στα προάστεια των Παρισίων M. Deherme.

Η αυταπάτη αποκαλύφθηκε. Η παιδαγωγική θεωρία, μά πρό πάντων ή πράξι την ξεσκέπασε. Και τώρα χρειάζεται θεμέλιο! φωνάζουν από παντού. Η παιδαγωγική έχει ανάγκη από γερά θεμέλια για τό μεγάλο της έργο, τη διαμόρφωση του χαρακτήρος. Μά γι' αυτό θά μάς μιλήση στο προσεχές ό μεγάλος Φαίρστερ.

ΨΑΡΑΔΕΣ

Απειρωμένο στα μέλη των χριστιανικών μαθητικών ομάδων που έβούλεψαν, για να διαδίζωνται οι «Ακτίνες» μαζί με τα νεοελληνικά άναγνώσματα.

Τή χρυσοπόρφυρη χλαμύδα του στη θάλασσα
ό μέγας ήλιος έχει άπλώσει.

Κοίταξ' έχει
τους πρώτους ψαράδες,
πάλλευκα
πανιά έχουν σηκώσει.

Και τό τραγούδι τους
ακούγεται
γλυκό.
Άπλό
τραγούδι,
όπως είναι κ' ή καρδιά τους.

Καλοί ψαράδες
στό γλυκό, πελάου κι' ούρανο
καλοί ψαράδες.
Της τραμοντανάς ληοφημένοι γυιοί
κι' αδέρφια των μαϊστραλιών
λευκές
φυχές
των γαληνών άκρογαλιών...

Άς είν' ή μέρα σας, έχει
πού πάτε,
είρηνική
και των διχτυών τ' άσχημι
φωτός
χρυσάφι
ας γωνεί
μέσ' τις άπλές σας τις καρδιές
καλοί μου φίλοι.

B. ΕΡΑΣΤΟΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΧΟΜΕΝ ΔΙΟΙΚΗΣΙΝ

Β.

I

Τὸ πρόβλημα τῆς διοικήσεως εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ δὲν εἶναι τεχνικὸν εἶναι ἠθικόν. Αὐτὸ ἦτο τὸ συμπέρασμα τοῦ προηγουμένου μας ἄρθρου, αὐτὸ καὶ τὸ συμπέρασμα κάθε αντικειμενικῆς ἐρευνῆς, διατί παρὰ τὰς ἀξιωματικούς προσπαθείας πού καταβάλλονται ἀπὸ πολλὰς πλευράς, δὲν ἔχομεν τὴν διοίκησιν τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν. Ὁ δημόσιος ὑπάλληλος διαχειρίζεται ἐξουσίαν, κρατεῖ εἰς τὰ χέρια τοῦ ἕνα φοβερὸν ὄπλον, τοῦ ὁποίου ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ καλὴν ἢ κακὴν χρῆσιν. Καὶ τὸ ζήτημα πού ἀντιμετωπίζεται δὲν εἶναι τόσον, ἂν πρέπει νὰ συνταχθῇ κατὰ τὸν Α ἢ Β τύπον τὸ ἔγγραφο ἢ ἂν πρέπει νὰ ἔχῃ μίαν ἢ τέσσαρας ὑπογραφάς, οὔτε ἀκόμη ἂν ἡ ἔννοια τῆς διατάξεως τοῦ νόμου ἔχῃ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο νόημα μὲ τὰς διαφόρους ἐξεζητημένας λύσεις πού ἐφευρίσκουν οἱ ἀριμόδοιοι. Τὸ πρόβλημα εἶναι πῶς θὰ σταθῇ τίμιος ὁ ὑπάλληλος εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς δημοσίας ἐξουσίας, πῶς μὲ εἰλικρίνειαν καὶ ἀνιδιοτέλειαν ἀκόμη περισσότερο: μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ δημιουργικὴν πρωτοβουλίαν ἀσκήσῃ ἀπέναντι τοῦ πολλοῦ τὸ καθήκον του.

Τὸ κράτος, μὲ τὰ ὑπηρεσιακὰ μέτρα πού ἔλαβε, ἠγγόνησε παντέλως τὴν ἀποφιν αὐτὴν. Ἡ μάλλον ἐνόμισε ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν ὑπάλληλόν του θὰ τὸ ἔλυε μὲ μέτρα προφυλάξεως ὡς ἐκεῖνα τὰ ἀμπαροκλειδίσματα πού τοποθετοῦνται διὰ τὴν ἀσφάλειαν ἀπὸ κλοπᾶς. Ἠγγόνησε τὸ ἠθικὸν μέρος πού ἀναφέρεται εἰς τὸ στοι-

χεῖον ἀνθρώπου ὡς δημιουργικὸν στοιχεῖον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἡμποροῦσε νὰ θεμελιωθῇ κάθε προσπάθεια διὰ τὴν ἀνάπλασιν τῆς διοικήσεως.

Τὸ λυπηρὸν μάλιστα εἶναι ὅτι εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ αὐτῆν τὸ κράτος ἐδείχθη ἐξ ὀλοκλήρου συνεπές. Ἠγγόνησε δηλαδὴ τὸ στοιχεῖον ἀνθρώπου καὶ κατὰ τὸ ὕ λ ι κ ὸ ν τοῦ μέρους, κατὰ τὰς ὕλικάς του ἀνάγκας. Καὶ ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἐλάμβανε μέτρα διὰ τὸν ὑπάλληλον-ὄργανον διὰ τὴν μεγαλυτέραν ἀπόδοσίν του, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἠγγόνει τὸν ὑπάλληλον-ἀνθρώπον καὶ δὲν ἐξεδήλωνεν οὐδὲ τὴν στοιχειώδη ἀνθρωπιστικὴν μέριμναν διὰ τὴν ὕλικήν του συντήρησιν, διὰ τὴν παροχὴν καὶ τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν στοιχειωδῶν βασικῶν ἀνγκῶν.

Καὶ νὰ σκεφθῇ κανεὶς ποῖον σκληρὸν ἀγῶνα εἶχε νὰ διεξαγάγῃ ὁ δημόσιος ὑπάλληλος μέσα εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν κράτους καὶ κοινωνίας. Ἐφθασε εἰς τὸ σημεῖον νὰ καταπιεῖ καὶ αὐτὸ τὸ πατρικὸν φίλτρον διὰ νὰ διασώσῃ τὴν ἀκεραιότητά τῆς ἠθικῆς του προσωπικότητος. Ἐβλεπε τὰ παιδιὰ του νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ αὐτὸς ἔμενε σκληρὸς, ἀλόγιστος, τὰ προσέφερε καὶ αὐτὰ ὀλοκαύτωμα-θυσίαν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ καθήκοντος. Καὶ τὸ ψυχικὸν δράμα ἐφθάνει εἰς τὸ κορυφωμὸν του μὲ τὴν ἀπάντησιν πού ἐλάμβανε ὁ ὑπάλληλος αὐτὸς ἀπὸ τοὺς γύρω του. Μὲ τὰ μειδιάματα τῆς εἰρωνείας, διὰ τὸ δ ι α ν ο ρ η τ ι κ ὸ ν τοῦ κατάντημα! Ἠρώες ἀληθινοὶ ἐστάθησαν ὅσοι ἠγωνίσθησαν τὸν σκληρὸν αὐτὸν ἀγῶνα τοῦ καθήκον-

τος, μέσα εἰς τὰς φοδερὰς δοκιμασίας τῶν ἐτῶν τῆς κατοχῆς. Καὶ τοὺς ἥρωας αὐτοὺς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐτίμησε, κράτος καὶ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠγνόησε παντελῶς. Καὶ μένουσιν ἀφανεῖς οἱ ἥρωες αὐτοὶ καὶ συνεχίζουσιν καὶ σήμερον τὸν ἀπέλιπτον ἀγῶνα τῶν εἰς τὸ τέρμα τοῦ ὁποίου βλέπουσιν ἕνα μέλλον ζοφερώτερον ἀπὸ τὸ παρόν. Βλέπουσιν γὰρ τοὺς περιμένει εἰς τὰς δυσμὰς τοῦ βίου τῶν μὴ τραγικωτέρα ἀκόμη κατάστασις. Τὸ κατάντημα τοῦ συνταξιστοῦχοῦ... (1).

Καὶ ἡ ἱστορία τῆς διοικήσεως τοῦ τόπου, ἡ ἱστορία τοῦ υποδοῦλου Ἔθνους τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς κατοχῆς, ἔχει γὰρ ἀνασύρη ἀπὸ τὴν ἀφανείαν πολλοὺς τιμημένους ἀγωνιστὰς τοῦ καθήκοντος, ὑπερασπιστὰς καὶ προμάχους τῆς ἠθικῆς τοῦ Ἔθνους μέσα εἰς τὸ γενικὸν ξεχαρβάλωμα καὶ τὴν ἠθικὴν ἀποσύρθησιν. Καὶ διερωτᾶται κανεῖς, ἀπὸ ποῦ ἐπήγαγεν ἡ ἀκατάβλητος αὐτῆ δύναμις τῆς ἠθικῆς ἀντιστάσεως κατὰ ἐνός τόσον ἀποπνικτικοῦ καὶ πνιγηροῦ περιβάλλοντος; Ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ παρά ἀπὸ τὸ στοιχεῖον ἀνθρώπου, τὴν ἀδούλωτον ψυχὴν;

II

Ἐπάρχει καὶ μία ἄλλη πλευρὰ ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ πρέπη γὰρ εἶη κανεῖς τὸ πρόβλημα τῆς διοικήσεως. Ἐπὶ τέλους, διὰ τὴν τιμίαν διαχείρισιν τῆς ἐξουσίας, διὰ τὴν ἀποδόθησιν τῶν καταχρήσεω ὑπάρχει ἡ ποινικὴ καὶ πειθαρχικὴ ἐξουσία ποῦ, ἔστω καὶ ὡς φόδητρον, θέτουσιν ἕνα φραγμὸν καὶ συγκαταστῶν τὸν

ὑπάλληλον. Εἶναι ἴσως πρὸ παντὸς ἐνδιαφέρουσα ἡ πλευρὰ τῆς διαχείρισεως τῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τοῦ ἀδυνάτου, ἀπέναντι τῶν προσώπων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουσιν τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέσα διὰ γὰ προκαλέσασιν τὸ προσωπικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν εὐμένειαν τοῦ ἀρμοδίου.

Ἀντιτάσσει ὁ ὑπηρεσιακὸς ὑπάλληλος τὴν ἐπίμονον ἀρνησίαν τοῦ κατὰ πάσης ἐξωτερικῆς πίεσεως ποῦ ζητεῖ γὰρ τὸν παρασύρη εἰς τὴν καταδολέυσιν τοῦ νόμου. Ἀλλὰ ἡ πράξις αὐτῆ, καλὴ καὶ ἀξιέπαινος, εἶναι πάντως μία πράξις ποῦ φαίνεται, ποῦ προκαλεῖ ἄρρυθρον περὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπάλληλου, ποῦ ἀκόμη φέρει μέσα τῆς τὸ σπέρμα τῆς προσδοκίας τῆς ἀναγνωρίσεώς τῆς. Χρειάζεται κάτι παρά πάνω ἀπὸ τὴν ὑπηρεσιακότητα, διὰ γὰρ ὑπερνικήσῃ ὁ ὑπάλληλος τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ πρὸς τὸν ἀδύνατον. Νὰ ἐργασθῆ ἀφανῶς καὶ ἀθροῦδως διὰ γὰρ ὑπερασπίσῃ τὸ δίκαιον τοῦ ἀδικουμένου, μὲ ἕνα ἐνδιαφέρον προσωπικόν, μὲ ὅσον ἐνδιαφέρον, ἀπὸ ἄλλα ἐλατήρια κινούμενος, ὁ ἰδιοτελεῖς ὑπάλληλος περιποιεῖται τὸν ἰσχυρόν.

Καὶ ὅταν ὁ ὑπάλληλος ἐπιτυχῶν ἀπὸ αὐτό, τότε ἐμφανίζει τὴν ολοκληρώσιν ἐκείνην τοῦ καθήκοντος εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἐξουσίας του, ποῦ τὸν ἀνυψώνει εἰς μίαν ψυχικὴν ἀνωτερότητα ποῦ ἀληθινὰ συγκινεῖ κάθε ἀνθρωπίνην καρδίαν. Ἀλλὰ ποῖα διάταξις νόμου, ποῖος κανονισμὸς, ποῖον σύστημα ὀργανώσεως, ἤμπορεῖ γὰρ ἐμπνεῦσθαι εἰς τὸν ὑπάλληλον αὐτὴν τὴν ἀνωτερότητα, ὅταν δὲν ἀναδύξῃ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴν του;

III

Πέραν τῆς τιμίας διαχείρισεως τῆς ἐξουσίας ὁ ὑπάλληλος παίρνει μίαν ἐντελῶς ξεχωριστὴν θέσιν μέσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν λόγῳ ἀκριβοῦς τοῦ ἀξιώ-

(1) Μὲ τὰ ἀνωτέρω δίδεται ἀπάντησις εἰς τὸν φίλον ἐπιστολογράφον τοῦ προηγούμενου τεύχους τῶν «Ἀκτίνων» καὶ τοὺς λοιποὺς ἀναγνώστὰς τῶν «Ἀκτίνων» ποῦ ἐπάνω εἰς τὸ ἴδιον ζήτημα διετύπωσαν τὰς ἀπόψεις των, πρὶν ἀκόμη μᾶς δοθῆ ἡ δυνατότης γὰρ ολοκληρώσωμεν τὰς σκέψεις μας μὲ τὴν δημοσίευσιν καὶ τοῦ β' μέρους.

ματός του τὸ ὁποῖον τὸν ἀνυψώνει: εἰς τὴν θέσιν αὐτήν. Τὸ στενὸν ὑπηρεσιακὸν καθήκον διευρύνεται μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς κοινωνικῆς ἀποστολῆς. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν τιμὴν διαχειρίζει τῆς ἐξουσίας, ἐπάνω ἀπὸ τὴν ὑπηρεσιακότητα, εὐρίσκεται ἡ ἀνωτέρα ἀντίληψις τοῦ καθήκοντος, πού ὄχι μόνον ἀρνεῖται: τὸ ἄδικον ἀλλὰ ἀγωνίζεται διὰ τὸ δίκαιον, διὰ τὸν ἀδύνατον. Ἐπάνω ὁμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν τοῦ καθήκοντος πού μᾶς δίδει ὀλοκληρωμένην τὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος, ἴσταται ἡ κοινωνικὴ ἀποστολή. Αὐτὴ διευρύνει τὴν ὀλοκληρωμένην αὐτὴν ἔννοιαν τοῦ καθήκοντος καὶ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἀντιληφθῶμεν καλύτερα τὴν συμβολὴν τοῦ στοιχείου ἀνθρώπου εἰς τὴν ὀλοκληρωσίν του, τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος.

Εἰς τὸ σύνολον λοιπὸν τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τοῦ ὑπαλλήλου κυριαρχεῖ ἡ ἠθικὴ προσωπικότης του. Ὅπου ἡ προσωπικότης δὲν εἶναι ὁ ρυθμιστής, ὁ ἐμψυχωτής τοῦ δημοσίου ὄργανου, τότε ὁ κίνδυνος νὰ μηχανοποιηθῇ ὁ ὑπάλληλος ἀπὸ τὴν κρατικὴν μηχανὴν εἶναι ἀναπόφευκτος. Τότε καθ' ἡμέραν περιορίζονται αἱ ὄνειροπολήσεις του καὶ οἱ ὀραματισμοὶ του, οἱ ὀρίζοντες τοῦ καθήκοντος καθ' ἡμέραν καὶ στενεύουν. Ἀτροφεῖ τὸ ὄργανον τῆς συνειδήσεως, ἐξασθενίζει ὁ αὐτοέλεγχος. Ἡ ὁμοιομορφία τῆς ἐργασίας του καὶ ἡ γραφειοκρατία μὲ τὴν τυποποίησιν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ περιορίζει τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἱκανότητων του (2). Καὶ διαμορφώνεται κάθε νέος ὑπάλληλος πού εισέρχεται εἰς τὴν Διοίκησιν ἐπάνω εἰς τὸ ἴδιον καλοῦπι ἐνὸς ἀνθρώπου ἀτροφικῶς. Ἡ μιζέρια τῆς ρουτίνας ἐπιδρᾷ εἰς τὸν χαρακτήρα, τοῦ καλλιεργεῖ τὰς ἀνθρω-

πίνας ἀδυναμίας κατὰ τρόπον, πού χωρὶς καὶ ὁ ἴδιος νὰ τὸ καταλαβαίη, στέκεται ἀνίσχυρος νὰ ὑπερνικήσῃ τὰς μικρότητας τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὸ τὸν ἐμποδίζει νὰ ἔλθῃ εἰς ψυχικὴν ἐπαφήν καὶ συνεργασίαν ἀκόμη καὶ μὲ τοὺς συναδέλφους του. Διὰ νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ συνεργασθῇ μαζί τους διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ κοινού συμφέροντος.

Καὶ τώρα εἶναι καιρὸς νὰ τονισθῇ ἡ ἀλήθεια, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς διαμορφώσεως τοῦ ὑπαλλήλου εἰς προσωπικότητα εἶναι ἓνα ζήτημα καὶ ἡ δίκαια διαμόρφωσις τοῦ μισθολογίου εἶναι ἄλλο ζήτημα. Ἡ ριζικὴ ἀναθεώρησις τοῦ μισθολογίου εἶναι αἴτημα ἐπιτακτικὸν στοιχείωδους δικαιοσύνης, εἶναι ἀκόμη ἢ πρό-πότεσις διὰ νὰ ζητησῇ τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους του δικαίαν καὶ εὖσυνεῖδητον ἐκπλήρωσιν τῶν καθήκοντων. Ἀλλὰ θὰ εἶναι πλάνη νὰ νομίσωμεν ὅτι μὲ μόνας τὰς μισθολογικὰς καταστάσεις θὰ ἀποκτήσωμεν τὰς προσωπικότητας ἐκείνας πού θὰ σταθοῦν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τοῦ κρατικοῦ λειτουργοῦ καὶ θὰ ἦτο ἀφελεστάτη οὐτοπία νὰ νομισθῇ ὅτι ὅσοι ὑπάλληλοι παίρνουν μεγαλύτερον μισθὸν εἶναι καὶ μεγαλύτεραι προσωπικότητες. Ὅσοι ἔζησαν μέσα εἰς τὴν διοίκησιν διεπίστωσαν τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν εἰς πολλὰς περιπτώσεις. Βλέπομεν κατωτέρους ὑπαλλήλους νὰ ζοῦν νοικοκυρεμένα καὶ τίμια καὶ νὰ ἀντιμετωπίζουν μὲ ἀξιοπρέπειαν τὰς δυσχερείας τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος. Ἀντιθέτως ὑπαλλήλους πού λόγῳ θέσεως, εἰδικότητος, προσθέτων ἀπολαυτῶν κλπ. εἶχαν ὑπερεπάρκειαν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν των, νὰ δημιουργοῦν χρέη καὶ ὑποχρεώσεις ὑπερμέτρους μὲ συνέπειαν ἀναπόφευκτον τὴν συναλλαγὴν. Ἡ ἐπαρκὴς μισθοδοσία εἶναι καθήκον ἱερὸν τοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν λύει τὸ ζήτημα. Ἡ προσωπικότης δὲν ἀποτιμᾶται, δι' αὐτὸ καὶ

(2) Οἶκον. Νῆα. Ἄρ. 31. Μάρτιος 1938. Εἰδικὴ ἔκδοσις ἀντιγραφειοκρατικῆ.

δὲν ἐξαγοράζεται.

IV

Ὁ ὑπάλληλος, ὅταν εἰσέρχεται εἰς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν, δὲν ἔρχεται ἀπὸ καμμίαν ἄλλην σφαίραν ξένην πρὸς τὸν κόσμον, εἰς τὸν ὅποιον ζῶμεν ὅλοι μας. Προέρχεται ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας μας. Δημιουργημά της εἶναι, σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς της. Τὸ στοιχεῖον «ἄνθρωπος» διαιμορφώθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν συνηθειῶν τῆς ζωῆς, τῶν σκέψεων τῆς, τῶν ἀντιλήψεων τῆς. Εἶναι τὸ δημιούργημα τῆς οἰκογενείας, τοῦ σχολείου, τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος μὲ τὰς συγχρόνους συνθήκας τῆς ζωῆς.

Ὅταν πάλιν εἰσέρχεται εἰς τὴν δημοσιοπαλληλικὴν οἰκογένειαν δέχεται καὶ ἐκεῖ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντός της, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν διαμορφώνεται τὸ «ὑπηρεσιακὸν ὄργανον». Αἱ παραδόσεις τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, αἱ ἀντιλήψεις τῆς, αἱ συνήθειαι τῆς, ἡ νοοτροπία τῆς, ἐπιδρῶν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος του, τοῦ ἥθους του. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας διαμορφώθησαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

Καὶ τὸ συμπέρασμα εἶναι ἀδιάσπαστον. Εἰς τὴν οὐσίαν του τὸ πρόβλημα τῆς διοικήσεως εἶναι πρόβλημα κοινωνικόν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι ἀνάγκη εἰς αὐτὴν τὴν κατάρτισιν τῆς κοινωνίας, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ζῆ καὶ ὄρα ὁ δημόσιος λειτουργός. Ἡ ἠθικὴ κρίσις τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ βαθυτέρα αἰτία τῆς ἠθικῆς κρίσεως τῆς διοικήσεως. Καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα, διατί δὲν ἔχομεν διοικήσιν, ἢ ἀπάντησις ἔρχεται ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν τῆς πραγματικότητος: Ἐχομεν διοικήσιν καὶ διοικήσιν ἀνταξίαν τῆς κοινωνίας, τὴν ὁποίαν ὑπηρετεῖ. Τὸ

πρόβλημα λοιπὸν τῆς διοικήσεως δὲν ἵμμορεῖ νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸ γενικώτερον πρόβλημα τῆς ἀποτυχίας τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἔρευνα εἰς τὸ κύριον ἄρθρον τὸ προηγούμενον τεύχος τῶν Ἀκτίνων (3).

Ἀπέναντι τοῦ προβλήματος αὐτοῦ ὅλοι μας παίρνομεν μίαν ἀρνητικὴν στάσιν. Κρίνομεν καὶ κατακρίνομεν ὡς νὰ μὴ εἴμεθα μέλη τῆς κοινωνίας μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ζῶμε. Πότε μᾶς πταίει τὸ Α σύστημα ὀργανώσεως, πότε τὸ Β. Πότε τὸ Α πρόσωπον πότε τὸ Β. Καὶ ἐναλλάσσονται ὅλα μὲ κινήματογραφικὴν ταχύτητα, μὲ κίνητρον μᾶλλον τὴν ἱκανοποίησιν φιλοδοξίῶν παρὰ τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ.

Ὅλοι μας περιμένομεν τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη περισσότερον ὅλοι μας θέλωμεν τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως ὑπὸ ἓνα ὁμοῦ δρον, ἡμεῖς νὰ μείνωμεν οἱ ἴδιοι, νὰ μὴ θυσιάσωμεν τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας.

V

Ἡ Διοίκησις ἔχει τὸ μερίδιόν της εἰς τὴν εὐθύνην διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα τῆς κοινωνίας. Ἐπέδρασεν, ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια, σημαντικῶς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἠθῶν. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν ἀνήκει καὶ τὸ ξεκίνημα διὰ τὴν ἀνακαίνισιν. Διὰ τὴν ἠθικὴν ἀναρρωσιν τοῦ Ἐθνους. Αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἐλησιμώνησεν ἡ κοινωνία, ἔβγαλεν ἀπὸ μέσα της κάθε ἠθικὴν ἔννοιαν καὶ διέδωκε τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνευθύνου. Καὶ τὴν ὑπεύθυνον θέσιν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων πρέπει κατὰ πρῶτον λόγον νὰ πάρῃ ὁ δημόσιος ὑπάλληλος, λόγῳ τῆς κοινωνικῆς ἀποστο-

(3) Π. Μελίτη: Τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας. Ἀκτίνες εἰς 1946 σ. 257.

λῆς εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἀνυψώνει τὸ ἄξιωμα.

Καὶ ἀμέσως προβάλλει τὸ ζήτημα. Ποῖος θὰ βγάλῃ τὸν ὑπάλληλον ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς καθρότητος εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει περιέλθει; Ποῖος θὰ τὴν δώσῃ τὴν δύναμιν νὰ ἐπανεῦρῃ τὴν θέσιν του μέσα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν; Ποῖα δύναμις θὰ τοῦ διευρύνῃ τοὺς ὀρίζοντας τῆς κοινωνικῆς του ἀποστολῆς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἑλῶν τῶν ἱκανοτήτων του διὰ μίαν δημιουργικὴν ἐργασίαν; Ποῖος θὰ τὸν ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν ὠραῖον ἀγῶνα διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ περιβάλλοντός του; Ποῖος ἀκόμη θὰ ἠμπορέσῃ νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων του; Ποῖα δύναμις εἶναι ἱκανὴ νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ ἐλαττώματα ποὺ μακρὰ κακὰ συνήθειαι ἐπεσώρευσαν εἰς τὸ δημοσιοϋπαλληλικὸν σῶμα; Ἐκ τῆς ἀναδλητικότητος, τὴν εὐθυνοφοβίαν, τὴν ἀδουλίαν, τὴν κακομεταχείρισιν τοῦ πολίτου, τὴν ἔλλειψιν πρωτοβουλίας, τὸ ἀπροσέλαστον, τὴν ὑπερπροσῆλωσιν εἰς τὸν τύπον, τὴν ἀποξένωσιν του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς; (4).

(4) Τὸ πρόβλημα αὐτό, σημειωτέον, δὲν εἶναι Ἑλληνικόν εἶναι παγκόσμιον. Καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἐπιτροπὴν ποὺ συνεστήθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ νὰ μελετήσῃ τὸ ζήτημα τοῦ καταρτισμοῦ δημοσίων ὑπαλλήλων, εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς ποὺ ὑέβουλε πρὸς διατίσιν κατέβηεν εἰς κριτικὴν ποὺ δείχνει πόσῃ γενικότητά φημι φανίζει τὸ φαινόμενον τὸ ὅλοιον μᾶς ἀπα-

Χρειάζεται κάποια δύναμις ποὺ νὰ εἰσχωρήσῃ βαθειὰ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπαλλήλου καὶ νὰ τὸν ἀνακαινίσῃ. Καὶ ἡ δύναμις αὕτη εἶναι ἡ δύναμις τοῦ πνεύματος. Αὕτη μόνη εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀνακαινίσῃ τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ὑπαλλήλου, καὶ νὰ τὸν ἀνυψώσῃ ἀπὸ τὴν μετριότητα τοῦ μισθωτοῦ εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ ὑπευθύνου κοινωνικοῦ παράγοντος. Αὕτης τῆς δυνάμεως καλοῦνται νὰ γίνουσι φόροι καὶ ἀγωγοὶ οἱ κρατικοὶ μας λειτουργοὶ καὶ νὰ ἐργασθῶν, νὰ ἀνακαινίσουσι καὶ τὴν κοινωνίαν μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν καὶ ἀσκοῦν τὴν ἐπίδρασιν.

Ποῖος ἀρνεῖται ὅτι τὸ ἔργον εἶναι σκληρὸν καὶ δύσκολον; Ἀλλὰ ἐκείνος ποὺ ξεκινᾷ δι' ἓνα τόσον μεγάλον ἰδανικόν γίνεται μεγάλος. Ὅταν ὁ ὑπάλληλος πεισθῇ ὅτι ὁ μοναδικὸς δρόμος ποὺ ἔχει νὰ ἀκολουθήσῃ εἶναι ὁ δρόμος ποὺ φωτίζεται ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν προσανατολισμὸν καὶ ὅταν ἀκόμη ἀντιληφθῇ ὅτι ἡ πρωτοπορεία ἀνήκει εἰς αὐτόν, τότε δὲν ἀπομένει παρά τὸ ξεκίνημα. Τὸ ξεκίνημα τοῦ καθενός μας. Τὸ ξεκίνημα διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς κοινωνίας μας. Τότε καὶ τὸ πρόβλημα τῆς διοικήσεως θὰ εὕρῃ τὸν δρόμον τῆς λύσεώς του.

N. ΚΑΛΙΚΡΑΤΗΣ

σχολεῖ. The: Report of the Committee on the Training of Civil Servants 1944.

ΟΜΑΔΙΚΗ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ;

Φυλετική αυτοκτονία; είναι ο τίτλος του βιβλίου του McCleary (1), βιβλίου που είδε τη δημοσιότητα το 1945 και δίνει καινούργιες πληροφορίες επάνω στο βασικό ζήτημα της ελαττώσεως του αριθμού των γεννήσεων, ζήτημα που απασχολεί τους συγχρόνους κοινωνιολόγους, χωρίς ακόμα να έχη βρῆ τη λύση του.

Το βασικό αυτό κοινωνικό θέμα στάθηκε άφορμή σε πολλούς πνευματικούς ανθρώπους (2) να δείξουν τον μεγάλο κίνδυνο που προβάλλει για τον Δυτικό πολιτισμό.

Σήμερα βέβαια ύστερα από τον τρομακτικό πόλεμο που περάσαμε αρχίζει το πρόβλημα αυτό να αντιμετωπίζεται κατά ένα διαφορετικό τρόπο. Ο McCleary θέτει το εξής ερώτημα: Αυτή η στέρσις είναι μιά παραστική φάσις ή έχει συνδεθῆ πιά με τον Δυτικό πολιτισμό και προσρίζεται να γίνῃ ἡ αἰτία τῆς παρακμῆς και τοῦ θανάτου του;

Το χαρακτηριστικό του Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, γράφει ὁ McCleary, εἶναι ἡ ἐπιδιώξις τῆς εὐτυχίας πάνω στήν ὁποία ὕστερα ἀπό ἕνα μακροχρόνιο ἀγῶνα βγήκε νικήτρια ἡ ἀνθρώπινη εὐφυΐα καί ἐπιμονή. Ὁ λιμός δὲν ὑπάρχει πιά σέ εἰρηνικά χρόνια με τίς νέες μεθόδους καλλιέργειας καί τήν ἀνάπτυξι τῶν μεταφορῶν, τὰ διάφορα λοιμώδη νοσήματα ἔχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξαφανισθῆ.

(1) G. F. McCleary, Race Suicide, George Allen and Unwin Ltd, London 1945.

(2) Βλ. τὴ διαφωτιστικωτάτη μελέτη σὲ ἑλληνικά «Τὸ ζήτημα τῆς τεκνογονίας» ἀπὸ Σ. Παλακόστα, Ἀθήναι 1933.

Γενικά ὁ ἄνθρωπος κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ πολλές ἀνέσεις, πού δὲν ἴμποροῦσε νὰ τίς φαντασθῆ πρῖν.

Μέσα ὅμως σ' ἕναν τέτοιο πολιτισμό, πού ἔγιναν τόσα γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ μακροζωία, νὰ κτυπηθοῦν οἱ ἀρρώστιες καί νὰ ἐξυψωθῆ τὸ κοινωνικὸ ἐπίπεδο, ἀξήθησε καταπληκτικά ἡ θεληματικὴ στέρσις. Τὰ τελευταία ἐξήντα χρόνια, ἡ ἀναλογία τῶν γεννήσεων ἐπεσε σὲ πολλές χώρες καί αὐτὴ ἡ πτώσις ἐξακολουθεῖ. Τὸ περίεργο μάλιστα εἶναι ὅτι τὸν περιορισμὸ τῶν γεννήσεων ἀκολουθοῦν οἰκογένειες πού ἔχουν ἐξαιρετικὴ ὀικονομικὴ εὐχέρεια, μόρφωσι καί τίς ἀνέσεις πού τοὺς προσφέρει ὁ πολιτισμὸς μας. Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφεὺς ἐξετάζει τὴ δύναμι πού ἐμποδίζει τὴ ζωὴ, τὴν ἐξάπλωσι τῆς καί τίς συνέπειες μῆς μεγαλύτερης ἐξαπλώσεώς τῆς.

Πολλοὶ γράφει-προσπάθησαν νὰ ἀποδώσουν τὴ μείωσι τῆς ἀναλογίας τῶν γεννήσεων στὴ διεθνῆ ἀστάθεια, στὸν πόλεμο τοῦ 1914-18 καί στὴν ἐξάπλωσι τῆς ἀνεργίας πού ἐπακολούθησε. Ἡ στατιστικὴ ὅμως δείχνει, ὅτι πρῖν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ πού ἔφερε ὁ πόλεμος στὸν κόσμον, ὑπῆρχαν δέκα ἐννέα χώρες τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, στὶς ὁποῖες ἡ ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγὴ εἶχε πέσει κάτω ἀπὸ τὸν ἀπαιτούμενον ἀριθμὸ γιὰ μιά σταθερότητα τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ περισσότερες ἀπ' αὐτὲς τίς χώρες ἦταν ἐκεῖνες πού εἶχανε κάνει τὴ μεγαλύτερη πρόοδο στὴν τεχνικὴ ἐκπαίδευσι, στὴν οἰκονομικὴ εὐημερία καί στὴν ὕλικὴ ἀνεσι.

Στὴν ἐρευνά του ὁ συγγραφεὺς, γιὰ νὰ βρῆ τοὺς παράγοντας πού συνετέλεσαν

στή μείωση της αναλογίας των γεννήσεων, αναφέρει τη σχολή που θεωρεί ότι μερικά άφανη βιολογικά μειονεκτήματα της λειτουργίας της αναπαραγωγής, που οφείλονται στην αύξηση της νοήσεως του πληθυσμού, συντελούν στη στειρότητα. "Άλλοι υποστηρίζουν ότι η πτώσις των γεννήσεων οφείλεται σε άκαθορίστους βιολογικούς παράγοντας οι οποίοι δρουν κατά ένα μυστηριώδη τρόπο, όταν ο πληθυσμός φθάσει σε ώριση πυκνότητα. Τό γεγονός όμως ότι χώρες άραιο κατοικημένες όπως ή Αυστραλία και ή Νέα Ζηλανδία συμπεριλαμβάνονται σ' αυτές που μειώνεται ή αναλογία του πληθυσμού, άρχει για να αντικρούση την άποψη αυτή. Έπίσης ό σ. θεωρεί ότι δέν μπορούμε να άποδώσουμε την αίτία σε άλλαγές της θρέψης.

Σε όλες αυτές τις θεωρίες βρίσκεται ένα κοινό σημείο-ότι τό μέγεθος του πληθυσμού θεωρείται σαν ένας αυτορρυθμιζόμενος μηχανισμός, προικισμένος από τη φύσι με τη δυνατότητα να προλαμβάνη την αύξηση ή μείωση της ανθρώπινης.

Τό βέβαιο όμως είναι ότι οι ειδικόι συμφωνούν πως ή πτώσις των γεννήσεων είναι θεληματική. Αναφέρει την Έδρυσι, σε διάφορες χώρες, κλινικών για να έλέγχουν τις γεννήσεις και τις διάφορες μεθόδους που έχρησιμοποιήθηκαν και έπροπαγανδίσθηκαν σαν κάτι τό νέο.

Μερικοί συγγραφείς θεωρούν τη μείωση των γεννήσεων σαν ένα σύμπτωμα βιολογικής παρακμής των έθνών. Ο McCleary άπορρίπτει αυτόν τον ισχυρισμό, γιατί άνάμεσα στα έθνη που παρουσιάζεται αυτό τό φαινόμενο είναι και λαοί νέοι που βρίσκονται σε μεγάλη άκμή. Έδώ αναφέρεται ή θεωρία του Dumont που θεωρεί την πτώσι των γεννήσεων σαν την κυριώτερη συνέπεια μιας «τοξικής άρχης» που προσβάλλει τις κοινωνίες. Η έλάττωσι των γεννήσεων έχει

τήν άρχή της στην αντίληψη εκείνων που θεωρούν τό άτομο έντελώς μόνο, σαν κάτι που πρέπει να ένδιαφέρεται μόνο για τον έαυτό του. Η αντίληψις αυτή φυσικά χαλαρώνει τους δεσμούς που ένώνουν την οικογένεια.

Τό έργο του Dumont είναι πολύ σημαντικό κι' αν ίσως δέν μπορεί να δώσει μία πλήρη εξήγησι του πολυπλόκου αυτού φαινομένου, άποτελεί όμως την πληρέστερη και συστηματικώτερη προσπάθεια έρμηγείας του και ό καθένας μας σήμερα βρίσκει πλήθος γεγονότων που την υποστηρίζουν.

Ο σύγχρονος κόσμος ζητάει την έγωιστική «άσφάλεια» και όσο αυτή έξασφαλιζεται τόσο αύξάνει ή επιθυμία της διασκεδάσεως και ή αναζήτησις των ανέσεων.

Τή στιγμή που έξοδεύονται μεγάλα ποσά για να πείσουν τον κόσμο, ότι θα γίνη εύτυχημένος με πράγματα που ποτέ δέν έπεθύμησε, κανείς δέν έξοδεύει κάτι για να πη ότι τά παιδιά μπορούν να φέρουν εύτυχία στο σπίτι και ότι ένα άνδρόγυνο που μένει θεληματικά χωρίς παιδιά μπορεί να χάνη μερικά από τά πολυτιμώτερα πράγματα που του προσφέρει ή ζωή.

Σήμερα μιά μεγάλη μερίδα ζητάει μιά μόνιμη οικονομική θέση για τον ίδιο λόγο που ζητάει μιά μικρή οικογένεια' θέλει να άποφυγή τις άνησυχίες. Η πρόοδος στην «εύτυχία» συνοδεύθηκε από πρόοδο σε σχεδιασμένη στειρώσι.

Υπάρχουν βέβαια και τά άνδρόγυνα που θέλουν οικογένειες, που βρίσκουν χαρά και εύτυχία στην οικογενειακή ζωή, αλλά αυτά είναι σπάνια. Τό άξιοσημείωτο είναι ότι ό άμερικανικός λαός, ένας λαός με μεγάλη ενεργητικότητα, θα άρχισή να έλαττώνεται' οι νέες χώρες που έδειξαν στην άρχή μεγάλη γονιμότητα ακολουθούν σήμερα τον ίδιο όρόμο με τις παλαιές.

Ἄφου ἐξήτασε ὁ McCleary τὴν ποσότητα τοῦ πληθυσμοῦ ἐξετάζει καὶ τὴν ποιότητα. Ἀποκρούει τὴν ἀποψὶ τῶν ὑγειονολόγων ὅτι τὰ παιδιά αὐτῶν ποὺ ἔχουν μεγάλα εἰσοδήματα καὶ εἶναι πρὸ μορφωμένοι ἔχουν μεγαλύτερα διανοητικὰ πλεονεκτήματα καὶ σημειώνει ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ ὑφείλεται, κατὰ μέγα μέρος, στὴν ἐργασία ἀναριθμητῶν φτωχῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης.

Παραδέχεται βέβαια τὴν εὐεργετικὴ ἐπίδρασι ἐνὸς ἀνεπτυγμένου περιβάλλοντος καὶ ἐλπίζει ὅτι οἱ δυνατότητες ποὺ παρέχονται σήμερα στὰ παιδιά ὄλων τῶν τάξεων θὰ ἀποδώσουν πολλά.

Σὲ πολλές εὐρωπαϊκῆς χώρες δὲν ἔγινε βέβαια δεκτὴ ἡ πτώσις τῶν γεννήσεων κάτω ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ μιὰ σταθερὴ ἀνανέωσι τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐλήφθησαν μέτρα γιὰ νὰ κτυπηθῆ τὸ κακό. Τὰ μέτρα ὅμως αὐτὰ ποὺ ἀπέδωσαν στὸ πῶς τὸ κράτος θὰ μπορέσῃ νὰ παρατάξῃ περισσότερους στρατιῶτες γιὰ σωβινιστικούς σκοπούς, ὅπως ἔγινε στὴ Γερμανία καὶ τὴν Ἰταλία, χωρὶς κανένα σεβασμὸ στὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, δὲν μποροῦσαν βέβαια νὰ ὀδηγήθουν σὲ καμμιά λύσι. Ἀντίθετα ἐμπέρεψαν τὸ ζήτημα περισσότερο ριχνοντας πολὺ σκοτάδι σ' ἓνα τόσο σοβαρὸ κοινωνικὸ ζήτημα.

Τελειώνοντας τὴ μελέτη τοῦ ὁ σ. προτείνει νὰ ἐνθαρρυνθῆ ἡ ἔρευνα γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ δημιουργηθῆ μιὰ ἀνεπτυγμένη κοινὴ γνώμη στὰ ζητήματα αὐτά.

Τὸ βιβλίον τελειώνει μὲ τὸ τέλος τῆς ἐκθέσεως τῆς σουηδικῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ λέει: «Ἕνας λαός, ἓνα ἔθνος, σήμερα, ὅπως καὶ στὸ παρελθόν, δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιζήσῃ καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἀνθρωπότητα χωρὶς πιστεῖ γιὰ τὸ μέλλον καὶ τὴν τελικὴ νίκη τῶν δυνάμεων τοῦ καλοῦ». Καὶ ὁ συγ-

γραφεὺς κλείνει μὲ τὴν ἀποψὶ, ὅτι χρειάζεται γιὰ τὴν νίκη σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ἡ πίστις στὸ μέλλον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Στὸ πρῶτο μέρος, τὸ βιβλίον τοῦ McCleary εἶναι ἀξιο πολλῆς προσοχῆς. Χωρὶς περιφράσεις ἀναφέρει τοὺς κινδύνους ποὺ ἀπειλοῦν τὸν Δυτικὸ κόσμον, ἂν ὁ περιορισμὸς τῶν γεννήσεων ἐξακολουθήσῃ καὶ ἀνασχευάζει τίς διαφορῆς θεωρίαις ποὺ προσπάθησαν νὰ στηρίξουν τὴν καταστρεπτικὴ αὐτὴ προπαγάνδα. Τὰ συμπεράσματα βγαίνουν ἀπὸ στατιστικὰ καὶ ἱστορικὰ δεδομένα καὶ ἡ ἀντικειμενικότης ποὺ διακρίνει τὸν συγγραφεὴ πείθει ἀπόλυτα αὐτὸν ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ προσέξῃ τὰ ἐπιχειρήματά του.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ χριστιανικὴ πένα. Ἰσα-ἰσα, ὁ συγγραφεὺς του μὲ ἐπιμονὴ χαρακτηριστικὴ ἀποφεύγει καὶ μιὰ λέξι ἀκόμα ν' ἀναφέρῃ γιὰ τὴ χριστιανικὴ ἀποψὶ, σὲ τρόπο, ποὺ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πῆ, πῶς στὸ βιβλίον αὐτὸ φανερώναται δυσμένεια, ἴσως καὶ κάποια ἐχθρότητα, πρὸς τὴν χριστιανικὴ θεωρία. Μ' αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ δυσμένεια κι' ἐχθρότητα μᾶς κάνει τὸ βιβλίον ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τοῦ πολύτιμο. Δείχνει, πῶς καὶ στὸ ἀντιχριστιανικὸ στρατόπεδο πιά ἀρχίζει ν' ἀναγνωρίζεται, πόσο ἐγκληματικὴ ἦταν ἡ ἐκστρατεία ποὺ εἶχε γίνῃ (στ' ὄνομα τῶν «νέων» ἰδεῶν) γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῶν γεννήσεων, πόσο σωστὴ ἦταν ἡ γραμμὴ, ποὺ ἀνέκαθεν εἶχε χαράξει ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία πάνω στὸ ζωτικώτατο τοῦτο θέμα.

Καὶ εἶναι, ἀλήθεια, ἡ ἀναγνώρισι αὐτῆ, ἓνα ἀπὸ τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν, ποὺ δείχνουν τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας ὅπως τὸ βλέπει ξεκάθαρα τὸ χριστιανικὸ μάτι καὶ μόνο αὐτό (β).

TATIANA ΡΟΥΦΟΥ

(β) Πρὸβλ. Π. Μελίτη: «Τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας» στὸ προηγουμένον τεῦχος τῶν Ἀκτινῶν.

Η ΦΩΛΗΑ ΜΙΑΣ ΚΑΡΔΕΡΙΝΑΣ

(ΔΙΗΓΗΜΑ)

Ένα πρωί του καλοκαιριού, μία γυναίκα με παραγμένη καρδιά έφυγε για το δάσος. Όταν γύρισε, ύστερα από λίγες ώρες, η καρδιά της ήταν άλαφριά και ειρηνική. Βέβαια, στο δάσος θα συνάντησε τις πρώτες ανθισμένες φούντες της αγράμπελης κι' άκόμα η εικόνα απ' τ' άγριο αγιόκλημα κάπως θα τη συγκίνησε, όσο κι' αν την είχαν κυκλώσει οι έννοιες. Μά ίσως να μην έφτανε αυτό, ούτε κι' η μεγάλη σιωπή που μέσα της ανάπνεαν τ' έλατα και πηγαίνονταν οι πεταλούδες κι' οι μέλισσες, αν δε συναντούσε κάτι άλλο που την έκανε αλήθεια... Καλύτερα όμως ν' άκολουθήσουμε βήμα βήμα την Άννα γιατί, αν όνομάζαμε έτσι άπτόμας εκείνο τ' όνομα που στάθηκε άρκετό ν' ξαναφέρει στον ίσιο της δρόμο μία παραστρατημένη καρδιά, θα φαινόταν τίλεια άπίστευτο. Όποιος τ' άκουγε, με τ' όνομα του θα σήκωνε τους ώμους, ή κι' αν τύχει και τ' άδίαζε, θα έκλεινε τ' όβιβλίο: «και καλύτερα θ' άσκεφόταν» ν' άπάρω ν' άδιαβάσω την Κακκιοσκουφίτσα...».

Η Άννα ξεκίνησε πρωί. Δέν είχε κοιμηθεί καλά τ' όνχτα και με την αύγη σηκώθηκε. Ό άντρας της κοιμόταν άκόμα βαθείά. Πατώντας στις μύτες για ν' άμην τον ζυμνήσει, βγήκε στον ήλιο κι' από κει πήρε τ' όδρομό για τ' ό δάσος. Περπατούσε μέσα στη δροσιά και η ήσυχία της έξοχής τη βάραινε περισσότερο, αύξαινε τ' ό μελαγχολία της. Και ν' άγύριζε όμως πίσω, ήταν άκόμα χειρότερα. Φοβόταν, φοβόταν πολύ και, μαζί με τ' ό φόβο, μ' άόριστη τύψη την ένοχλούσε. Στην πραγματικότητα, δεν είχε ούτε λόγο ν' άφοβάται όπως νόμιζε-ούτε λόγο ν' άχη τύψις. Ποιός μπορεί εν τούτοις ν' άφεύγη κάποτε τις μυστικές άναθέσεις της ψυχής που μάς κρατάν φυλακισμένους; Κι' η Άννα ούτε καν πάσκιζε ν' άλευθερωθ' άπ' την τυραννία αλλά, άπεναντίας, όπως προχωρούσε βαθύτερα κά-

τω άπ' τ' άδέντρα, τόσο και περισσότερο στερεωνόταν στην καρδιά της η λύπη. Κι' άς πάσκιζαν οι άγριόμνεντες ν' άχύσουν όλη την εικόνα τους στα δ' ήματά της-κι' αυτά τ' όσα λουλούδια του δάσους, άς τ' άσπρωχε ένα άνεπαίσθητο άεράκι καταπάνω στ' άσπρα της χέρια... Τ' άσπρα χέρια δεν είχαν σκψη. Άφηρημένα άγγίζαν τ' άλεπτότατα πέταλα και τ' ή φωνή του κόκκου που έρχόταν από πολύ μακριά, δεν την χαιρετούσε κανένα χαμόγελο. Όλη η ζωή κι' η σκέψη είχαν μαζευτ' ή μέσα-στο πονεμένο μέρος της καρδιάς που λαχταρούσε ν' άμτώση μ' ά που δεν τ' άφινε η άγριεμένη θέληση.

Κρίμα! Ήταν τόσο λιγνές οι κορφοϋλες των μικρών έλατιών που ζεπετιόνταν ίσια πάνω. Και θα ήταν μεγάλη χαρά ν' άμπαρούσε η Άννα κάτι ν' άδη, κάτι ν' άκούση άπ' τ' ό πραινό του καλοκαιριού στο δάσος. Χωριστά που τ' ό ρόζ άγριοτριαντάφυλλα σκάλωναν παντού κι' ένας άνίδεος μπορούσε ν' άνομίση ότι άνθιζαν οι φτέρες ή κι' αύτ' ά τ' ό έλατα. Τ' ό έλατα όμως είχαν π' ά τινάξει τον άνθό τους και τώρα τ' ό στόλιζαν οι σταγόνες τις ρετσίνας' άθόρυβα γλυστρούσαν και σχημάτιζαν φωτεινές γραμμές. Έτσι θάπρεπε κι' η Άννα ν' άχύση δάκρυα... Μά η Άννα δεν ήθ' έλε γιατί δε θάταν λογικό κι' ήθ' έλε ν' άμείνη πάντα μ' ά θετική γυναίκα που ν' άθαυμάζουν όλοι την τετράγωνη σκέψη και τ' ό πρακτικό μωλό της. Καμιά φορά όμως τ' ά δάκρυα... Στολίζον. Ίσως και ν' ά χαράζον βαθείά, ν' ά χαράζον σαν τ' ό σκληρό διαμάντι.

Τότε, ένα μικρό πουλί πέταξε μπροστά της. Η Άννα δεν τ' ό είδε. Τ' ό μικρό πουλί ήταν μ' ά καρδερίνα. Είχε λίγο κόκκινο, λίγο άσπρο, λίγο καφετί, ένα τετράστιχο χαράς που πετούσε μ' όρθάνοιχτα φτερά.

Η Άννα είχε κοιραστή και κάθισε. Κι' η καρδερίνα πήγαινε κι' έρχότανε, πήγαινε κι' έρχότανε, όσπου την πήρε επί τέλους

τὸ μάτι τῆς Ἄνας. Τὴν ἀκολούθησε μηχανικά στὴν ἀρχὴ κι' ὕστερα, τὸ μάτι ἀρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται. Κι' ἡ Ἄνα εἶπε δυνατά.

—Μὰ τί κάνει αὐτὸ τὸ πουλί; Πάει κι' ἔρχεται—πάει κι' ἔρχεται... Μὲ ζάλισε.

Τώρα, ἔπρεπε νὰ ξερῆ ἡ Ἄνα ὅτι τὸ πουλί, γιὰ νὰ πηγαίνουερχεται μὲ τέτοιο τρόπο, κάπου ἐκεῖ κοντὰ πρέπει νὰ εἶχε τὴ φωλιὰ του. Ποιὸς ὁμως ἀπὸ μᾶς ἔδωσε ποτὲ μεγάλη σημασίαν στὴ ζωὴ καὶ ὅτις συνήθειες μιὰς καρδερίνας καὶ ποίος ἔλαβε τὸν κόπο νὰ ξεκινήσῃ γιὰ νὰ ἐπισκεφθῆ τὴ φωλιὰ τοῦ πουλιοῦ αὐτοῦ τῆς ἀνοίξε; Ἐνας μεγάλος τραγουδιστής, εἶν' ἕνας μεγάλος τραγουδιστής. Οἱ κυρίες βάζουν ἐπίσημα φορέματα κι' οἱ κύριοι κολλαριστοὺς γιαννάδες γιὰ νὰ πᾶνε στὸ ρεσ-τάλ. Ἐμεῖς ὁμως ξεκινήσαμε ποτὲ μὲ τὰ παιδιὰ καὶ τὴ γυναῖκα μας γιὰ ν' ἀκούσουμε στὸ δάσος τὴν καρδερίνα; Τίτεια συνηθισμὸν νὰ πράματα! Τώρα, ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν πρόκειται καὶ γιὰ τόσο συνηθισμένα πράματα γιὰτὶ δὲ βλέπουμε συχνὰ μέσα στὴν πόλιν τίς καρδερίνες νὰ πετᾶν δεξιά κι' ἀριστερά οὔτε κι' ἀκούμε κάθε μέρα, στὸ θύρωθὸ τῆς ἐξάδμησῃς καὶ τῆς μοτοσυκλέττας, τὸ κελᾶδημά τους. Οὔτε κι' ἡ Ἄνα εἶχε προσέξει ποτὲ τί μπορεῖ νὰ εἶναι μιὰ καρδερίνα καὶ πὼς βαφτίζει τίς νόστες τῆς, πρὶν τίς πετάξῃ, σὲ κρύσταλλα νερά. Τώρα, ἀναγκάστηκε νὰ προσέξῃ. Σηκώθηκε καὶ προχώρησε ὡς τὸ μέρος ἐκεῖνο πού κάθε φορὰ χανόταν τὸ πουλί. Φορρατ! ἡ καρδερίνα πεταξε μ' ὀρμη μπροστά τῆς κι' ἡ Ἄνα τρόμαξε. Ὑστερα, χαμογέλασε μὲ τὴν ἴδια τῆς τὴ δειλία, τὸ πρῶτο χαμόγελο ἀπὸ πολλὰς μέρας. Παραμέρισε λίγο τοὺς βᾶτους. Πάνω στὰ μικρὰ ἄσπρα λουλούδια βρισκόταν μιὰ φωλιὰ καὶ μ' ἡ σὰ τῆς σάλευσε τ' ἄσπρα τῶσα-δὰ πολυάκρια χωρὶς φτερά καὶ μ' ὀρθά-νοιχτα ράμφη, κάτι τρομακτικὰ ράμφη.

—Οὐ, τί ἄσκημα! Ἐκανε ἡ Ἄνα.

Ἡ καρδερίνα γύριζε πάλι. Ἡ Ἄνα τραβήχτηκε λίγο γιὰ νὰ μὴν τὴν τρομάξῃ. Ἡ καρδερίνα δὲν φοβόταν. Ὁρμησε στὴ φωλιὰ κι' ἀπ' τὸ ράμφος τῆς μοίρασε τὴ λεία στὰ τέσσερα πουλάκια. Κι' ὕστερα ἔφυγε πάλι καὶ πάλι γύρισε. Ἡ Ἄνα στεκόταν ἀκίνητη καὶ κάθε πού γύριζε ἡ καρδερίνα, τὰ μάτια τῆς σκοτεινιάζαν κι' ἐκεῖ πού ἔλεγες ὅτι πήγαινε λίγο νὰ τὴν ἀφήσῃ ἡ λύπη—τώρα ἡ λύπη ἔμοιαζε νάχῃ γίνεῃ ἄβυσσος. Ἡ καρδιά τῆς χτυποῦσε δυνατά. Μ.σα στὰ δάχτυλά τῆς ἔτριβε, ὅλο

ἔτριβε λίγα ἄσπρα πέταλα. Καὶ κύτταζε τὸ πουλί καὶ κύτταζε τὴ φωλιὰ σὰ νὰ βλεπε γραμμένο ἐκεῖ μπροστὰ τὸ θάνατό τῆς. Γιατὶ ἡ ἄλλη ζωὴ πού ἀπ' τὴ δικὴ τῆς σάρκα κι' ἀπ' τὸ αἷμα τῆς θαναίετο γιὰ νὰ αὐξήσῃ—νὰ σχηματίσῃ ἕνα ἀκόμα ἀνθρώπινο σῶμα, σκῆνωμα καινούργιας ψυχῆ—νόμιζε ἡ Ἄνα ὅτι μιγᾶνε ἀπέρριστα μέσα τῆς. Πὼς θὰ ἦταν δυνατό νὰ τὴν ξεριζώσῃ ἀπ' τὰ σπλάγχνα τῆς, τὴν ἄλλη αὐτὴ ζωὴ πού βλάστανε πάνω στὴ δικιά τῆς καὶ πού δὲν τὴν ἤθελε, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, δὲν τὴν ἤθελε! Κι' εἶχε πάρει τὴν ἀπόφαση νὰ τὴν ξεριζώσῃ καὶ θὰ τὴν ξεριζώνει. Κύτταζε τὴ φωλιὰ... Κύτταζε τὴν καρδερίνα...

Ξαφνικά, ἕνας μικρὸς θύρωθος τὴν ἔκανε νὰ γυρίσῃ τὰ μάτια. Ἐνα πρᾶσινο φίδι προχωροῦσε αὐρτὸ ἀπ' τὴ ρίζα τοῦ βᾶτου ἴσα πάνω στὴ φωλιὰ. Ἡ καρδιά τῆς σταμάτησε ἕνα λεπτὸ νὰ χτυπᾷ, τὸ αἷμα ἔγινε πάχος στὶς φλ βες τῆς. Τὰ χέρια τῆς ἀνοίξαν καὶ τ' ἄσπρα πέταλα πού ἔτριβε τὴσιν ὄρα πέσανε μαραμένα στὸ χῶμα. Τὴν ἴδια στιγμή ἐρχόταν πάλι ἡ καρδερίνα. Ἀπ' τὸ ράμφος τῆς κρεμόταν ἕνα τεράστιο σκουλήκι. Ὁρμησε στὴ φωλιὰ κι' ἀπ' νὰ γεμίσῃ μὲ χαρούμ'ινα τιτιθίσματα τὰ ἄπληστα στόματα, ἀνοίξε τὰ φτερά τῆς καὶ σκέπασε τὰ πουλάκια τῆς. Καὶ φώναζε—φώναζε νὰ σοῦ σπαράξῃ τὴν καρδιά. Τὰ μάτια τῆς ἔμεναν στῆλωμένα στὰ κακὰ μάτια τοῦ φιδιοῦ. Ἡ Ἄνα δὲ μπορούσε ν' ἀνθεξῆ ἄλλο. Ἐνοιωθε τὸ πρόσωπό τῆς στεγνὸ, τὰ χέρια τῆς κοκκαλιασμένα, ὀλόκληρο τὸ σῶμα τῆς τετωμένο δὲν σπᾶση. Ἡ καρδερίνα σπαρταροῦσε ὀλόκληρη πάνω στὴ φωλιὰ τῆς καὶ τ' ἀνοίγει τὰ φτερά τῆς—τ' ἀνοίγει... ἦταν ἡ μόνη τῆς ἐλπίδα. Ἡ Ἄνα ἐσφιγγε στὰ χέρια τῆς μιὰ πέτρα. Πὼς θὰ τολμοῦσε; Κινδύνει νὰ μὴν πετύχῃ καὶ νὰ γυρίσῃ τὸ φίδι καταπάνω τῆς. Τ' ἦταν μιὰ φωλιὰ ἀπὸ ἄφτερα πουλάκια λιγώτερη μέσα στὸ μεγάλο δάσος; Χιλιάδες φωλιές—χιλιάδες πουλιά—πρῶτη φορὰ σκεπτόταν πόσα πουλιά μπορούσαν νὰ εἶναι μέσα στὸ δάσος. Κύτταζε πίσω τῆς. Τὸ μονοπάτι ἀνοίγοταν σκεπασμένο μὲ χλόη—στὶς ἄκρες τοῦ ἀθίχου κίτρινες μαργαριτῆς. Θὰ γλυστροῦσε σιγά κι' ὅταν θὰ εἶχε κάνει λίγα βήματα, θὰ ξεχνόυσε καὶ καρδερίνα καὶ φωλιὰ. Ἡ πέτρα πού κρατοῦσε στὰ χέρια τῆς ἔπεσε μ' ὀρμη πάνω στὸ φίδι. Τὸ φίδι σπάρραξε. Ἐορῆξε κι' ἄλλες πέτρες, ἡ Ἄνα, πολλὰς. Τὸ φίδι ἔμεινε ἀκίνητο, κομματιασμένο. Μ' ἕνα χαρού-

μενο τιτίβισμα, ή καρδερίνα άρχισε πάλι τή δουλειά της. Κι' ή Άνω πήρε τὸ μονοπάτι πού στήν άκρη του άνθιζαν κίτρινες μαργαρίτες. Τὸ πονεμένο εκείνο μέρος τής καρδιάς μάτωνε ἐπὶ τέλους. Ἡ άγρια θελήση λύγιζε. Τέσσερα μικρά πουλιά, άφτερα κι' άπάσια στήν όψη! Τά είχε σώσει άπ' τὸ θάνατο. Γιατί; Κύτταζε γύρω της. Για ν' άνοίξουν τὰ φτερά τους ένα πρωϊ τὸ καλοκαιριού-νά κουνηθοῦν στή λεπτότερη κορφοῦλα-νά κατεβθοῦν στήν άκρη τοῦ νεροθ καί νὰ ξεδιψάσουν με λίγες σταγόνες. Σήκωσε τοὺς ώμους. Κινδύνεψε ή ίδια καί σὲ λίγη ώρα μπορεί ένα δεύτερο φίδι...

Ἐτοῦτο όμως ενοιώθε ότι ήταν ή επιφάνεια μόνο τής σκέψης της-τὸ πρακτικὸ μυσλὸ. Κάτι άλλο σάλευε βαθύτερα. Κάτι στερεωνόταν τώρα εκεί άκριβὰς πὸ γλυστορούσε κι' έφυγε ή λύπη. Σταμάτησε άπότομα σά νὰ είχε καρφωθῆ στή θέση της. Τὸ έγκλημα πὸ είχε συντελεστῆ αὐτὲς τὲς μέρες άκέραιο στή θ λησῆ της έδειχνε γυμνή τή μορφή της. Κύτταζε τή βέρα της. Είχε σταθῆ ως τώρα μιὰ τίμια γυναίκα κι' ήταν περήφανη γιὰ τὸ χρυσὸ της δαχτυλίδι. Τί νόημα μπορεί πιά νάχη αὐτὸ τὸ δαχτυλίδι; Ὁ άντρας της κι' αὐτή, δυὸ έγκληματίες σκυμμένοι πάνω στήν άπροστάτευτη ζωῆ-δυὸ φίδια μπροστὰ στή φωλιά. Κι' ή καρδερίνα άνοιγε τὰ φτερά της-πὸς τὰ τέντωνε! "Ένα τόσο δά πραγματάκι εἶχε μ σα του δλη τή στοργή, δλο τὸ σεβασμὸ γιὰ τή ζωῆ πὸ έλειπε άπ' τή δικιά της καρδιά. Αὐτή, μιὰ γυναίκα, ένας άνθρωπος με ψυχῆ! Κι' ή ψυχῆ της, έξω άπό κάθε φυσικὸ νόμο ενὼ τὸ μικρὸ πουλί-λίγο κόκκινο, λίγο άσπρο, λίγο καφετι... Φοβόταν τήν κούραση, τή στέρηση, τή θέση πὸ έπρεπε νὰ κάνουν γιὰ νὰ χωρέση ανάμεσά του κι' ένας τρίτος άνθρωπος, ένας μικρός, μικρὸς άνθρωπος. Καί τὸ πουλί κουβαλοῦσε, άκούραστο, σκυλήκια, μέρες δολόκληρες είχε κλωσάσει τ' αυγά του, τέντωνε τὰ φτερά μπροστὰ στὸν κίνδυνο καί φώναζε νὰ σου σπαράξη τήν καρδιά. Ἐκείνη, με τὰ ίδια της τὰ χέρια, τὰ χέρια πὸ τῆς έδωσε ὁ Θεὸς γιὰ νὰ κάνη τὸ καλὸ, θὰ σκότωνε τὸ παιδί της! Καί τὸ

μικρὸ παιδί, τὸ πρώτο της παιδί, δὲ θὰ μπορούσε νὰ τρέξη στὸ δάσογ ένα πρωϊ τοῦ καλοκαιριού. Οὔτε καί θὰ μπορούσαν ν' άκουμπήσουν τὰ χ'ρια του στὰ πέταλα τῶν λουλουδιών-ν' άκολουθήση στὲς μύτες τῆν καρδερίνα καί νὰ σκύψη γεμάτο θαυμασμὸ πάνω στή φωλιά-νά μεταγγιστῆ με τή γνώση τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς. Καί πὸς πολὺ άκόμα, τὸ πρώτο της παιδί δὲ θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ μάθη τὸ κάνη τὸ καλὸ. Μιὰ ζωῆ χαμένη-μιὰ ψυχῆ χαμένη γιὰ πάντα, γιὰ πάντα. Ἡ Άνω εἶχε σταθῆ ως τώρα τίμια γυναίκα. Δέν είχε κάνει ποτὲ κακὸ σὲ κανένα οὔτε κι' εἶχε διανοηθῆ νὰ πάρη κάτι πὸν δέν τῆς άνηκε. Τώρα καταλάβαινε πὸς αὐτῆ ή ζωῆ πὸ αὔξαινε μέσα της, δέν ήταν δικιά της-δὲ μπορούσε νὰ τῆ διαθέση ὅπως ήθελε. Ἦταν μιὰ ζένη παρουσία πὸ τῆς τῆν εἶχαν έμπιστευθῆ καί ποιὸς μπορεί ποτὲ νὰ ζυγισῆ μ' ὅλα τ' άγαθά τοῦ κόσμου τῆν ανθρωπίνη ψυχῆ; Ἐνα μυστήριό γινότανε μέσα της. Ἦταν ή ίδια ὁ ιερέας τὸ Θεοῦ: πρόσφερε τὰ γήινα δώρα κι' εκείνος φυσούσε τὸ πνεῦμα. Αὐτῆ κι' ὁ άντρας της... δυὸ ιερόσυλοι πὸ εἶχαν άποφασίσει νὰ κόψουν στή μέση τὸ μυστήριό. Κι' ὕστερα...

Τὸ ανεπαίσθητο άεράκι έσπρωχνε στὰ χέρια της τὰ πέταλα τῶν λουλουδιῶν κι' ή Άνω τάβλεπε καί τὰ χάιδευε. Κι' άκουσε τῆ φωνῆ τοῦ κούκου πὸν έρχόταν άπὸ πολὺ μακριά-εἶδε τ' άγριοτριαντάφυλλα πὸν έμοιαζαν ν' ανθίζουν άπ' τὲς ίδιες τὲς φτέρες, εἶδε καί τὲς ψιλὸγιγες κορφοῦλες τῶν έλατιῶν. Ἄκουμπησε σ' ένα χοντρὸ κορμὸ καί τὰ δάκρυα τρέξανε έλεύτερα άπ' τὰ μάτια της δίπλα στὲς άθόρυβες σταγόνες τοῦ ρετινιού πὸν σχημάτιζαν φωτεινὲς γραμμες, μικροὺς φωτεινοὺς δρόμους.

Τὰ φίδια θὰ χαλάσουν πάλι φέτο, ὅπως ὅλα τὰ χρόνια, πολλῆς φωλῆς στὸ δάσογ. Ὅμως, ή Άνω εἶχε σώσει τῆ φωλιά μιὰς καρδερίνας.

—Παιδί μου, ψιθύρισε, ὁ Θεὸς νὰ σ' εὐλογῆση νὰ γίνης ένας καλὸς άνθρωπος.

Αὐτὸ συνέθηκε, ένα πρωϊ τοῦ καλοκαιριού. στὸ δάσογ κι' άλλάξε τῆν καρδιά μιὰς γυναίκας.

Ο ΜΗΝΟΥΙΣ

ΤΟ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ

Στή γειτονιά μου είν' ένα μαγαζί. 'Από-μαχο τής έμπορικής ζωής, βρώμικο, άπε-ριποιητό. Παρατημ-νο στό έλεος τής μοίρας τών μαγαζιών. Πρόκειται για τó «Μέγα Κατάστημα Τροφίμων «'Η ώραιά άνθρω-πότης».

Μάλιστα! 'Ετσι, τούλάχιστο, μάς βε-βαιώνει υπεύθυνα ή ξεδαμμένη ταμπέλα στην πρόσοψη. Μά, στόν καιρό μας, δέν είναι μονάχα οι άνθρωποι, πού λένε ψιμ-ματα. Είναι κ' ή ταμπέλες, δυστυχώς! Για-τί ή «ώραία άνθρωπότης» μπορεί νάναί ό,τι άλλο θέλετε, έκτός από «ώραία». Δέν φαντάζομαι, δηλαδή, νάναί συστατικό ώ-ραιότητος ή λίγδες στό τραπέζια και στός μαρμάρινους μπάγκους, ένα σωρό κατα-σκηνώσεις άραχνών στις γωνιές, τά πον-τίκια πού κόβουσε βόλτες δεξιά-άριστερά, μέ τó πάσο τους... 'Όσο για τόν καταστη-ματάρχη, άφήστε τα! 'Αναξαγόρας τ' ό-νομά του. Μονοπάλιο στή γκρίνια και στήν κακοκεφιά. 'Αμ ή δεσποινίς τού ταμείου! Μέ τά γυαλάκια της στή μύτη, και τά νευ-ράκια της στήν τσεπούλα της. Στο πύ και φί νά στήση καυγά μέ τούς πελάτες... 'Α-πεισσία, τέλος πάντων!

Πρέ ήμερών, καθώς πήγαινα νά φωνί-σω κάτι, βλέπω κατεβασμένα τά ρολά τής «ώραίας άνθρωπότητος», κι' ένα μεγάλο χαρτί μέ μεγάλα πράσινα γράμματα κολ-λημένο άπ' έξω: «Είδοποίησις: Τό κατά-στημα άνακαινίζεται. Προσεχώς μεγάλοι έκπληξεις!!! 'Αναμεινάτε!

Τί μπορούσα νά κάνω εγώ;... Τί άλλο, παρά νά συμμορφωθώ μέ τή διαταγή τού κυρ-'Αναξαγόρα; Ν' άναμεινώ!

Προχτές, πού λέτε, γυρνώντας τó βραδά-κι άπ' τó γραφείο μου, βλέπω κόσμο νά μπαινοβγαίνει στην «ώραία άνθρωπότης». Σίγουρα πού θά τέλειωσε ή «άνακαινίση», σκέφτηκα. Πλησίασα άπό περιέργεια, περ-νάω τó κατώφλι, και... Τί νά πώ πρώτο, και τί δεύτερο!

Παρουσιάστηκε στό κατάπληκτα μάτια μου ή «ώραία άνθρωπότης» χωρίς νάχη άλ-λάξει τίποτα στην ύπαρξή της. Μήτε τόσο

δά! 'Όλα ίδια κι' άπαράλλαχτα σάν και πρίν. 'Η λίγδες στό τραπέζια και στός μαρμάρινους μπάγκους, ή κατασκηνώσεις άραχνών στις γωνιές, και τά ποντίκια νά σουλατσάρουνε στό πάτωμα... 'Ο δέ κυρ-'Αναξαγόρας έμοιαζε τόσο φρικιαστικά τού παληού κυρ-'Αναξαγόρα... λές κι' ήτανε δί-δυμος άδελφός του. Στο ταμείο, ή δεσποι-νίς μέ τά γυαλάκια της και μέ τά νευρά-κια της, «είς θέσιν μάχης» πάντοτε...

Δέν ξέρω πώς μου φάνηκε αυτή ή ιστο-ρία. Την πήρα βαρειά τή διάφευση τών έλ-πίδων μου. Στεναχωρήθηκα. Τό μυαλό μου σταμάτησε νά δουλεύη. Μ' έπιασε κάτι σάν άσφυξία... Τόβαλα ξαφνικά στό πόδι... νά βγώ έξω!... ν' άνασάνω καθαρό άέρα... μα-κρυά!... όσο γίνεται πιό μακρυά άπ' τήν «ώραία άνθρωπότης»...

'Η βραδυή φθινοπωρινή δροσιά μουκα-νε καλό. Μέ συνέφερε. Και τó μυαλό μου πήρε μπροστά και πάλι... Τί παράξενο έ-λατήριο αυτό πού λέγεται σκ'ψη! Σά νά-ναι άκροδάτης σέ τσίγκο. Νά πηδάη άπ' τόνα σκαινί στ' άλλο. 'Απ' τó «άλλω» θέ-μα στό «ώμegas». Νά... κείνο τó βράδυ... άπ' τήν «ώραία άνθρωπότης-μέγα κατά-στημα τροφίμων-έδωκα μιά, και βρ θηκα, άψε-σβύσε, στην ώραία άνθρωπότης-τό δεύτερο μέγα κατάστημα... (Σημ. τίς τε-λίτισες μπορείτε νά τίς συμπληρώστε κατά τó γούστο σας-λ. χ. βλακειας, μίσους, μο-ναξιάς κλπ. κλπ.)

Τήν έσυλλογίστηκα τούτη τή δικιά μας άνθρωπότης, πού κοιτάει σήμερα τυρα-γνισμίνη πιότερο παρά ποτέ... Τί άσκημα παιχνίδια πού τής παίζανε οι άνθρωποι, άπ' τόν καιρό πού πρωτοήρθε στόν κόσμο ή άνθρωπότης μας! Κι' όλοένα γύρω στό ίδιο κεντρικό σημείο. Γύρω στην ίδια λα-χτάρα: τόν πόθο και τó πάθος γι' άνανέ-ωση. Για τó «καινούργιο!»...

'Αχ! οι άνθρωποι κατανήσανε όλοι τους Δεσναίο. Πού νά τούς πιστέψης! 'Ακόμη και σάν κουβαλούνε δώρα στό χέρια τους. 'Ι-σα-ίσα τότε πρέπει νάχη τά μάτια σου 14. Μά ή ώραία άθάα άνθρωπότης τράδη-ξε φουρτούνες και βάσανα στή ζωή της. Τήν έπαθε όχι μιά και δυό. Χίλιες φορές! 'Η «άνακαινίση» πού τής τάξανε οι πολ-λοι και διάφοροι κυρ-'Αναξαγόρηδες... κρί-μα! Μιά σπουνούφουσκα είτανε δλ' αυτά... όνειρα καλοκαιριάτικης νύχτας...

*

Σήμερα τ' άπογεμα, μ' έφερε πάλι ό δρόμος κατά τό μαγαζί μας. Άπ' τή γωνιά τό μυριστήκα, πώς κάτι τρέχει εκεί δά. Ξεθάρρεψα νά πάω κοντά. Καί τό μυριστήκα στ' άληθινά αυτό τό «κάτι τρέχει». Τό καινούργιο κρασί... Τή μυρουδιά του μπορεί νά τήν έπισημάνω άπόνα μίλι μακριά... Πώς τ' άποφάσισε νά βάλη κρασιά φέτος ό κυρ-Άναξαγόρας! Κανένας φούρνος θά γκρέμισε... Καί τί! Όχτώ κάρρα, παρακαλώ!... Καταλαβαίνετε, Όκτώδερης μήνας! Ό μήνας του καινούργιου κρασιού.

Χάπ!... νά τος στή μιση τούτος ό άνυπόφορος άκροβάτης-ή σκέψη μου. Ένα πηδηματάκι, κι' άμέσως ή άλλαγή. Ματθαίος, θ' 17... Διαβάστε τό και ξαναδιαβάστε τό! Δέν θά παλήωση ποτέ ό Λόγος του Κυρίου. Καί πού πολύ, αυτό πού έμίλησε γιά τό ν' ο κρασί και γιά τούς νέους άσκούς. Τό θαύμα τής μεταμόρφωσης μας. Σά νάναί άγγελερική έξίσωση. Καινούργιο κρασί. Καινούργιος άσκούς. Καινούργιος άνθρωπος. Καινούργια άνθρωπότητα.

Παίος μπορεί νά ξέρη! Ό κόσμος μας είναι γιομάτος άπρόοπτα. Κάτι μου ψυθιρίζει στ' άφτί, πώς τούτο τό καινούργιο κρασί πού τόβαλε στό μαγαζί του ό κυρ-

Άναξαγόρας... θά τραδήξη πιδ βραθειά... θά μπη σιγά-σιγά στήν καρδιά του... ού!

—Ένα ποτηράκι, κυρ-Άναξαγόρα;

—Μ τά χαράς!

—Έδίδα!

και θά εύφρανη ή μελαγχολική καρδιά του κυρ-Άναξαγόρα... Υπομονή! Νά δις πού, μιά μέρα, θά εξαφανιστούε, «ως δια μαγειας», ή λίγδες άπ' τά τραπέζια κι' άπ' τούς μαρμάριους μπάγκους, οι πουτικοί θά μετακομίσουνε σ' άλλα κλίματα... κι' ή διασημότης του ταμείου θά μας κυττάξη κάτω άπ' τά γυαλάκια της ευγενικιά και τρισευγενικιά. Με τό χαμόγελο στα χείλη.

Σημειώστε: Η «ώραία άνθρωπότης» του κυρ-Άναξαγόρα, κι' ή «ώραία άνθρωπότης» των ανθρώπων θάν τότε βρούνε τον δρόμο τους ένα καλό πρωί... Στοιχημα!

Παίος μπορεί νά τ' άρνηθή; Στόν άπέραντο παραγμένο ώκεανό, όπου παραδέρνει, τούτες τίς δύσκολες νύχτες, τό καράδι «άνθρωπότης»... ω δχι! Δέν έβούλιαξε καθόλου ή έλπίδα!... Νά! κάτι ξεχωρίζει εκεί στο βάθος...

Προσοχή!... Γή έν άψει!... μάς τήν μνησεί... τό καινούργιο κρασί! Είπαμε: Ματθαίος, θ' 17.

NEMO

ΝΕΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

ΗΜΟΥΝΑ ΜΟΝΟΣ ...

“Ημιονα μόνος κι' έρημος μέσ' τό βαθύ σκοτάδι με τήν ψυχή μου έξαιελη άπ' τήν άπελπισία. Κι' είδα έσένα Πλάστη μου... Καί τό γλυκό τό χαδί Τής ελλογίας σου, Κύριε, μοδ χάρισ' εύτυχία.

“Ημιονα μόνος, κι' ένοιωθα σάν κάτι νά μοδ λείπη. Κι' όταν τό βρήκα ξεφινικά, γιά πρώτη μου φορά από τό νοδ κι' άπ' τήν καρδιά έφυγε κάθε λύπη Κι' αιοθάνθηκα μι' άνείπωτη, μι' άπέραντη χαρά.

“Ενοιωσα τότε γιατί ζω, ποδ είμαι, ποδ βadıζω. Η άλήθεια μοδ διάλιος σάν φωτισινή λιαχτίδα Τά σκότη, τότε έμαθα τί είναι ή έλπίδα.

“Ο κέπλος έξουσιότημα, κι' είδα έσε, Θεέ μου. Είδα τό φως τό άπλετο, και τώρα τό λατρεύω. Είδα έσένα, Πλάστη μου... Κι' έμαθα νά πιστεύω.

ΑΛ. ΓΚΕΡΤΣΙΟΣ

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

ΑΠΟΨΕΙΣ

Με ιδιαίτερη χαρά ἡ στήλη τούτη παρουσιάζει στους ἀναγνώστες της ἕνα νέο βιβλίο πού ἐκυκλοφόρησε τώρα π.λευταία. «Ἡ ἐπιστήμη ὀμιλεῖ...» εἶναι ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου. Ἐκδότης του, ὁ ἐκδοτικός οἶκος τῆς «Ζωῆς». Καί συγγραφεύς του, τὸ up to date τῆς ἐπιστήμης, ἰδιαίτερα τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη, μὲ τοὺς αὐθεντικωτέρους ἐκπροσώπους της, μιλά, σαφῶς πρὸς τὸν ἀνθρώπο. Γιὰ τὴν ἀληθινὴ σχέση πού ἔχουν μεταξύ τους ἡ ἀληθινὴ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Πίστις. Γιὰ τὰ ὄρια ἀνάμεσα στὴν θετικὴ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ τὴν μεταφυσικὴ θεώρηση. Γιὰ τὴ σχέση πού συνδέει τὸν ὄλικὸ μὲ τὸν πνευματικὸ κόσμο. Γιὰ τὶς μεγάλες πνευματικὲς ἀξίες καὶ γιὰ τὴ στάση πού παίρνει ὁ σύγχρονος ἐπιστήμων ἀπέναντι στὶς ἀξίες αὐτές, πάνω ἀπ' ὅλα ἀπέναντι στὸν Χριστιανισμό. Ὅχι λιγώτεροι ἀπὸ ὀδόντα δύο ἐπιστήμονες τῶν θετικῶν καὶ βιολογικῶν ἐπιστημῶν, ἐπιστήμονες ἀληθινὰ κορυφαῖοι καὶ παγκοσμίου κύρους μιλοῦν στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ. Στὴν τύχη ἀναφέρω μερικὰ ὀνόματα: Birkhoff, R. Bourgeois, De Broglie, Compton, Fleming, Garstang, Hartmann, Heisenberg, Jeans, Jung, Gustav Mie, Millikan, News-holme, Painlevé, Picard, Plank, Röntgen, Sabatier, Sauerbruch, Thomson, Whitehead. Ἀκόμη περιλαμβάνονται καὶ ὁμολογίες ἐπιστημόνων πού εἶναι ξένοι πρὸς τὸν Χριστιανισμό, ὅπως ὁ "Αἰνστάϊν, κ' ὁ Haldane, καὶ φρονῶ πὼς αὐτὲς οἱ ὁμολογίες ἔχουν ἰδιαίτερη ἀξία.

Πρὶν μιλῆσαι καθένας ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονας αὐτοῦ, εἰσάγεται στὸν ἀναγνώστη τοῦ βιβλίου μὲ μιὰ βιογραφία του, στὶς περισσότερες φορές καὶ μὲ φωτογραφία τοῦ ἐπιστήμονος. Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού παρέχονται, ὁ ἀναγνώστης εἶναι σὲ θέση νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν βαρύτητα αὐτῶν πού δια-

βάζει. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα βιβλιογραφικὲς παραπομπὲς βοηθοῦν ἐκείνον πού θέλει νὰ μελετήσῃ βαθύτερα τὸ ζήτημα ἢ καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀκρίβεια τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου.

Ἐχει γίνῃαι τόσοσ θόρυβος ἀπὸ μέρος τῆς ἀρνητικῆς προπαγάνδας στ' ὄνομα τάχα τῆς ἐπιστήμης, θόρυβος πού εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος πρὸς τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἐπιμέλεια νὰ μάθωμε, τί, τέλος πάντων, λέει ἡ ἐπιστήμη, ἡ σύγχρονη καὶ αὐθεντικὴ ἐπιστήμη, ἐπάνω στὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ μελέτη τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι χρέος ἐπιτακτικὸ γιὰ κάθε πιστὸ ἢ ἄπιστο, πού δὲν θέλει νὰ εἶναι παιγνίδι τῆς προχειρολογίας, πού δέροναι ἀκόμα τὴν διανοήσῃ μας πάνω στὰ προβλήματα αὐτά. Ὅσο γιὰ τὸ βιβλίο, θὰ εὐχόμενα νὰ βγαίη συχνὰ σὲ ἀετιπάλληλες ἐκδόσεις, γιὰ νὰ ἐνημερωνώμαστε καθέ τόσο στὶς ἐκδηλώσεις τῆς νεώτερης καὶ υπεύθυνης ἐπιστήμης. Γιατί τώρα ἡ ἐπιστήμη ἐδῆκε ἀπὸ τὴν σιωπὴ καὶ ἄρχισε πρᾶγματι νὰ μιλά. Καὶ μιλά τόσο εὐγλωττα, ὥστε χρειάζεται, στ' ἀλήθεια, ἐκάλαιμος γραμματέως δευγράφους, γιὰ νὰ φερθῶναι κανεὶς νὰ καταγράψῃ καὶ νὰ φανερώναι στὸ πολὺ κοινὸ τίς τόσο διαφωτιστικὲς καὶ καθοδηγητικὲς διακηρύξεις της.

*

Τὸ Κατηχητικὸ Σχολεῖο εἶναι βέβαια ἡ ἐξαιρετικὴ συμπάθεια στὸ νεοελληνικὸ χριστιανικὸ κίνημα. Πρῆπει δμως νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι κάνει καὶ αὐτὸ ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ μεγαλώηαι αὐτὴ τὴ συμπάθεια. Ἐχω μπροστὰ μου μιὰ λιτὴ καὶ σύντομη (τί κρίμα!) ἐκθεση τῆς ἐργασίας τῶν Κατηχητικῶν Σχολείων στὸ σχολικὸ ἔτος πού μᾶς πέρασε. Μιὰν ἐκθεση, ὅπου καὶ μόνο οἱ ἀριθμοὶ δείχνουν τὴ ζωὴ πού σφύζει μέσα στὴ νέα μας γενιά. Ἀς περιορισθούμε καὶ μες σὲ μερικοὺς ἀριθμοὺς, γιὰ τὴν ὥρα τοῦλάχιστον.

Λοιπὸν τὸν περασμένο χρόνο στὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα πού ὀργάνωσε ἡ «Ζωὴ» ἐγράφηκαν ἐβδομητὰ πέντε χιλιάδες (γιὰ τὴν ἀκρίβεια 74906) μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι σὲ τετρακόσια ὀδόντα ἑπτὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα. Ἀπὸ τὸ σύν-

λο αυτό οι 28 χιλιάδες υπάγονται στα σχολεία της περιφέρειας Ἀθηνῶν-Πειραιῶς καὶ οἱ ὑπόλοιπες στὴν ἐπαρχία καὶ στὴν Κύπρο. Γιατὶ πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι καὶ στὴν Κύπρο ἔγινε πολὺ ἐνθαρρυντικὴ κατηχητικὴ ἐργασία. Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειωθῆ, ὅτι στοὺς ἀριθμούς αὐτοὺς δὲν περιλαμβάνονται ἑκτακτὰ κατηχητικὰ μαθήματα ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχουν ὀργανωμένα κατηχητικὰ σχολεῖα. Ἐφέτος τὰ ἑκτακτὰ αὐτὰ μαθήματα τὰ παρῆκαλοῦθησαν 36.915 ἀγόρια καὶ κορίτσια.

Καὶ τώρα, ἀναγνώστη μου, μπορεῖς νὰ βλέπεις τὸν διεθνῆ πολιτικὸν ὀρίζοντα μὲ ἥσου μάτι. Γιὰ τὸ μέλλον, γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος μας ὑπάρχουν ἐγγυήσεις πού δικαιολογοῦν κάθε αἰσιόδοξη πρόβλεψη!

*

Ἐλάτε τώρα καὶ σὲ ἄλλη πλευρά. Ἐνα βιβλίο. Τίτλος του, πολὺ ἐνδιαφέρων. Θάνατος καὶ νέα γέννησις (Death and Rebirth). Συγγραφεὺς του, ἕνας ἐκπρόσωπος τῆς ἀγγλικῆς ἀριστοκρατίας ὁ λόρδος Raglan. Σὰν τίτλος γιὰ τὸ βιβλίο αὐτό, ἀναφέρεται, πῶς ὁ εὐγενὴς λόρδος μιλάει γιὰ τὸν Χριστιανισμό μὲ τὴν ἐπιθέση (disrespectfully) (πῶς τὸ κατάφερε!) καὶ ὅτι καὶ τὸν Χριστιανισμό καὶ διάφορες ἄλλες κοσμοθεωρίες πού δόχονται τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, τίς χτυπᾷ γιὰ νὰ μᾶς πῆ ὅτι ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασία ἔχει συνδεθῆ μὲ τὴν λατρεία τοῦ... Μονάρχου!

*

... Μὴ γελάσετε ὁμοῦ, γιὰτὶ ἔχω καὶ ἄλλα νὰ σᾶς πῶ. Εἶχα τελευταίως ἀνοίξει, ἔτσι ἀπὸ σύμπτωση, τὸ ραδιόφωνό μου -στὸ σταθμὸ Ἀθηνῶν-πάνω στὴν ἐκπομπὴ «τὴ σημερινὴ Ἀγγλία» καὶ μὲ περιέργεια στάθηκα ν' ἀκούσω τί θὰ ἀναφερθῆ σὰν χαρακτηριστικὸ τῆς σύγχρονης πνευματικῆς δημιουργίας στὴν Ἀγγλία μπροστὰ στὰ σύγχρονα μεγάλα προβλήματα, τίς ἀνησυχίες, τίς ἀγωνίες, τίς προσδοκίες πού συνέχουν τὸν κόσμον ὅλο. Καὶ τί ἀκουσα, νομίζετε; Ἐ, δὲν θὰ τὸ βρῆτε! Τὸ θέμα ἦταν... ὁ Μπέρναρ Σὼ καὶ οἱ γυναίκες. Ὁ ἐνενηντάρης Ἰρλανδοὺς παρουσιαζόταν σὰν ἐκπρόσωπος τῆς... νεωτ ρας ἀγγλικῆς διανοήσεως καὶ σὲ θέμα ὄχι κᾶν, ὅπως θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, γιὰ τίς ιδέες τοῦ Μπέρναρ Σὼ σχετικὰ μὲ τὴν γυναῖκα, κι' ἐκεῖνο πού λέμε γυναικεῖο πρόβλημα, ἀλλὰ πῶς ὁ ὑπέρηκτος αὐτὸς κύριος περιγράφει τὰ διὰφορα ἠθικὰ παραστρατήματά του, ὅταν,

πάλαι ποτέ, ἦταν νέος καὶ πῶς τώρα προσπαθεῖ μὲ τὴν φαντασία του νὰ τὰ φρεσκάρῃ...

*

Ἄλλὰ ἄς κλείσω τὸ ραδιόφωνο, γιὰτὶ γράμμα κάποιου ἀναγνώστου μου ζητᾷ νὰ τοῦ ἀφιερῶσά τὸ ὑπόλοιπο τοῦ χρόνου πού διαθέτω γιὰ σήμερα. Τὸ γράμμα αὐτὸ μὲ θυμίζει ἐτὰ ἀπὸν ἄρα, ἕνα περιστατικὸ πού εἶχα διηγηθῆ τὸ 1943 (σελ. 265-266) σχετικὰ μὲ ἕναν ἐργάτη πού, ἐπειδὴ πέθανε ἀπ' τὸ λιμὸ ἕνα μὲ λος τῆς οἰκογενείας του, ἤθελε νὰ βᾶψῃ μαῦρο, πένθιμο, τὸ φόρεμα τῆς γυναίκας του. Μὴ ἔχοντας ἄλλο τρόπο βαφῆς ὁ ἐργάτης αὐτός, ἐβούτηξε τὸ φόρεμα στὰ μαῦρα ἀπὸνερα τοῦ ἐργοστασίου ὅπου ἐβούλευε, στὰ ἀπὸνερα δηλαδὴ πού ἔτρεχαν γιὰ νὰ θυθῶν στὴ θάλασσα. Τὴ σκηνὴ αὐτῆ, πού σπαράζει καρδιά, τὴν ἐχρησιμοποίησε ὁ ἐργοστασιάρχης, γιὰ νὰ ἀπολύσῃ τὸν ἐργάτη, καταγγ.λλοντάς τον ἐπὶ κλοπῆς... τῶν ἀπὸνέρων πού ἀπερρόφησε τὸ φόρεμα!

Αὐτὰ μὲ θυμίζει ὁ ἀναγνώστης μου, γιὰ νὰ μὲ καταγγεῖλῃ κάτι ἄλλο: Ἐνας ἐργάτης πάλι, μὲ εἰκοσιτρίων χρόνων ὑπηρεσία σ' ἕνα ἐργοστάσιο. Δὲν ἔχει δώσει ποτέ ἀφορμὴ, στὴν ὑπηρεσία του ἀψωγος. Ἐχει ὑποστή, ἀπὸ τὴ δουλειά, πολλὰς δηλητηριάσεις, ἀκόμα καὶ ἐγκαύματα ἀπὸ νιτρῶδες ἀτμούς. Ἡ δρασὴ του ἔχει γίνῃ ἐλαττωματικὴ, τὰ δόντια του, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπίδραση τῶν ὀξέων διαλύθηκαν καὶ ἔχει τώρα τεχνητὲς σιαγόνες. Αἰφνης, ἕνα ἀτύχημα στὴν πολυμελῆ οἰκογενεία του, βαρύντατος τραυματισμὸς ἐνὸς παιδιοῦ του, τὸν κάνει νὰ τρέχῃ ἀπὸ Νοσοκομ.ο σὲ Νοσοκομ.ιο, γιὰ νὰ σώσῃ τὸ παιδί του, χωρὶς, εἰς τὸ π.λος, νὰ τὸ κατορθώσῃ. Ὑστερὰ ἀπὸ τοὺς κλονισμούς αὐτοὺς καὶ τίς περιπέτειες, βαρυνεθῆς, τοσκισημένος, καταχρωμένος ὁ ἐργάτης πάει στὸν διευθυντὴ τοῦ ζητώντας κάποιαν ἐνίσχυση... εἰκοσι τριῶν χρόνων δουλειὰ καὶ τέτοια ἀτυχία ἔδιναν, δά, τὸ θάρρος γιὰ μιὰ τέτοια αἴτηση. Ἐξέρτε τὸ ἀποτιλεσμα; Τὸ μόνο πού ἐνδιαφερόθηκε ὁ ἐργοστασιάρχης, ἦταν νὰ κόψῃ τὰ μικρόματα γιὰ τίς ἡμερες πού δὲν μπόρεσε νὰ ἔρθῃ ὁ ἐργάτης στὸ ἐργοστάσιο!

Ἦταν νόμιμο αὐτὸ πού ἔκαμε ὁ ἐργοστασιάρχης; Ἦταν! Φταίει λοιπὸν ὁ νόμος; Ἐπρεπε νὰ προβλεπῆ καὶ τέτοιες περιπτώσεις; Τί νὰ πρωτοπροβλεπῆ καὶ αὐτό! Δὲν εἶναι μόνον ζήτημα νόμων! Ἐκεῖνο πού χρειάζεται εἶναι, ἀνεξάρτητα ἀ-

πό νόμους και δικαστήρια, όπου πάντα ξεφυγούν οι πιο χτυπητές περιπτώσεις, να ανέβει το ήθικο επίπεδο της κοινωνίας, ώστε τέτοια πράγματα να μην είναι δυνατά. Είναι κυρίως ζήτημα ριζικής αλλαγής, όχι στην επιφάνεια, μα στο βάθος. Και αυτή η ριζική αλλαγή πρέπει να έλθει, προκειμένου να βοηθήσουμε για να έλθει στην κοινωνία μας. Άλλοιώς, θα παραπαύουμε στα διάφορα άπνερα, χωρίς λυτρωμό, χωρίς το κακό να κουράζεται να μας εμφανίζεται, πολύμορφο πάντα και πολύτροπο, μα στο βάθος όλο το ίδιο. Π. Δαλμ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΩΣ ΘΕΛΟΥΝ ΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΑ

Φίλε κ. Διευθυντά

Δύο άρθρα που δημοσιεύθηκαν τελευταίως εις τας «Ακτίνας» διά την γυναίκα («Η ελεύθερη ζωή και η γυναίκα» και «Γυναικείες επιστήμονες») μου έφάνισαν δύο περιστατικά, που ίσως να ενδιαφέρουν γενικότερον τους αναγνώστας σας.

Εις μίαν επιστημονικήν λοιπόν συνέλευσιν έτέθη τό ζήτημα, αν μπορεί η γυναίκα να σπουδάσῃ ώςισμένην (δέν είναι ανάγκη να την αναφέρω) θετικήν επιστήμην. Έδημιουργήθη ζωηρά συζήτησις ή όποια και έγενεκαύθη. Πολλοί ώμίλησαν μέ αντιπάθειαν και περιφρόνησιν διά την γυναίκα και τό μυαλό της και ήπατήριζον ότι δέν μπορεί κατ' όρχην, ούτε να καταγίνεται, ούτε να σημειώσῃ καμίαν επίδοσιν και προσδόν μέσθ εις τήν επιστήμην αυτήν. Η γυναίκα παρεστάθη σάν κάτι τό άποδιοπομπαίον, που πρέπει να λείψῃ και να μή γίνεται σοβαρός λόγος δι' αυτήν. Παρετήρησα όμως μέ μεγάλην έκπληξιν, ότι έκαστοι που έπολέμησαν μέ σφοδρότητα την γυναίκα σάν επιστήμονα εξελίξιμον, ήσαν άκριθώς έκείνοι που την θέλουν να έχη «ελεύθερη ζωή», που την εξευλαλίζουν να θ' ή εις τον κόσμον διά να χαρῆ τήν ζωήν, όπως φυσικά αυτοί αντιλαμβάνονται και θέλουν να συμπεριφέρται μέσθ εις τήν κοινωνίαν ή γυναίκα.

Και τό άλλο περιστατικόν: Μία ή δύο γυναίκες, επιστήμονες πλέον, έιτροί, εζητήσαν από κάποιον έθρμικα να πάρουν μίαν καλύτεραν κατάρτισιν διά να δουλέψουν εντικώτερα εις ένα τομέα της ίατρικής έπι-

στήμης που είναι και κατάλληλος διά μίαν γυναίκα. Και άπηθύθησαν εις φημισμένους ειδικούς επιστήμονας. Και έκείνοι έκέχθησαν έβδαια να τας δοθήσουν διά να καταρτισθούν εις μερικά έμπειρικά πράγματα, ήπατήριζον όμως με φανατισμόν ότι τό έθρμμά των έχει εις τήν θεωρίαν και τήν πράξιν τήν γνώμην ότι ή γυναίκα, έστω και μέ διπλώματα, δέν μπορεί ν' άποκτήσῃ τήν ειδικότητα αυτήν. Η γυναίκα, προσέειπαν, είναι καθοστερημένη, ακατάλληλος άνίκανος και ανεπίδεκτος διά τέτοιαν κατάρτισιν και ήρνήθησαν φυσικά να τήν δώσουν. Άλλά τό παρίερον είναι ότι και εις τήν δευτέραν αυτήν περίπτωσιν, ίσως περισσότερον από τήν πρώτην, πολλοί τέτοιοι επιστήμονες, ήθλουν την γυναίκα να χρησιμοποιήται σάν αντικείμενον που τροφοδοτεί μόνον τον άνδρικόν έγωισμόν.

Καταλαβαίνει, άραγε ή «έθρμη γυναίκα» τός πλεονάνας που είναι στημένοι γύρω της, από έκείνους άκριθώς που την ναουρίζουν μέ διάφορα έλικουτικά τραγούζια, τάχα διά να της δώσουν «ελεύθερη ζωή»;

Φιλικώτατα
Σεργίος Παύλος

ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟ ΤΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ

Κυρία Διευθυντά,

Στό τεύχος των «Ακτίων» Αύγουστου 1946 έδημοσιεύθη έπιστολή του κ. Σ. Ι. Τ. γιά τούς Δημοσίους ύπαλλήλους.

Σ' όλα τα σημεία που θίγονται εις τήν έπιστολήν, μάς εύρίσκει συμφώνους ό εκλεκτός έπιστολογράφος σας, πλην του σημείου εκείνου που καταγγέλλει ότι διά να πάρη τέλος τό μαρτυρολόγιον των Δημοσίων ύπαλλήλων πρέπει να ένοσήσουν οι κ. κ. Υπουργοί των Οικονομικών να μη ίσοσκελίζουν τον οικονομικό προώπολογισμό εις βάρος των δημοσίων ύπαλλήλων.

Τό συμπέρασμα όμως τούτο δέν είναι νομίζω σύμφωνο μέ τή βαυύτερη έννοια της δικαιοσύνης που έχουμε κληθή να ύπηρετήσουμε, διότι αν οι έκάστοτε Υπουργοί των Οικονομικών καταλήγουν, αν και όχι όλοι, στό να ίσοσκελίζουν τον οικονομικό προώπολογισμό εις βάρος έκείνων που δέν μπορούν να διαφύγουν, τούτο γίνεται γιάτί σε τελευταία ανάλυσι τών πραγματικών δεδομένων ύπάρχει ό ήθικός μας ξεπεσμός. Εί-

να γνωστό, ὅτι ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ καλύψῃ τὸ σκέλος τῶν ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ ποῦ ἔχει ὀρισμένο ὕψος, καὶ τὸ ὅποιον μάλιστα ὕστερα ἀπὸ τὴν τελευταία πολεμικὴ καταγίδα ἔχει γίνει πολὺ μεγάλο καὶ πολὺ πιεστικόν, γιὰτὶ δὲν πρόκειται νὰ ικανοποιηθῇ μόνον τὸ Δημόσιον ὑπάλληλο ὁ ὅποιο ἔχασε κάθε οἰκονομικὴ ἰκμάδα, ἀλλὰ καὶ τὸν συνταξιούχον, τὶς χιλιάδες ἀστέγους, τὶς χήρας καὶ τὰ ὄρφανὰ, τὰ θύματα ἐν γένει τῆς πολεμικῆς καὶ κοινωνικῆς συμφορᾶς, μὲ μιά λέξη τὸν πόνο καὶ τὴν δυστυχία.

Ὅλες δὲ αὐτὲς τὶς κοινωνικὰς ἀνάγκας ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν θὰ τὶς καλύψῃ ἀπὸ τὸ σκέλος τῶν ἐσόδων. Ἐδῶ ὅμως ἔρχεται ἡ «ἀντίδρασις», ἐκεῖνοι δηλαδὴ ποῦ πρὶν νὰ πληρώσουν καὶ νὰ δώσουν στὸ Κράτος, οἱ ἔχοντες τὰ ἐμπόρια, τὶς βιομηχανίας καὶ τὰ πλούτη, οἱ παντὸς εἶδους ραντιέρηδες. Αὐτοὶ ὅμως κυριευμένοι ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ δίψα τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργυρίου, ἔχοντες ὡς ἑμβόλημα τὴν ἀπόκτησι «δὸν τὸν δυνάτον περισσotέρων ἀγαθῶν μὲ τὸν πῖθό λίγο κόπο», ἐνεργοῦν δραστηρίως εἴτε μὲ ἀπόκρυψιν ἀγαθῶν, εἴτε μὲ πόλεμον κατὰ τοῦ νομίμου, εἴτε μὲ ἐξαγορὰ συνειδήσεων, εἴτε μὲ οἰονόηστε μέσον νὰ βγάλουν ἀπὸ ἐπάνω τους αὐτὴν τὴν ἱερὰ ὑποχρῶσιν καὶ νὰ τὴν ρίξουν στοὺς ὤμους τῶν ἄλλων.

Ἡ πραγματικὴ λοιπὸν αἰτία καὶ ἡ βᾶσις τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ἀρνησις τῆς μερίδος ἐκείνης τῆς κοινωνίας νὰ ἐκτελεσθῇ τὸ καθήκον τῆς καὶ τοῦτο πάλι εἶναι τὸ ἀπολεστικὸν τῆς ἡθικῆς κρίσεως ποῦ διερχόμεθα ὅλοι σὰν κοινωνία.

Ὅποτε γιὰ νὰ λήξῃ τὸ μαρτυρολόγιον, ἀφοῦ διεπιστώσαμε τὸ αἷτιον τοῦ κακοῦ, πρέπει νὰ ἀναλάβουμε ἑμεῖς οἱ χριστιανοὶ, τὸν ἀγῶνα νὰ κτυπήσουμε τὸν ὕλισμόν μὲ ὅποιονδήποτε ἰδιότητα παρουσιάζεται, εἴτε μᾶς κάνει τὸν φίλον εἴτε μᾶς κάνει τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὸ κτύπημα αὐτὸ κατὰ τοῦ οἰουοῦποτε ὕλισμοῦ καὶ μὲ τὴν τοποθέτησιν ὡς θεμελίου στῆ ζωὴ μας ὑγιούς πνευματικῆς προσανατολισμοῦ, θὰ λήξῃ καὶ τὸ μαρτυρολόγιον τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ὅλοι μας θὰ ἰδοῦμε ἡμέρας καλλίτερες.

Μετὰ πλείστης τιμῆς

Στυλιανὸς Ἰ. Γερωνυμάκης

Εἰσηγητὴς παρὰ τῷ Ἐλεγκτικῷ Συνεδρίῳ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Παύλου Φλώρου: «Ἡ Ξένη» (μυθιστόρημα). Ὁ κ. Π. Φλώρος δὲν γράφει μόνον μυθιστορήματα, μὰ εἶναι κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς θεωρητικοὺς τοῦ μυθιστορήματος στὸν τόπο μας. Πιστεύει στὸ μυθιστόρημα καὶ ὑποστηρίζει πῶς ἐδῶ καὶ σαράντα χρόνια τὸ λογοτεχνικὸ ἐτοῦτο εἶδος ἐκφράζει τὴν ἐποχὴ μας. Σὲ πρόσφατον ἀρθρον του στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα», γράφει: «...Ἡ ὕψις τοῦ μυθιστορήματος, θὰ εἶναι μιά ἀπὸ τὶς ἐνδείξεις γιὰ τὴν ὑπερνίκηση ἢ ὄχι τῶν στοιχείων τῆς φθορᾶς, ποῦ ζῶνουν ἀπ' ὅλες τὶς μεριὰς τὸ σημερινὸ μας κόσμον».

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὴν ἀπόψιν του «πῶς ἡ ἐποχὴ μας καθρ. φτίζεται πιστὰ στὸ μυθιστόρημα» θάπρεπε-ἐφ' ὅσον ὁ κ. Φλώρος γράφει νεοελληνικὸ μυθιστόρημα-νὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς καὶ νὰ βρῇ τὴν δική μας νεοελληνικὴ ζωὴ νὰ καθρεφτίζεται στὰ μυθιστορημάτα του, τὴν στιγμὴν ποῦ οἱ προθέσεις τοῦ κ. Φλώρου, νὰ κἀνῃ μὲ τὸ ἔργο του τέχνη, εἶναι γεμάτες εὐλικρίνεια καὶ σοβαρότητα.

Μεῖσα λοιπὸν στὴν «Ξένη»-στὸ μυθιστόρημα ποῦ τώρα κυκλοφορεῖ-ὑπάρχει ἡ ἐποχὴ μας; Ὑπάρχει τὸ νεοελληνικὸ 1946 μὲ τοὺς πόνους του καὶ τὶς ἀνησυχίες του ἢ ἔστω οἱ χρόνοι τοῦ 1930; Δύσκολο, πάρα πολὺ δύσκολο, νὰ ἀπαντήσῃ καταφατικὰ. Στὸ καινούργιον ἔργο τοῦ κ. Φλώρου ὑπάρχει ἀσφαλὲς προσπάθεια νὰ ἀποδοθεῖν ἀληθινὰς εἰκόνες ἀπὸ τὴν νεοελληνικὴ ζωὴ. Ὑπάρχει ἡ πρόθεσις νὰ μᾶς δώσῃ ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου ἑλληνικὸ χωριό, ντόπια ἀτμόσφαιρα, μὲ τὴν λαγαρὴ καὶ δραστήριαν ζωὴν τοῦ ὑπαίθρου, μὰ ὑπάρχει καὶ πολὺ «γραφεὸς» στὸ ὑπαίθρο τοῦ βιβλίου. Πολὺν ἐγκεφαλισμόν ἀνιχνεύεις στὸν τρόπο ποῦ πλέκεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα ὁ μῦθος τοῦ μέσα στὸ φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινον τοπίον, στὶς γνώριμες μας ἑλληνικὰς πλαγιὰς τοῦ Παρνασσοῦ, τῆς Ἀράχωβας καὶ τῶν Δελφῶν.

Ἔτσι, νομίζω, ἐρμηνεύονται καὶ τ' ἀδύνατα σημεῖα τοῦ βιβλίου. Πετυχαίνει, βέβαια, στὴν «Ξένη» ὁ κ. Φλώρος νὰ μᾶς δώσῃ μὲ ζωντανία καὶ δύναμιν τὸν Ἀλέξη Γέροντα, τὸν Σωτῆρη τὸν δάσκαλον, τὴν Εὐῦθα, τὴν Κουδύλω, τὸν Κίτσο τὸν Βλαχοστράτη, τὰ ἐκαποτάκια, τὸν γέροντα-Κρούσι καὶ τὸν κοριθοπατέρα τὸν Καλιῆκο, νὰ μᾶς τοὺς δώσῃ σὰν τύπους χωρικῶν ποῦ

ζῶνε σ' ἑλληνικὸ χωριό, μὰ εἶναι πάρα πολὺ ἀδύνατοι, ἀπρόσιτοι καὶ ὑποκειμενικοί, ὅταν μὲ τὸυς τύπους αὐτοὺς θ λη νὰ κάμῃ ὁ συγγραφεὺς πολὺπλοκὴ ἑλληνικὴ σύνθεσι καὶ ψυχικά νὰ ἐνοποιήσῃ τὴν Ἄραχῶδα μὲ τοὺς Δελφούς. Ὅταν ἀνακατεῖ, παράξενα συντακτικῶντας, τὴν νεο-ελληνικὴ διαύγεια καὶ καθαρότητα μὲ τὸ διονυσιακὸ πνεῦμα. Πῶς μπορεῖ νὰ πλεχθοῦν στὸν καμβὰ τῆς ἱστορίας ἐνὸς ἔργου, τοῦ φιλοδοξεῖ νὰ ἐκφράσῃ ἀνάγλυφῃ τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς ἐνὸς μεγάλου κεφαλοχωρίου, ὅπως ἡ Ἄραχῶδα, σκηνές, ἀπὸ ὀλόκληρο ἰστέρι, σὰν ἐκείνης μὲ τοὺς γυμνοχοροὺς τῶν Δελφῶν, τὰ τοῦμπανα, τὶς νεραϊδοσυναντήσεις, τοὺς διονυσιασμοὺς τῆς Ἄνναμπελ καὶ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς τῆς Βιδίας στὶς στάνες τοῦ Παρνασσοῦ;

Ὅλη ἡ ἀφθονὴ παρεμδολὴ τοῦ διονυσιασμοῦ στὶς σελίδες τῆς «Ξένης», ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴ ζημιὰ ποῦφερε στὸ ὄλο ἔργο, μὰς κάνει νὰ σκεπτόμαστε, πῶς καὶ στὴν σύλληψιν τῆς σύνθεσός του ὁ κ. Φλώρος δὲν τράβηξε ἐξ ἀρχῆς καθαρὴ καὶ ἴσα γραμμὴ.

Σὲ κάτι, βέβαια, παράξενους ξένους καὶ στὶς ἐκκεντρικὲς κυρίες, ποὺ κάνουν τουρισμὸ κρῶτωντας στὰ χῆρα τους ἐπιτομὲς ἀρχαϊκῶν ἐρωτικῶν ἐπιγραμματῶν καὶ εἰδωλλιών, κάνουν ἐντύπωση καὶ φέρουν συγκίνηση σκηνῆς διονυσιασμοῦ. Στὸν γερὸ, ἰσορροπημένον ἄνθρωπον, ὅμως, αὐτὰ τὰ νεραϊδοεφαντώματα στὶς πλαγῆς τοῦ Παρνασσοῦ, μὲ νεράϊδες τὶς κοσμικὲς κοσμογυρισμένες ξένες κυρίες, ποὺ πρὶν κατασταλάξουν στοὺς Δελφούς χρόνια εἶχαν λημεριάζει στὰ κοσμικὰ ζαχαροπλαστικὰ τῆς ὑψηλίου, χτυποῦν λιγάκι στὰ νεῦρα.

Αὐτὸ τὸ «πνεῦμα τῶν Δελφῶν καὶ τῶν Δελφικῶν ἑορτῶν» δὲν στάθηκε-ὅπως θάθελε καθέννας ποὺ ἐκτίμα τὴν ἔργασίαν τοῦ κ. Φλώρου-ἀπλῶς διακοσμητικὸ στὴν σύνθεσιν, ποὺ φιλοδόξησε στὶς σελίδες τῆς νὰ καθεστῆ ἡ ἐποχὴ μας, ἀλλὰ διαπότισε καὶ τὶς βασικὲς μορφῆς τοῦ ἔργου. Ἄπ' αὐτὸ τὸ ξεθωριασμένον ἀντιχριστιανικὸ «δὲλφικό» πνεῦμα ἔχει μπουλιασθῆ καὶ ὁ Ἄλκιος Γέροντας ἀκόμα, ὁ ἄνθρωπος τοῦ χροῦς, ἡ κεντρικὴ νεοελληνικὴ μορφή τοῦ μυθιστορήματος.

Αὐτὰ εἶναι ὅσα εἶχαμ νὰ ποῦμε γιὰ τὴν «Ξένη» διαπιστώνοντας τελικά πῶς, χάρις στὰ προσόντα ποὺ σὰν λογοτεχνικὸ κείμενον ἔχει τὸ βιβλίον, ξεπερνᾷ τοὺς «Ἀποικους» καὶ τὸν «Ἀνθρακὸ τῆς ἐποχῆς», τὰ δύο προηγούμενα μυθιστορήματα τοῦ κ.

Φλώρου. Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ξένης» εἶναι ἀναμφισβήτητος ὁ λογοτέχνης ποὺ μοχθεῖ στὸ λογοτεχνικὸ κείμενον, ποὺ σὰν καλὸς πελεκητὴς κατεργάζεται τὴν φράσιν του καὶ ποὺ πασχίζει νὰ μὰς δώσῃ μὲ τὴν στρωτὴ του δημοτικὴ ὁ,τι ἐκλεκτὸ διαθέτει σὰν συγγραφεὺς. Ἡ στοργὴ ποὺ τρέφει στὸ κείμενὸν τοῦ ὁ κ. Φλώρος, εἶναι κάτι ποὺ συγκινεῖ. Σὰν χειριστὴ τῆς πέννας, ἡ «Ξένη» μὰς φανερώνει τὸν κ. Φλώρον πῶς μεστομῶνο καὶ πῶς μάλιστα τῆς τεχνικῆς τοῦ μυθιστορήματος. Καὶ τῆς στήλης αὐτῆς ἐπιθυμία καὶ εὐχὴ θάτανε, ἡ μελλοντικὴ παραγωγὴ τοῦ κ. Φλώρου νὰ τὸν βρῇ πῶς μεστὸ καὶ στὴν γραμμῇ, πῶς ὀλοκληρωμένον στὴν κοσμοθεωρίαν. Ἀπὸ τὸν κ. Φλώρον ἔχομε τὴν ἀξίωσιν νὰ δώσῃ στὸν τόπον κάτι σημαντικώτερον. Ἐκεῖνον ποὺ ὁ περιστάσεις ζητοῦν ἀπὸ ἕνα ἐκλεκτὸ λογοτέχνη.

Σ. Καλησπέρης

*

Ἡ ἀλήθεια, πῶς ἡ ἐπιστὴμὴ βρῖσκεται σὲ μιὰ κρίσιμη φάσιν ἐπὶ σημερινῇ ἐποχῇ, κατακτὰ διαρκῶς καὶ περισσότερο ἔδαφος καὶ τείνει νὰ γίνῃ πιά κοινὴ συνειδήσις. Πολλὰς φορὰς διέγχθη ἀπὸ τὴν ἐπιτομὴ τῶν «Ἀξιῶν», πῶς ἡ μέθοδος, ἡ ἐμπειρία καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἐπιστῆμης στὰ χῆρα ἀνθρώπων, ποὺ ἐστρεφεν τὰ νῶτα στὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, ὀδήγησε στὴν κατάπτωση καὶ στὴν κρίσιν ὄχι μόνο τῆς ἐπιστῆμης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιστημόνων. Τὴν ἀλήθειαν αὐτὴ ἔρχεται νὰ μὰς τὴν ὑπογραμμίσῃ ἕνα καινούργιον ἀγγλικὸ βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «ἡ σύγκρουσις καὶ ἡ ἀξία τῆς ἐπιστῆμης» (The Impact and Value of Science) τοῦ D. Sc. D. W. Hill.

Ἄνυμνος στὰ ἄλλα, ὁ Hill μὰς μιλά πολὺ εὐστοχα γιὰ τὴν ἀλαζονείαν τῆς ἐπιστῆμης ἐκείνης, ποὺ ἔσπευσε νὰ καταδικάσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ πνεύματος, γιὰτὶ δὲν μπόρεσε νὰ κινή τὴν ἀνατομίαν του, ἐπὶ στιγμῇ ποὺ καλὰ—καλὰ δὲν ἦτανε σὲ θέσι νὰ λύσῃ προβλήματα τῆς δικῆς τῆς ἀρμοδιότητος, ὅπως τὸ πρόβλημα τῆς δυνάμεως, τὸ πρόβλημα τῶν καταλυτῶν στῶν ὄργανισμῶν, τὰ ζητήματα τῆς κληρονομικότητος κλπ. Ἡ ἀλαζονεία ὅμως αὐτὴ ταῦρα πιά διαρκῶς καὶ περισσότερο πέφτει, γιὰ νὰ δώσῃ τὴ θέσιν τῆς ἐπὶ σωστῇ ἔρευνα.

Δὲν εἶναι πιά δυνατό νὰ πιστεῖσῃ σίμαρα ὁ ἐπιστῆμων δογματικὰ, γράφει ὁ Hill, στὴν ἐπιφύλι μηχανικὴ δύναμι, ποὺ ἐνεργεῖ

σθ φ'οι, καὶ αὐτὸ νὰ τὸ ὀνομάξῃ ἐπιστημονικῇ πεποίθησι. Μὲ καὶ τέτοιες «πεποηθείσι» ξεχάσαμε ἢ, τὸ χειρότερο, ἀγνοήσαμε θεληματικὰ τί εἶναι καλὸ καὶ τί εἶναι κακὸ, τί ψεύτικο καὶ τί ἀληθινὸ καὶ ὠδηγηθῆκαμε ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀρνητικὴν ἐπιστήμην, σὲ μιὰ πλήρη σύγχυσι καὶ σὲ μιὰ ἐξουθένωσι τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Κι' ὅτερα ἀπὸ τὸ φαινόμενο αὐτὸ, ποῦ τὸ βλέπου σήμερα γεμάτοι ἐκπληξῆ καὶ φρίκη ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ ἐπιστήμονες, ἕνας εἶναι ὁ ἴδιος τῆς θεραπείας, ὅπως τονίζει ὁ Hill στὸ βιβλίον του: ὁ ἐπιστήμων νὰ συναντήσῃ τὸν πιστὸ καὶ ἀπὸ τὴ συναντήσῃ αὐτὴ νὰ βγῇ ὁ χριστιανὸς ἐπιστήμων, ποῦ θὰ ἐργασθῇ γιὰ ἕναν πολιτισμὸν, μέσα σὸν ἴποιον ἢ ἐπιστήμην θὰ τεθῇ στὴν ὑπηρεσίαν τῆς ζωῆς καὶ ὄχι στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ.

A. A.

Sir James Jeans: The Astronomical Horizon, Oxford University Press, 1945.

Εἰς τὸ δημοσίευσμά του «ὁ ἀστρονομικὸς ὀρίζων», ὁ γνωστὸς Ἄγγλος ἀστροφυσικὸς καὶ μαθηματικὸς James Jeans, δὲν ὀμιλεῖ περὶ τοῦ ὀρίζοντος ποῦ σχηματίζεται ὁ παρατηρητῆς, ὅταν κάθεται καὶ κυττάξῃ μὲ τὸ γυμνὸ μάτι τὴν γύρω του φύσιν. Ὅμιλεῖ καὶ πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς περὶ τοῦ ὀρίζοντος ἐκείνου ποῦ δημιουργητῆς εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ μελετητοῦ τῶν κόσμων τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν βοηθῆται ἀπὸ τὰ τεράστια καὶ γιγαντιαῖα ὄργανα ποῦ θέτει εἰς τὴν διάθεσίν του ἡ σύγχρονος τεχνικὴ ἐπιστήμη.

Προσανατολίζει τὸν ἀναγνώστην μέσα εἰς τὰ βασίλεια τοῦ οὐρανοῦ. Τὸν φέρει ἀπὸ τοὺς πλανήτας εἰς τοὺς ἀπλανεὺς ἀστέρας καὶ ἀπὸ τὰ ἀστρικά σμήνη εἰς τοὺς σπειροειδεῖς νεφελοειδεῖς ποῦ εἶναι κατανεμημένοι μέσα εἰς τὸν ὄραον. Τοῦ παρουσιάζει τὴν ἐσωτερικὴν ὕψην τοῦ ὀλλικοῦ σύμπαντος καὶ τὸν πιθανὸν μηχανισμόν βάσει τοῦ ὁποίου λειτουργεῖ. Προσπαθεῖ τέλος, καὶ τὸ ἐπιτυχάνει, νὰ σηκώσῃ πολὺ ὑψηλὰ τὸν ἀνθρώπον ποῦ κατοικεῖ εἰς τὴν μικροσκοπικὴν γῆν, νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς εὐρύτερους ὀρίζοντας καὶ τὸν σταματᾷ ἐκεῖ ὅπου κατα-

λήγει «ὁ ἀστρονομικὸς ὀρίζων» τοῦ 1945.

«Ἡ γνώσις, γράφει ὁ Jeans, εἶναι καὶ αὐτὴ ἕνας ὀρίζων». Καὶ εἰς τὸ σύντομον αὐτὸ βιβλίον εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκθέσῃ τὰς περὶ διαστελλομένου σύμπαντος γνώμας τοῦ Eddington, τοῦ Milne, καὶ τοῦ Einstein, νὰ τὰς συζητήσῃ καὶ νὰ ζωγραφίσῃ, ἐπιγραμματικὰ καὶ μὲ σαφήνειαν, τὰ ἐνδιαφέροντα προβλήματα μὲ τὰ ὁποῖα καταγίνονται οἱ μεγάλοι πρωτοπόροι ἐργάται τῆς ἐπιστήμης. Οἱ ἐκπληκτικοὶ ἀριθμοὶ ποῦ δίδει διὰ τοὺς ἀστέρας καὶ τοὺς νεφελοειδεῖς ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τοὺς θεμελιώδεις οἰκοδομικοὺς λίθους—πρωτόνια, ἠλεκτρόνια κλπ.—τοῦ σύμπαντος, ὅλοι αὐτοὶ φυσικὰ κατὰ προσγγισίαν, δίδουν μίαν σαφῆ εἰκόνα τῶν συγχρόνων πηύσεων τῶν εἰδικῶν καὶ ἀποδεικνύουν τὸ τί ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ τὸ πνεῦμα, ὅταν ἐλευθερωθῇ κάπως ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ὕλης καὶ φθάσῃ εἰς τὰ δρια τοῦ ἀστρονομικοῦ ὀρίζοντος. Καὶ τὸ ταξεῖδι αὐτὸ ποῦ ἐπιχειρεῖ μαζὶ μὲ τὸν ἀναγνώστην ὁ Jeans προσφέρει πολῦτιμον ὄλικόν εἰς ἐκείνον ποῦ θὰ τὸ ἐπιχειρήσῃ.

Δ. Κ.

Παρακαλοῦνται οἱ κ. κ. συνδρομηταὶ τοῦ φύλλου νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν δι, διὰ λόγους τεχνικῆς διευκολύνσεως τῆς διαχειρίσεως, αἱ συνδρομαὶ ἀρχίζουσιν 1ην Ἰανουαρίου ἢ 1ην Ἰουλίου ἐκάστου ἔτους.

Ἀνακοινῶνται, δι, ἐκτὸς τῶν κεντρικῶν γραφείων τῶν «Ἀκτινῶν» εἰς τὰς Ἀθήνας (δδδ; Καρύση 14, τηλ. 35023) τὸ περιοδικὸν ἔχει γραφεῖα καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ, δδδς Κολοκοτρῶνη 67 καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονικίην, δδδς Ἀγίας Σοφίας 35.

Εἰς τὰ γραφεῖα αὐτὰ διευκρινεῖσθαι κάθε ὑπόθεσις ἀφορῶσα εἰς τὸ περιοδικόν».

Περιοδικόν «Ἀκτινες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν»—Γραφεῖα: δδδς Καρύση 14, Ἀθήναι (1). Τηλ. 35 023.—Τελευθῆρος, ἐπιστολαὶ καὶ χρηματικὰ ἐμβάσματα: Δ. Γ. Σταμάτης.—Προστάμενος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντῖνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.